
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

21. évfolyam 5. szám

2012. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Mezey László Miklós:** „Partnerségen alapuló szolgálat”. Interjú Bánkeszi Lajosnéval, a Könyvtári Intézet igazgatójával 3

Fórum

- Balogh András:** Halott könyvtár: a szövegekben elbeszél, porosodó történelmi (fél)múlt könyvtári reprezentációi 10

Műhelykérdések

- Dávid Boglárka:** Újdonságok az ODR működésében 17
Mohay Anikó: ONIX (Online Information Exchange) 24
Turán Istvánné: Idegen nyelvű Petőfi-kötetek és versek Kiskőrösön 27

Konferenciák

- Fazekas Mária–Herkó Zsanett–Ilácsa Szabina–Kovács Ramóna–Szalacsi Alexandra:** Mozgásban az információ. BOBCATSSS 2012 – Amszterdam 32

Évfordulók

- Fügedi Péterné:** Száz éve született Sebestyén Géza 40
Somkuti Gabriella: Emlékeim Sebestyén Gézáról 47

História

- Babosi László:** „Az egész országnak egy nagy olvasótáborra lenne szüksége”. Beszélgetés Kocsis István ny. könyvtárigazgatóval Ratkó Józsefről és az olvasótábori mozgalomról 50

Könyv

- Arató Antal:** A hatvani Ady Endre Könyvtár jubileumi évkönyve 59
Tóth Andrea: Mindaz, amit évszázadokon át alkotott az ember, itt van 61

From the contents

László Miklós Mezey: "A service based on partnership". – Interview with the director of the Hungarian Library Institute, Katalin Bánkeszi (3);

Boglárka Dávid: New functions of the National Document Supply System (17);

Jolán Fügedi–Gabriella Somkuti: Géza Sebestyén was born 100 years ago (40)

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár ny. igazgatója; *Babosi László*, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár munkatársa; *Balogh András*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) munkatársa; *Dávid Boglárka*, a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár osztályvezető-helyettese; *Fazekas Mária*, a Pécsi Tudományegyetem (PTE) hallgatója; *Fügedi Péterné*, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) ny. fősztályvezetője; *Herkó Zsanett*, *Ilácsa Szabina* és *Kovács Ramóna*, a PTE hallgatói; *Mohay Anikó*, az OSZK munkatársa; *Somkuti Gabriella*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Szalacsi Alexandra*, a PTE hallgatója; *Tóth Andrea*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Turán Istvánné*, a kiskőrösi Petőfi Sándor Városi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Erőforrás Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.
HU–ISSN 1216-6804

Mezey László Miklós

„Partnerségen alapuló szolgálat”

Interjú Bánkeszi Lajosnéval,
a Könyvtári Intézet igazgatójával

Hagyomány a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros történetében, hogy a szerkesztő a folyóiratot kiadó Könyvtári Intézet új igazgatóját – egyben szerkesztő bizottsága elnökét – rendre megkérdezi terveiről, elképzeléseiről, az intézmény előtt álló feladatokról, és mindezeket keresztül – nem is nagyon áttételesen – a hazai könyvtárügy főbb trendjeiről. Ilyenformán ezek az interjúk ugyan tükrözik az újonnan kinevezett igazgatók személyes elgondolásait, azért pillanatsfelvételek is a hazai könyvtárügyről. Most is ezt tesszük, így kérdezzük Bánkeszi Lajosnét, Katit.

– Kedves Kati, szükségtelen bemutatni Önt a 3K olvasóinak, hiszen aligha létezik Magyarországon könyvtáros, aki ne találkozott volna már a MOKKA, az ODR vagy éppen a Magyar Digitális Képtár fogalmával, és ezáltal ne tudná, hogy ki Ön, és hogy milyen fontos munkát végzett a Neumann-ház vezetőjeként, majd az Országos Széchényi Könyvtár Elektronikus Dokumentum Központja címzetes igazgatójaként a hazai digitális kultúra fejlesztéséért és elterjesztéséért. Arról nem is szólva, hogy több írása is megjelent a 3K-ban, legutóbb a 2010. évi 8. számban a MOKKA és az ODR összekapcsolásának előkészületeiről. Mégis hadd kérjem, mondjon magáról valamit, leginkább abban a vonatkozásban, mi készítette, mi indította, hogy beadja pályázatát a Könyvtári Intézet igazgatói posztjára.

– Megpróbálom röviden összefoglalni a szakmai „előéletemet”. Eredetileg informatikai végzettséget szereztem. 1994-től dolgoztam az OSZK-ban, és itt ismerkedtem meg a könyvtári munkával. Néhány évvel később, pontosan 1997 decemberétől a Tószegi Zsuzsa vezetése alatt útjára induló Neumann-házba kerültem, ahol sokféle szakmai feladattal találkoztam, és nagyon sokat kellett tanulnom. A digitalizálás, a digitális könyvtár építése akkor még úttörő munkának számított, sok mindent magunknak kellett kikísérleteznünk, de ez nagyon jó iskola volt. Azóta is közel áll hozzám a tartalomszolgáltatás mint a könyvtári munka ma már elengedhetetlennek számító részre. Sokat foglalkoztam digitalizálással, elektronikus

dokumentumok szolgáltatásával, weboldalak készítésével, és ezzel kapcsolatban szinte minden munkafolyamattal találkoztam, először a Neumann-ház szervezési menedzsereként, majd később igazgatójaként is. 2007 februárjától ismét az OSZK-ban dolgozom, ahol részben hasonló feladatokat kaptam, de emellett fokozatosan bekapcsolódtam a közös katalógus működtetésébe, és rövidesen a MOKKA továbbfejlesztésének egyik projektvezetője lettem. Ez a feladat már túlmutatott az intézmény keretein.

Részt vettem annak a bizottságnak a munkájában is, amely országos szinten foglalkozott a könyvtári digitalizálás tervezésével, szervezésével. Egyre több országos projekttel kerültem kapcsolatba, és a minisztérium kérésére módszertani kérdésekkel és az országos fejlesztések összehangolásával is egyre többet foglalkoztam. Ezek a feladatok már „előkészítették” a későbbi döntésemet, bár ez akkor még nem volt tudatos. Komolyabban akkor kezdtem foglalkozni a gondolattal, hogy átvegyem a Könyvtári Intézet irányítását, amikor az Intézet nyugdíjba készülő vezetője helyett utódot kerestek. Úgy éreztem, hogy egyre közelebb áll hozzám ez a koordinációs, módszertani jellegű tevékenység. Korábbi feladataim során a könyvtárak többségével közeli kapcsolatba kerültem, és ez a tény az Intézet élén is segíthette a munkámat. Feladataink között fontos helyet foglal el a könyvtárak tevékenységének szakmai támogatása, valamint a stratégiai tervezés, amelyben úgy éreztem, hasznosan vehetnék részt. A kollégák egy részét munkakapcsolatokon keresztül már korábban megismertem, szívesen dolgoztam volna velük hosszabb távon is. Mindezek mellett ajándékként éltem meg, hogy nyitottsággal és szeretettel fogadtak az Intézet munkatársai, és Bartos Éva, az addigi igazgató is nagyon biztatott, támogatott. Mire kiírták a vezetői pályázatot, már eldöntöttem, hogy megpróbálkozom a feladattal.

– *Gondolom, a pályázata elkészítése előtt vagy közben tájékozódott a könyvtáros szakma vélekedéséről, hozzáállásáról, a Könyvtári Intézet igazgatójával szemben támasztott elvárásairól. Röviden: mit vár a magyar könyvtárügy – a NEFMI könyvtári osztályától a közszégi könyvtárosig – a Könyvtári Intézettől, az intézet vezetőjétől?*

– Röviden azt mondhatnám, hogy „minden szinte szinte mindent”. Komolyabbra fordítva a szót, azt tapasztalom, egyre erőteljesebb az igény arra, hogy dinamikus módon segítsük a magyar könyvtári rendszer munkáját, a minisztériumi vezéstől a könyvtárakig. A gyűjteményünkre, az adatbázisainkra és a szakmai tapasztalatunkra, továbbá a kapcsolatrendszerünkre építve szolgálnunk kell mind a jogalkotás felgyorsult folyamatát, mind az állandóan változó környezetben – és nem feltétlenül biztos anyagi bázison működő – könyvtárak napi szakmai munkáját. A könyvtárak is elvárják, hogy ne csak a napi feladatok teljesítéséhez adjunk módszertani támogatást, hanem az égető létkérdésekkel küzdő intézményeknek nyújtsunk segítséget, hogy megtalálják helyüket az átalakuló rendszerben; adjunk tanácsot, hogyan lehet ésszerűen átstrukturálni a feladatokat, a finanszírozási rendszert; hogyan szerezzenek pótforrásokat, bevételeket. Hosszú távú stratégiai iránymutatásra is szükség van, ugyanúgy, mint a napi aktuális kérdések megoldásában nyújtott támogatásra.

– *Az első kérdésemben utaltam arra, hogy az Ön eddigi pályája voltaképpen az elektronikus könyvtár, illetve a könyvtári szolgáltatások elektronikus használatá-*

nak elterjesztésével és fejlesztésével telt, ezekre irányult. Ez a kétségtelenül hatalmas és ezután még hatalmasabb kiterjedésű szakterülete a könyvtárügynek azonban mégis csak egy része a könyvtár számos feladatának, funkcióinak. Mit gondol, hogy ma – a hagyományos könyvtárkép átalakulásának korában – milyen egyéb, ha tetszik, tradicionális funkciói, szolgáltatásai maradnak a könyvtáraknak? Kérdezem ezt annak tudatában is, hogy a közeli jövőben, 2013-tól nyilván új könyvtári stratégia fogalmazódik meg, amelyben meg kell hogy jelenjenek a XXI. század, a jelen és a jövő könyvtári működésének fő irányai.

– Kétségtelenül nagy kihívást jelent, hogy rövidesen új stratégiai időszak indul, amire fel kell készülnie a magyar könyvtári rendszernek egy olyan helyzetben, amikor változás alatt áll mind a szolgáltató rendszer, mind a finanszírozási háttér, a felhasználói igényekről már nem is beszélve. Ezek között a változó és ma még sok tekintetben bizonytalan körülmények között kell utat mutatni, és meghatározni a könyvtárak távolabbi jövőjét, szerepét, feladatait. Értelmes, teljesíthető célt kell kitűzni magunk elé, azzal a tudattal, hogy a szakmánk menthetetlenül átalakul. Lépést kell tartanunk a gyorsuló technikai fejlődéssel, az információkezelés és a kommunikáció eszközeinek átalakulásával. A könyvtárak nem passzív szolgáltatói az olvasói igényeknek, hanem aktív, kezdeményező szerepet kell vállalniuk, ami azt is jelenti, hogy meg kell keresni és használni kell mindazon csatornákat, amelyeken keresztül új szolgáltatási formákkal tudjuk kielégíteni a növekvő információs igényeket. Az alapfeladatok nem változnak, ha arra gondolunk, hogy továbbra is foglalkoznunk kell az emberiség tudáskincsének összegyűjtésével, megőrzésével, feltárásával, de már jelentős változásokat élünk meg a szolgáltatásokkal szemben támasztott igények terén.

Az általunk kezelt hatalmas információvagyon sokrétű feltárása, rendszerbe szervezése a hagyományos feladatokhoz tartozik, de a szolgáltatás egyre erősebben a digitális világ felé tolódik.

A hálózaton elérhető információhalmazban segíteni kell a gyors és hatékony tájékozódást. A tartalom mélyére nyúlva kell sokoldalúan tálni mindazt az adatanyagot, amellyel gazdálkodhatunk, amelyre rálátásunk van. Bármennyire nem örülünk ennek, a finanszírozási rendszer az üzleti szemlélet erősödését vonja maga után, ami a megszokott fogalmaink szerint nehezen egyeztethető össze a kultúra terén nyújtott közszolgáltatásokkal. A csökkenő állami támogatás helyett új finanszírozási formákat kell találnunk, és olyan értéknövelt, személyre szabott szolgáltatásokat kell létrehozunk, amelyekért hajlandó fizetni az olvasó, a webes látogató.

Új eszközökkel feldolgozva, online adatbázisokba rendezve, elektronikus kommunikációs csatornákon juttatjuk el az olvasóhoz a dokumentumokat, és ezzel jelképesen áttörjük a könyvtár falait.

A digitális világban újra kell értelmezni a fogalmakat, az internet, a mobil elérés igénye és lehetősége új minőségű, talán személytelenebbnek tűnő kapcsolatot hoz létre a könyvtárosok és a használók között. Ugyanakkor a virtuális közösségi oldalak növekvő forgalma mégis azt jelzi, hogy az emberek keresik egymás társaságát, szeretnek másokkal tapasztalatot cserélni, akár idegen emberekkel is kapcsolatba lépni, közösen gondolkodni egy adott problémán. Reneszánszát éli a társas kapcsolatok kialakulása, igaz, főleg a virtuális térben. Tapasztalataim szerint gyakori jelenség, hogy egy ilyen virtuális közösség előbb-utóbb a valós életben is keresi a találkozás lehetőségét, mert a személyes kontaktus teszi teljessé az „ismeretséget”.

Ezért úgy látom, hogy a könyvtár közösségteremtő szerepe erősödni fog, hiszen egy helyen tud nyújtani kézbe vehető könyveket tanuláshoz, szórakozáshoz, kapcsolódáshoz, továbbá internet-összeköttetést a kapcsolatteremtéshez és barátságos környezetet a valódi találkozáshoz. Ha ezt tudatosan felvállalja a könyvtár, akkor kellemes és igényes környezetet tud teremteni, ahol „élőben” is szívesen találkoznak az emberek, akár dolgozni vagy tanulni, akár kikapcsolódni szeretnének, vagy egyszerűen kulturált társaságra vágnak.

El tudom képzelni, hogy klubszerű társaságok alakuljanak hasonló érdeklődésű emberekből, akik kedvenc hobbijukhoz vagy kutatási témájukhoz megtalálják a könyvtárban a nyomtatott szakirodalmat és a neten elérhető forrásokat is, valamint olyan eszközöket, amelyekkel például együtt építhetik az érdeklődési körüknek megfelelő közös tudástárakat, létrehozhatnak saját folyóiratot vagy kiadványokat – és mindehhez állandó szakértő segítséget kapnak a könyvtárosoktól. Ez persze csak egy példa a sok közül arra, miként funkcionálhatnak újszerű közösségi térként a könyvtárak, amelyekben továbbra is nélkülözhetetlen a könyvtáros információfeltáró és rendszerező szaktudása.

– *Amikor erre az interjúra készültem, átlapoztam a 3K régebbi számait, és elolvastam az Ön két elődjével, Dippold Péterrel (2000. 10. szám) és Bartos Évával (2006. 1. szám) ugyanebből az alkalomból, igazgatói kinevezésük alkalmából készült interjúkat. Az érdekelt, ők hogyan fogalmazták meg intézetigazgatói hitvallásukat. Dippold Péter azt nyilatkozta, hogy a Könyvtári Intézet fejleszt, szolgáltat, azaz kezdeményez és közvetít, összességében a „szolgáltatók szolgáltatója” kíván lenni. Bartos Éva szinte axiomatikus tömörséggel fogalmazott, szerinte a Könyvtári Intézet „kutatási bázisra épülő szolgáltató központ”. Dippold Péter a maga célkitűzése szerint némi profiltisztítást hajtott végre az intézetben (például az Új Könyvek című állománygyarapítási tanácsadó kiadvány átadása a Könyvtárellátónak), Bartos Éva korszakában a hangsúly az oktatásra, továbbképzésekre, a határon túli könyvtárak támogatására, a szakmai kiadványok gondozására, a biblioterápiára, az olvasásnépszerűsítési programokra, a használóképzésre, egyszerűen a könyvtár „nevelő” és közösségi hivatására helyeződött. Hová teszi Ön a maga programjában a hangsúlyokat?*

– Az Intézet folyamatos szakmai megújulással végzi alapvető módszertani, koordinációs és továbbképző tevékenységét, és amit különösen fontosnak tartok: partnerségen alapuló szolgálatot teljesít mind a fenntartók, mind az intézmények felé. Munkánknak lényeges eleme az összefogás, a közös gondolkodás a könyvtárosokkal, könyvtárakkal a közös jövőkép kialakítására.

– *Mondhatjuk, hogy nehéz időszakban vette át a Könyvtári Intézet vezetését. Igazgatói munkájának kezdete egybeesett az OSZK-t érintő létszámleépítéssel, a takarékosági intézkedések további szigorításával, és mindezek jócskán érintették az intézetet is. Ilyen zsugorodó személyi és szigorodó anyagi feltételek mellett hogyan lehet nagyralátó szakmai célokra dolgozni? Milyen esélyei vannak a tervei megvalósításának?*

– Nem lenne igaz, ha azt mondanám, hogy nem érintett rosszul a létszámleépítés, a csökkenő támogatás. Rövid idő alatt csaknem felére csökkent a létszámunk. Közös háztartásban vagyunk az OSZK-val, annak részeként minket is sújtanak a

pénzügyi megszorítások. Ilyen helyzetben óhatatlanul is kevesebb lesz a vállalható feladat. Egyes témaköröknek nem marad szakavatott gazdája, és a jelenlegi munkatársaknak többet kell vállalniuk az elvégzendő feladatokból. Bízom benne, hogy legfontosabb alapfeladatainkat – a szakmai gyűjtemény gondozását, a könyvtárosképzést és a kutatás-fejlesztési területet továbbra is el tudjuk látni, ha a helyzethez alkalmazkodva újrendezzük sorainkat, és a legsürgetőbb feladatokra koncentrálnak az energiánkat.

Az eredményes munka nem mindig pénzkérdés. Elhivatottsággal és szakmai tapasztalattal dolgozó munkatársaink – a szakterületek újrafelosztásával – el tudják látni a legfontosabb feladatokat. A könyvtárak sincsenek jobb helyzetben, sőt, nagyon is szükség van arra, hogy legyen egy központi koordináció, iránymutatás, amelynek mentén esély van arra, hogy nem áll le a könyvtárak modernizálási folyamata, és ebben továbbra is segítjük az intézményeket és az ott dolgozó kollégákat.

A mi szolgáltatásaink egy része is a net felé terelődik. A webes szolgáltatások létrehozása és karbantartása ugyan igényel informatikai szaktudást, de a tartalommal való feltöltése és a későbbiek során a tartalom bővítése, módosítása a ma rendelkezésre álló tartalommenedzselő eszközökkel már nem olyan ördögösség. Ahol lehet, áttérünk elektronikus szolgáltatásra, amelynek a működtetése hosszabb távon költséghatékony, karbantartása egyszerűbb, információtartalma könnyen napra készen tartható, és a betérő olvasók számára is képest lényegesen szélesebb használói körhöz jut el.

Folyóiratainknak most is van weboldala, ahol – kis késleltetéssel – a tartalom is elérhető. Elképzelhetőnek tartom, hogy idővel dominánsabb lesz az elektronikus megjelenés és kisebb példányszámban jelenik meg majd a nyomtatott változat. A weboldalon kevésbé költséges a több illusztrációval gazdagított, színes kiadás, ami nyomtatott formában nagyon megemelné a ráfordításokat.

A továbbképzéseink terén tervezzük a távoktatási forma kialakítását, amely a működtetés során kisebb költségvetést igényel, és a hallgatóknak is rugalmasabb tanulási lehetőséget nyújt. Mivel a tanfolyamainkra az ország minden részéből jelentkeznek a könyvtáros kollégák, ezért a hallgatók szempontjából nézve a távoktatási formánál mindenképpen kimutatható az utazási költségek és a munkahelyi távollét csökkenése.

– Kérem, hogy ha lehet, osztályonként mondjon néhány mondatot, mit vár el a Könyvtári Intézet részlegeitől, az osztályok munkatársaitól? Úgy, hogy közben – mint utaltunk rá – a munkavégzés feltételei nehezednek: kevesebb a munkatárs, kevesebb az anyagi forrás. Például már nincs a Könyvtári Intézetben főállású olvasáskutató vagy igen korlátozottan lehet utazásokra, rendezvényekre költeni.

– A munkánkkal kapcsolatos kiadásokat igyekszünk a minimumom tartani. Szerencsére számos olyan eszköz áll rendelkezésre, amelyekkel hatékonyan tudunk távoli kollégákkal is kapcsolatot tartani, együtt dolgozni. A napi munkánkba beépült az elektronikus levelezés, a skype, a videokonferencia, a megosztások használata, amelyek segítségével gyorsan, hatékonyan dolgozhatunk, és minimális költséggel tudunk kapcsolatba lépni a partnerintézményekkel. A szakmai rendezvények egy része helyben van, utazást igénylő konferenciákra szinte kizárólag külső forrásokból költünk. Szerencsére ma már a nagyobb szakmai rendezvényeket a NIF segítségével online is követhetjük, vagy a Videotóriumból utólag visszanez-

hetjük az előadásokat. Ennyit általánosan, és most nézzük az egyes osztályokra váró ezévi feladatokat.

A Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár gyűjteményének tudatos gyarapítására nem állnak rendelkezésünkre anyagi források, így az ajándékokra, tiszteletpéldányokra, köteles példányokra és – főleg az aprónyomtatványok esetében – a saját gyűjtésre kell hagyatkoznunk. Egyelőre még meg tudtuk rendelni a fontosabb külföldi adatbázisokat, amelyek a tájékoztató munkához és a szakmai tanácsadáshoz, kutatáshoz egyaránt nélkülözhetetlenek, ezek segítségével készülnek a szakirodalmi referátumok is. Sajnos, a létszámcsökkenés miatt a külföldi szakirodalom szemlészésére nagyon kevés kapacitásunk maradt, pedig ez is egy fontos terület a szakmai tájékoztatásban. Elképzelhető, hogy az épületen belül új helyre kell költöztetnünk a gyűjteményt és az olvasótermet, ez jelentős többletfeladat lesz. A dokumentumok mozgatásakor egyúttal állományellenőrzést is szeretnénk végezni, de most még nem tudjuk, hogy lesz-e erre lehetőségünk. Reméljük, hogy az olvasók kiszolgálásában nem lesz fennakadás a várható költözés miatt.

Az Oktatási és Humánerőforrás-fejlesztési osztályunkra is vár ebben az évben egy nagyobb feladat: az intézményi akkreditáció megújítása. Ez egy bonyolult, összetett feladat, ami jelentős erőket köt le. Ennek ellenére folytatjuk az igények mentén a tanfolyami akkreditációk megújítását, illetve új tanfolyamok akkreditálását is, mert az oktatási tevékenységünket nagyon fontosnak érezzük, hiszen a könyvtárosok szakmai továbbképzésének egyik legfontosabb bázisa vagyunk. A munkatársakkal áttekintettük a jelenlegi akkreditációkat és olyan módon igyekszünk optimalizálni a kínálatot, hogy minden aktuális szakmai igényt ki tudjunk elégíteni, a hallgatóinknak legyen lehetősége a legkorszerűbb szakmai és módszertani ismeretek elsajátítására. A könyvtáraknál tapasztalható létszámcsökkenés és a forráshiány a tanfolyamokra való jelentkezések számában is megmutatkozik, és hasonló okból egyre nagyobb problémát jelent a hallgatók kiesése a munkából a tanfolyam idejére. A fenti okok miatt tervezzük a már említett távoktatási forma bevezetését. Természetesen ezzel is sok munka van, át kell dolgozni a tananyagot, hogy alkalmas legyen az tutorálással támogatott, de javarészt önálló tanuláshoz.

A Kutatási és Szervezetfejlesztési osztályunkkal szemben elvárás, hogy „gyors reagálású hadtestként” működjön. Rendszeresen előfordul, hogy igen rövid határidővel kell elkészítenünk egy-egy döntés-előkészítő anyagot, véleményezést, statisztikai kimutatást a minisztérium számára. Érzékelhetően felgyorsult a törvénykezési folyamat, számos rendelet, előírás felülvizsgálata zajlik. A döntések meghozatalához információkra van szükség, amelyeket akkor tudunk gyorsan szolgáltatni, ha a háttérben rendszeresen zajlanak felmérések, adatgyűjtések, elemzések. Ez a munkánknak időigényes, de kevésbé látványos része, viszont csak ennek árán tudjuk gyorsan megválaszolni a könyvtárak működését, fejlesztési lehetőségeit érintő szakmai kérdéseket. Az osztálynak komoly szerepe lesz a könyvtári rendszer hosszú távú fejlesztési stratégiájának megtervezésében.

Amint a fentiekből is kiderült, ebben az évben mindhárom nagy területnek lesz a napi munkán felül komolyabb erőforrásokat igénylő, nagyobb jelentőségű feladata. Természetesen emellett a széles körű tájékoztatás érdekében továbbra is szerkesztjük a szakmai folyóiratokat, a bibliográfiákat és egyéb kiadványokat. Sok feladat vár ránk, és nagyon bízom benne, hogy a jelenlegi körülmények között is eleget tudunk tenni a könyvtárak és a szakmai irányítás elvárásainak.

– *Muszáj megkérdezni, mik a tervei a Könyvtári Intézet kiadványaira vonatkozóan. Gondolok itt a komoly szakmai értéket hordozó könyvsorozatokra (például a „Továbbképzés felsőfokon”, az „EuroTéka” vagy „A jó gyakorlat a könyvtári minőségirányítás bevezetéséhez”) ugyanúgy, mint a folyóiratunkra, a 3K-ra.*

– A források csökkenése a kiadványainkat is érintheti. Nem szeretnénk lemondani a sorozatok folytatásáról sem, de az látható, hogy saját erőből nem tudjuk ezeket finanszírozni, pályázati forrásokra vagyunk utalva. Az NKA-pályázatokon most is indulunk, de a kuratóriumok átalakulásával várhatóan nagyobb lesz a verseny a támogatásért. Foglalkozunk a gondolattal, hogy a jövőben a kiadványaink egy részét elektronikus formában hozzuk létre és terjesztjük, mert a nyomdaköltség nagyon megterheli a kiadásokat. Az e-könyvek rohamos terjedésével ez talán nem is olyan eretnek gondolat, bár még ma is sokan előnyben részesítik a hagyományos megjelenésű könyveket. E-könyv formában viszont színesebb, gazdagabb tartalommal adhatnánk ki a szakirodalmi kiadványokat, és terjedelmi korlátokkal is kevésbé kell számolnunk. Az elektronikus szövegekben a keresés is sokkal könnyebb. Aki mégis nyomtatott formában szeretne hozzájutni a kiadványhoz, POD (print on demand – igény szerinti nyomtatás) szolgáltatás keretében kérhetne papíralapú változatot. Egyelőre felmérjük, hogy milyen lenne a fogadtatása ennek a megoldásnak, és azután hozzuk meg a döntést.

A folyóiratok esetében is fontolgatjuk a teljes körű elektronikus megjelenést, de szerkesztő kollégáim szerint egyelőre még a nyomtatott formátumra van nagyobb igény. Az idő és az anyagi lehetőség hamarosan eldönti a kérdést...

– *Végezetül hadd kérdezzem meg, hogy majd egyszer, igazgatói mandátumának vége felé, amikor számot vet az eltelt időszakkal, mikor lesz elégedett? Úgy is kérdezhetem: mi az, amit mindenképpen szeretne elérni?*

– Szeretném, ha a nehézségek miatt nem szenvedne hátrányt a munkánk, és az Intézet mindig dinamikusan fejlődő, a mindenkori szakmai igényekhez igazodó, korszerű, hatékonyan működő módszertani központ lenne, ahova a szakma minden területéről – könyvtárakból, minisztériumi szakmai vezetéstől, a könyvtáros hallgatóktól – érkező kérdésekre gyors, szakszerű választ tudunk adni. Szeretném, ha a könyvtári fejlesztésekben mi magunk is jó példát mutatnánk, és erősödő koordinációs tevékenységünk révén iránymutatást tudnánk adni a könyvtáraknak a korszerű, mobil eszközökön is elérhető szolgáltatásrendszer kialakításához. Szívesen bevonnék több fiatal szakembert a munkánkba, nemcsak azért, mert fontos az utánpótlás nevelése, hanem azért is, mert hiszek abban, hogy a sokéves gyakorlattal rendelkező kollégák tapasztalata és a fiatalok kreativitása, dinamizmusa együtt jelenthet komoly bázist az állandó megújuláshoz.

Halott könyvtár: a szövegekben elbeszél, porosodó történelmi (fél)múlt könyvtári reprezentációi

Az OSA kiállításáról
egy könyvtáros („rövidlító”) szemüvegén keresztül

Véletlenül tévedtem a „Halott könyvtár” Arany János utcai, Goldberger Leó által épített, az Óbudai Textilgyárat kiszolgáló épületként működött, ma az OSA (Open Society Archivum) használatában álló épületben kiállított állománya felé, mivel ügyintéző utam a környékre rendelt. Ügyem viszonylag korai végeztével maradt még annyi időm, hogy megmerüljek a „Halott könyvtár kriptájában”, így stílszerűen feketében, olvasói minőségemben szállok szembe a „halállal” a *Metropol* napilap riportját illusztráló fotón¹, ahol olvasásba merülök. Ha már fotóm megosztottam a széles nyilvánossággal, akkor ennek folyományaként a 3K hasábjain közzéteszem erősödő, már-már antagonisztikussá fejlődött ambivalenciájú gondolataimat, vagy – stílszerűen fogalmazva – nekrológomat a „Halott (lelkű) könyvtárról”.

A rendszerváltozás utáni magyar viszonyok alaposan átalakították a könyvtár fogalmának társadalmi-szakmai konstrukcióját, s a könyvtárról szóló, (részben) mediatiszt (szakmai) közbeszéd szintén újfajta nyilvános diskurzusban nyilvánul meg. Ennek a diskurzusnak az egyik, ha nem a legfontosabb alapja és hivatkozási pontja a („hagyományos értelemben” vett könyvtári) *nem-olvasás* empirikusan is mérhető változásainak ténye. E komplex háttérű jelenség tükrében születtek azok a – megjegyzem, sokszor az igazi okokat csak részben láttató – viták, amelyek a rendszerváltozás utáni könyvtárügy diszkurzív szakmai terét uralják. A könyvtár ontológiai alapját mindig is a könyv, a dokumentum, az információ jelentette, vagyis az olvasók olvasási, információkereső tevékenysége által élővé, használttá tett könyvtári állományok. Ha a könyvtár ontológiai alapját a könyv jelenti, akkor a könyvét az olvasás, amely azt „mozgásba hozza”. Ebben, azt hiszem, kiegyezhetünk, és nem csak a szakma képviselőivel. Ennek ellenére az olvasáskultúra átalakulásának egyik fő jelensége a könyvtárakra nézve, a kulturális piaci kínálat rendszerváltozás utáni növekedése ellenére is megnyilvánuló könyvtári kölcsönzések csökkenése. Le kell szögeznünk, hogy éppen az a paradox és abszurd helyzet állt elő jelenkori demokráciánkban, hogy a szinte „korlátlan” kulturális felhozatalból csak keveset tudtak, tudnak vásárolni az intézmények, és a globalizáció „fokozódásának”, felgyorsulásának következtében vélhetően egyre kevésbé lesznek majd képesek elégséges kínálatot reprezentálni könyvtáraink a közszolgáltatások, a könyvkiadás globális eredőjű pénzügyi kivézetése következtében. Ez a folya-

---

¹ <http://www.metropol.hu/kultura/cikk/852588>

mat, meggyőződésem szerint az európai uniós csatlakozásunkkal csak gyorsult, és mára odáig jutottunk a válság során, hogy az Európai Unió megmutatta igazi arcát: a politikai diktátumoknak a pénzügyi háttérű motiváltsága egy konföderáció fölötti pénzügyi uralom intézményesített hatalmát szolgálja, legalizálja. Ez a pénzügyi uralom vezet a közszolgáltatói szektor fenntartóinak eladósítás általi kivéreztetéséhez, amely egyre kevésbé tudja fenntartani szolgáltatásait, így a könyvtárügyet se.² A könyvtárügy „kínálati” válsága tehát alapvetően erre a globális problémára vezethető vissza, s ahol a kínálat, a fejlesztés visszaesik, elmarad, ott a könyvtári olvasáskultúrától se várjunk sokat. Ezt a hallatlanul fontos premisszát talán nem hangsúlyozzuk eléggé, amikor a hagyományos könyvtár válságáról, „haláláról” vizionálunk, és most ez egy kiállítás (félreérthető) kísérletében is „manifestálódott”.

A rendszerváltozás könyvtárakat érintő hatásainak „radikalitását”, de abszurditását is érezhetjük az olyanfajta kezdeményezésekben, mint például az egyik bevásárló központban (plázában) elhelyezett könyvespolcok, amelyekről bárki hazavihet könyvet, ha hoz egyet cserébe. A kezdeményezés – csakúgy, mint a „Veszíts el egy könyvet!” nevű akció – az „anyagmegmaradás” törvényszerűségein alapul, bár kétlem, hogy a dialektikus materializmus alaptétele, a mennyiségnek a minőségbe való átcsapása ez esetben megvalósulna. Mindenesetre kíváncsi lettem volna, hogy Marx *Német ideológia* című munkájából, amelyet többek között e bibliopláza válogató polcán találtam, okult-e a „plázák népe”. Minden jel arra mutat tehát, hogy a könyvtár kilépett a hagyományos tereiből, és a könyvtár szövegvalósága sokféle kísérletben próbál utat találni az olvasókhöz, többek között a cybertérben is, vagy legfőképpen ott. Ebbe a társadalmi–kulturális közegbe érkezett a „Halott könyvtár” „unortodox” ötlete és programja. Magyarországon ez a teljesen egyedülálló kezdeményezés „továbbfejleszti” a jellegzetesen posztmodern társadalmi–kulturális viszonyok között megvalósult könyvtári kísérletezést, amely a „nyilvánvaló könyvtár” (nyilvánvaló problémái) társadalmi jelenlétének antitéziseként, a *nem-olvasás* felől értelmezve a könyvtárat, leginkább empirikus tapasztalatokból kiindulva kívánta felhívni a figyelmet a könyvtár jelenkori problémáira, de talán feladataira, lehetőségeire is. Nem tisztem megítélni a kezdeményezés „helyességét”, avagy „helytelenségét”; így megpróbálok a könyvtár-filozófia értelmezési körében mozogva választ keresni a „jelenségre”. „Halott könyvtár” esetében, az abszurd kiindulási helyzetet tekintve, azonban nehéz a lényeges kritikai-értelmezési attitűd arányos és egyértelmű kifejtése, ha egyáltalán lehetséges itt értelmezésről beszélnünk. A „Halott könyvtár” tehát már első ránézésre is, legfeljebb csak jellegzetesen posztmodern narratívák szerint értelmezhető „esemény”, ami – némileg lefokozva a posztmodern filozófiai nyelv hermeneutikai mesterkélttségét – abban ragadható meg, hogy mindenki demokratikus és szakmai elkötelezettségének megfelelő pártállás, műveltség és világnézet szerint láthat bele teljesen ellentétes értelmezési horizontokat az installációba, ha azok egyáltalán értelmezésnek tekinthetők. Ehhez először is azt kellene tisztáznunk, hogy ez most egy könyvtári, múzeumi, netán „antikváriummi” metszet, avagy mindhárom értelmezés végigvihető. A kérdés itt kezd problémává csúcsosodni: lehet-e egyáltalán értelmet adni bármilyen könyvtári kísérletnek a *nem-olvasásból* kiindulva? De az is lehet, hogy itt már, ahogy a posztmodern

2 Erről bővebben: Balogh András: Könyvtárak a globalizáció korában 2.0. I. rész. = 3K, 2011. 11. sz. 3–24. p.; II. rész. = 3K, 2011. 12. sz. 3–21. p.

is vallja, maga az értelmezési folyamat a cél, nem a megértés, a bizonyosság maga? A kiállítás anyagának válogatási szempontjai és a könyvtári jelenvalóság között antagonisztikus értelmezési viszonyok állnak fenn. Tehát már az is a közelítés súlyos módszertani problémája, hogy van-e értelme a „Halott könyvtár” installációjának esetében beszélnünk az értelemadás lehetőségéről? Szubjektívizmusomat éppen az menti meg, és jogosítja fel („objektív”) ítéletre – mint bárki más szubjektivitását a témára reagálva –, hogy ez a kiállítás valójában „értelmezhetetlen” a posztmodern múzeumontológia és könyvtár-filozófia narratíváinak határmezsgyéin belül, épp-úgy mint a könyvtárpolitika hagyományos artikulációi felől, hiszen a „Halott könyvtár” installáció a szocialista időszak mára már nem olvasott „szövegemlékeit” kívánja tartalmi súlyozással, nem teljes igénnyel reprezentálni, modellezni, ahogy a kiállítók céljainak meghatározásában olvashattuk. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a „Halott könyvtár” múzeumnak „kevés” (túl „új” az anyaga), könyvtárnak „sok”, (túl „rég” az állománya). Egy korszak későbbiekben már nem olvasott könyveit bemutató gyűjtemény csak elvben képezhetne ontológiailag átmenetet a könyvtár és a múzeum között, de itt antagonisztikus ellentét feszül a modernitásnak a posztmodern értelmezési keretein belül történő, könyvek, (szövegek) általi bemutatási lehetőségeiben, valamint a nem-olvasás aktusainak egy sajátos időszakra értelmezett és modellezett állományából a jelenkorra vonatkoztatott kérdései között. Itt történelemfilozófiai és szakmai ellentmondásokról is beszélhetünk. A posztmodernnek a modern *részeként* értelmezett, avagy a posztmodernnek a modernnel szembeállított *folyományaként* artikulált történelemfilozófiai paradigmáinak egymáshoz feszülése az, amely nem hagyott nyugodni e gyűjtemény értelmezésének módszertani kérdéseiben. Mennyire a megszüntetés és mennyire a megőrzés hangsúlyozódik, amikor kezembe veszek egy ideológiailag vagy tartalmilag „elavult” könyvet? Egyáltalán, van-e dialektikus átmenet és értelmezési horizont a szocializmusból a globalizációba a könyvek, a könyvtár terén és ürügyén, vagy csak „halott (könyvtári) múlt”? Már hogye volna átmenet! – mosolyodom el magamban: mindegyikből a rosszat egyesítettük és mentettük át! Az ideológiai függést felváltó pénzügyi függést egyesítettük a szegénységgel, és nem a mindenki által elérhető és kívánt (kulturális) szabadságot a (könyvtári) kínálatban és ergonómiában megvalósítható lehetőségeivel. (Tisztelet azon könyvtári kivételeknek, ahol a fejlesztések a gépesítésre, ergonómiára, valamint a gyűjteményezésre is főnnállnak!)

A kritika módszertani kérdése a „Halott könyvtár” esetében nem válaszolható meg a kanti filozófiai világból származtatott posztmodern fenomenológia axiómáinak horizontján belül, hanem a kérdés immár a dekonstrukció irányába mutat azzal, hogy lehetséges-e egyáltalán értelmezés, elbeszélés, vagy egyszerűen minden fátum, vagyis maga az objektív történelmi valóság tudatunkon és akaratunkon kívüli történés? „Halott könyvtárban” az olvasáskultúrát építeni hasonlóan abszurd vállalkozás, mint egy koncentrációs táborban a táborok boldogságát elbeszélni (Kertész Imre). De lehet, hogy éppen a „sorsstalanság” ürügyén és áthallásain (átolvasásain) keresztül egy bizarr és abszurd filozófiai kísérlet és modell valósul meg ebben a kiállításban? Vagyis abból kiindulva, hogy lehet-e Auschwitz után verset írni, eljutni odáig, hogy lehet-e („pozitív tartalmú”) könyvtárat konstruálni? Ha filozófiai és esztétikai kérdésként fel lehet vetni a kultúra egyetemes problémáját, létezésének értelmét a modernitás totalitarizmusai után, akkor a könyvtár jelenkori értelméről való argumentáció is kicsúcsosodhat a könyvek „felszámolásának”, sorsának

dekonstrukciójában. (Én azért azt javaslom, ne az legyen a cél, hogy egyfajta „álomkommandósként” „Schindler” könyvlistáival a kezünkben döntsünk, mely könyvek érdemesek a megtartásra, vagy éppen a selejtezésre!) Ezzel – akarva-akaratlanul – rögtön a (könyvtári és átvitt értelmű) dekonstrukció, („leépítés”) szíve közepéhez értünk a „porosodás” és persze globalizációs költséghatékonyság ürügyén.

Halotról jót vagy semmit – tartja a mondás. De mint tudjuk, az eredeti szövegkörnyezetben *halotról igazat, vagy semmit* áll. Fontos ez a distinkció a könyvtár esetében is, nem csak az elhunytakat érintően. A könyvtár, történelmünk – használói sajátosságok felől szűkebben nézve – kultúr- és társadalomtörténetünk avagy a szövegantropológia mint posztmodern narratíva felől megközelítve a szövegek és olvasóik történelmének szerves része. Ez a hármasság: olvasó, könyvtár, könyv, s nem mellékesen a könyvtáros mint közvetítő, jelenti azt a közeget, amelyben, a társadalomtörténet és a történelmi emlékezet, az elveszített (könyvtári) múlt porosodó vagy leselejtezett könyvei által is „feltámadhat”, de leginkább dekonstruálódik a jelenre nézve az olvasáskultúra által – gondolhatták a kiállítás szervezői. A „Halott könyvtár” posztmodern filozófiai jelentése számomra, Gyáni Gábort szabadon értelmezve az, hogy az „objektív” könyvtári múlt is elveszíthető, tudatunkon kívülivé, szubjektív értelmezéssé torzítható a posztmodern horizontján tekintve. Az emlékeztörténeté torzult *nyilvánvaló könyvtár* társadalmi-értelmezési tere, „szövegkörnyezete”, hagyományos, múltbéli motivációi lettek halottak, nem maguk a könyvek! Mert valóban halott-e a könyvtár maga is azáltal, hogy vannak olyan könyvek, (és olyan könyvtári állományok), amelyeket ilyen-olyan oknál fogva nem olvastak 1989 óta, és 1945–1989 között jelentek meg? A megválasztott időintervallumok „súlyosbító tényezőként” nyomasztják nemcsak a könyvtártörténetet, de a teljes magyar történelmi (fél)múlt eddig még fel nem dolgozott történelmi hagyatékát, traumáit, éppen úgy, mint a Horthy-rendszert. 1945-tel kapcsolatban máig vitázunk arról, hogy felszabadítás vagy megszállás volt-e, de 1989 történései is egyre kevésbé egyértelműek a mindinkább távolodó időből visszatekintve. **Talán nem túlzás azt állítani, hogy történelmünk egyik legellentmondásosabb időszak a könyvtári, könyves kultúrájának nem reprezentatív bemutatása provokatív, indulatkeltő is lehet, minden eredetisége és „jó szándéka” ellenére, mert nem a szocializmus (kulturális) vívmányait (sic!) mutatja be a könyvtárak, a könyvkiadás területén, még ha lehetett is ilyen meggondolás, hanem óhatatlanul kivetíti – kiemelve a nem olvasott állományokat –, hogy az államszocializmus kultúrpolitikai-könyvtári egyenlege alapvetően regresszív, negatív, átmentésre méltatlan, jóléti aspektusok nélküli hatalmi konstrukció.** Mert tudniillik, ha a múlt dicsérete lett volna a cél, akkor egy „pozitív” tartalmú kiállítással mondjuk, azt lehetett volna reprezentálni, hogy 1945 és 1989 között hány jelentős világirodalmi művet fordítottak le és osztottak meg a magyar olvasókkal fordítók, kiadók, no és persze könyvtárak. De a kiállítást nem ez a „szövegalapú” múltértelmezés világítja be, hanem a negatív dialektika visszfénye, amely az olvasási aktusok negálása által a megszüntetve-megőrzésből akarva-akaratlanul a „megszüntetésre” helyezi a hangsúlyt. Ha nem ez lett volna a cél, akkor inkább olyan kiállítást tudtam volna elképzelni, hogy melyek voltak a szocializmus legolvasottabb szépirodalmi, ismeretterjesztő vagy szakkönyvei, amelyeket esetleg ma is olvasnak. Ez még akkor is pozitív távlatba helyezné a dolgot, ha ma már „tartalmilag” elavultnak minő-

síttetnek is belőlük jó párat. A *nem-olvasásból* kiindulni azonban véleményem szerint nem jó antré! Egy könyv el nem olvasásának ezernyi oka lehet, s e könyveknek pusztán statisztikai egyenlegük általi egymásmellé-rendelésükkel összerosódnak, összevegyülnek a nem-olvasás komplex problémái, eredői a jelenkorban kiadott művekre is. A „Halott könyvtár” kizárólagos állományszervezési szempontja a nem-olvasás! Ez az a közös negáció, amelybe minden kiállított könyv besorolható, s a diskurzus szabadsága is éppen e kategória általános elvontságára alapozható. De ez, lássuk be, mégiscsak egy kicsit feje tetejére állított értelmezési elv: a nem olvasott könyvektől eljutni az olvasáskultúra fontosságának hangsúlyozásáig, ha egyáltalán el akarunk odáig jutni. A kiállítás által sugallt, szövegben elbeszél, leporolt múlt nem értelmezési horizontok diszkurzív tengelyei mentén jegecesednek ki, hanem egyszerűen *nincs* olyan narratíva, amivel a múlt és a múltban létező könyvtár ontológiai státusa a mai korra átmenthet valami érvényes jelentést a nem olvasás aktusai által! Elveszett, (nem olvasott) jelentések vannak a jelenre vonatkoztatva! Az elveszett jelentést „jelentő” nem-olvasás pedig „jobb esetben” emlékeztetőtörténetté torzult (szubjektivitássá széteső) múltat, rosszabb esetben az elveszített múltat fejezheti csak ki. **Hiába keresem tehát a „Halott könyvtár” mai kornak szóló üzenetét a kiállítás filozófiai értelmezéshorizontjában, akár a szakma, akár az olvasó felől; csak egymást kizáró, egymást tagadó (könyvtári) múltértelmezések jelenkori antagonizmusait látom benne.** Nincs igazi dialektika, élő kapcsolat a múlttal, csak leszakadt, „befejezett”, halott (könyvtári) múlt van. Úgy tűnik tehát, hogy nincs dialektikus átmenet és mozzanat (tagadás tagadása) a halálból a feltámadás felé, csak tagadás! (Ha nem ez lenne az „üzenet”, akkor olyan könyvek kellett volna, amelyekről azt mondjuk, hogy 1945–1989 között jelentek meg, de még mindig olvassuk; akár sokadik kiadásban is őket, és szerintem éppen egy ilyen kiállítás lenne igazán érdekes, mert bemutatná, melyek az értékálló, az idő rostáján fennmaradó, ma is olvasott könyvek.) Ennek hiányában azonban egy feje tetejére állított könyvtár, múzeum, antikvárium ontológiai státusai, „funkciói” vegyülnek e könyveket illetően. S ami a legfontosabb: nincs „pozitív” történetiség abban az értelemben sem, hogy a végképp eltörölt, leselejtezett (könyvtári) múlt ilyen jellegű, negatív felhangú „felemlegetése” (felmelegítése?) paradox módon éppen az önelhárolódással erősít rá a posztmodern könyvtár legnagyobb paradigmaváltására (válságára?), az olvasáskultúra átalakulására. A „Halott könyvtár” továbbá ideológiai határokat is próbál szabni a nem olvasásnak azáltal, hogy éppen a szocializmus korának manapság már nem olvasott könyveivel operál, és ezzel lövi a legnagyobb öngólt, véleményem szerint! A múlt ideológiai falai közé szorítja a nem olvasott szövegvalóságot és az olvasáskultúra problematikáját, egyes „avított” tartalmakat érintő jelenségekből szeretne „pozitív” kritikát kicsiholni a jelenkori olvasási szokások értelmezésében. Valljuk be, ez felér a kör négyesítésével, hiszen egy „halott állományból” elvonatkoztatva hamisan, álságosan szólhat bármilyen, korunkat dicsérő üzenet. És itt üt vissza leginkább a negatív állományszervezési koncepció: ilyen „halott állománnyal” egészen biztos, hogy nem lehet az olvasáskultúra utóvédharcait megvívni. a legjobb esetben is a digitalizáció mint a távkutatathóság majdani fontosságára lehet felhívni a figyelmet.

Így a kiállítás, egy bizonyos horizontból értelmezve, mindenkit negatívan „hökenthet meg”. Akik hittek a kor (olvasási) eszméiben, azokat azért, mert „porosodik”, és most ezzel újfent szembesít is a könyvtár. Akik ellene voltak a „rendszer-

nek”, azokat gyakorlatilag ugyanezért, mert emlékezteti őket a totális diktatúra negatív kultúrpolitikai lenyomatára. Tartalmi, „esztétikai”, ideológiai elévülés mind-egyike kitapintható az állományt elnézve. A könyvtárosokat meg azért provokálhatja, mert az „üzenet”, ha létezik ilyen a mai filozófiailag dekonstruált múzeum-ontológia valóságában, arra erősít rá, azt extrapolálja a múlt nézőjén keresztül, hogy nem olvasnak, nem kölcsönöznek az olvasók, vagyis „porosodnak” a könyvek, és így mintegy megint a „témánál” vagyunk... Feltettük a régi, ámbár még nem porosodó lemezt! A porosodási teóriával mint könyvtár-politikai „bon mot-val”, ki lehet kergetni a magyar könyvtárost a pultja mögül, mert – éppúgy mint a kiállítás – nem az előrevivő történelmi, szakmai részizgagságok, vívmányok dialektikus mozzanatait erősíti, hanem a nem-olvasás aktusaira épít. Ennek veszélye, hogy ebben az értelmezésben összerosódhatnak jelenkori problémák a régiekkel, azok számára különösen is, akik ebben a kiállításban is csak muníciót gyűjtenek a selejtezés erőltetésére. Erről nekem megvolt annak idején a véleményem³, és porosodási ügyekben averzióim, antipátiáim, azóta, ha valaki is figyelni megnyilvánulásaimat a 3K-ban, csak „fokozódtak”, kitágultak. Expressis verbis azt gondolom, hogy a „Halott könyvtárral” a nem-olvasás, egészen pontosan a porosodás „modellezése”, és általános érvényűvé tétele, jelenkorra vonatkozó értelmezési kísérlete zajlott le.

Egy esetben tudom ezt az ítéletemet „enyhíteni” és pozitív tartalommal felruházni, ha ezt a kiállítást mégis úgy értelmezem, hogy *e könyvtár egyfajta múzeum*, amely ideális adalék és forrás a korszakot a kor szövegvalóságán keresztül, társadalomtudományi módszerekkel, (nyelvészeti-statisztikai és „tartalomelemző”) feldolgozó kutatómunka számára. Éppen ezért sem értek egyet azokkal, akik ennek a kiállításnak az ürügyén is olyan hangokat hallatnak, hogy éppen ez az installáció is bizonyíték arra, hogy mennyi ballasztot hordoznak könyvtáraink, és emlékeztetnek a selejtezés, az állományok korszerűsítésének sajátos módjára! Mi, könyvtárosok tudjuk, hogy minél nagyobb és mélyebb gyűjtőkörű és állományú egy könyvtár, annál inkább indokolt archiválási céllal egy-egy példányt megőrizni a porosodókból is. Más vonatkozásokban azonban sokakkal együtt nem vagyok teljesen biztos abban, hogy éppen az ELTE könyvtárának használói köre reprezentálja a legadekvátabban a nem-olvasás bizonyos könyveket érintő jellegzetességeit, míg más könyvek esetében elfogadom a reprezentativitást. Nemcsak a könyvtár állományát kell tehát statisztikailag vizsgálnunk a kérdésnél, de a használók körét is! A jó szándékú és nem melleleg a színvonalat megtestesítő szakmai kezdek stigmáit felmutató állományszervezés installációja tehát a használók szociológiai és a könyvek tartalmi reprezentációinak összevetésében sok esetben okozhattak olyan „koherenciazavart”, amely nem egyszerűen a reprezentativitást nem meríti ki, de eleve torzíthatta az eredményt. Mert ha jó pár itt kiállított könyvet például a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár állományában vizsgálnánk, egészen biztos, hogy kikerülnének a porosodási „deficiteljárás” alól! Vélhetően tehát az ELTE „régtekönyvtári”, (egyetemi, illetve tudományos) jellege is belejátszhatott abba, hogy számomra és nyilván mások számára is, néha „meghökkenítő” szerzők és címek is felkerültek a porosodók „szégyenpolcára”. A selejtezési áthallások mindenesetre

3 <http://ki.oszk.hu/kf/2010/10/a-konyvtari-reform-kritikaja-a-reformkritika-modszere-dialektikus-ertelmezeskritika-a-porosodo-konyvek-problemajahoz/>

„Halott könyvtár” esetében (is) elvetendő, (nem úgy a digitalizáció fontossága!), hiszen ez ma már nem ballaszt, hanem „múzeumi”, archiválásra, kutatásra méltó anyag! A kiállítás tehát szintén jó ürügy arra, hogy beszéljünk a digitalizálásról, csakhogy van itt egy kis (szerzői jogi) probléma. Ezek a könyvek, zömében, mivel inkább a félmúlt részei, még nem digitalizálhatók, hiszen hetven év nagy idő! Amit a Horthy-korszak műveivel már esetleg meg lehet tenni, azt a Rákosi- és a Kádár-korban megjelent „ideológiai” és más természetű kortárs szövegeivel még csak sokára. Így marad a jó öreg porosodó könyvek szövegének öröme.

A „Halott könyvtárból” az élő könyvtárba indulva egyrészt sajnálom, hogy nem maradt időm meghallgatni az ajánló videofelvételeket, mert így a verbális értelmezési horizont segíthetett volna a megértésben. Másrészt azt gondoltam – és ezzel a véleményemmel, mint az utólagos, főként a KATALIST-en lebonyolított levélváltások tükrözik, nem vagyok egyedül –, hogy a halott könyvek „viszonyítási alapja” rendesen függ a könyvtár használatától, küldetésétől, típusától, funkcióitól, gyűjtőkörétől, de a könyvtár általános fejlettségétől is. Az ötlet médiavisszhangja, azaz füstje nagyobb és többnyire korrekt, sőt „pozitív” volt, mint a kiállítás lángja. És bennem máris megfogalmazódott a következő „könyvtári szeánsz” ötlete: „Foglald el a könyvtárákat!” – a „Foglald el a Wall Streetet!”, vagyis az OWS-mozgalom törekvéseit átértelmezve.

Balogh András

Újdonságok az ODR működésében

A Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) és az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) adatbázisainak egyesítése az európai uniós TIOP- és TÁMOP-pályázatok keretében valósult meg. Ez a régen várt lehetőség alkalmat adott az adatbázisra épülő szolgáltatások áttervezésére és megújítására is, a könyvtárak és az olvasók minél szélesebb körben történő bevonását célozva. Jelen cikk az ODR szolgáltatásaiban megvalósult újításokat tekinti át, a fejlesztések eredményeképp megváltozó könyvtárközi dokumentumellátási környezetet érintő vonatkozásokat emeli ki.

Kiinduló állapot, fejlesztési igények

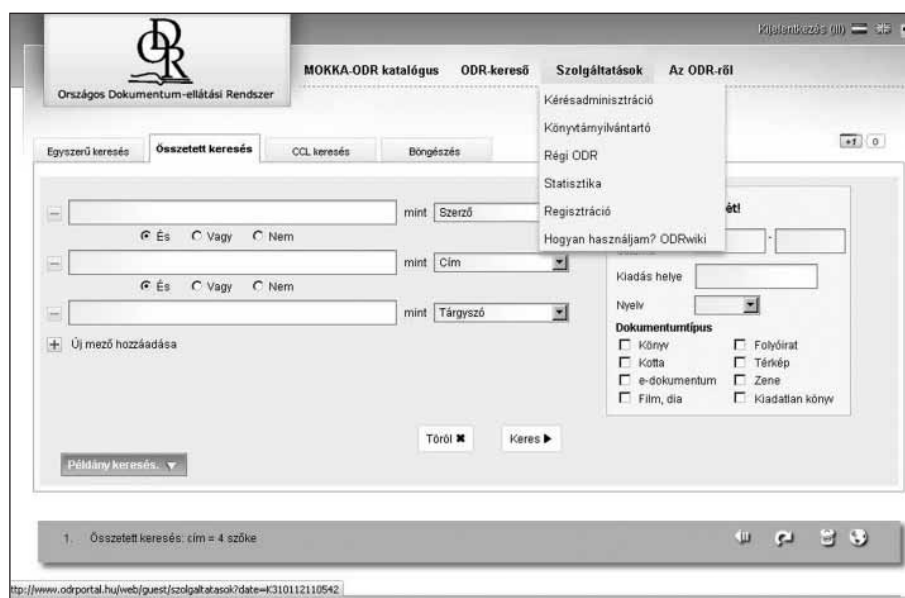
A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK) által fejlesztett Országos Dokumentum-ellátási Rendszer lelőhely-adatbázisának felületén és működésében 2003 októberében történt a mostanig megelőző utolsó megújítás. Az akkori fejlesztés leginkább a könyvtárakat és felhasználóikat nyilvántartó „ODR menedzser” funkciót érintette, lehetővé téve a regisztrált felhasználók számára saját és könyvtáraik adatainak közvetlen karbantartását. Ezen kívül a kérésindító felületen az átláthatóságot javító módosítások valósultak meg néhány új kérésmező hozzáadása, valamint a lelőhely-adatbázisban meg nem található dokumentumok megkeresését lehetővé tevő *Üres űrlapos* kérés bevezetése mellett. A kérések továbbításának módját azonban a fejlesztések nem érintették: azok továbbra is e-mailen kerültek át a szolgáltatóhoz, vagyis a megrendelés után a kérés további kezelése a rendszeren kívül történt (a DEENK esetében a kérések közvetlenül a helyi fejlesztésű könyvtárközi kölcsönzési nyilvántartásba kerültek át), így az a kérések teljesüléséről már nem tudott tájékoztatást adni. A szolgáltatás háttérét biztosító infrastruktúra sem változott, a szerver terhelése a rendszert használók számának dinamikus emelkedésével együtt növekedett: a rendszernek 2003 októberében mintegy 300 regisztrált könyvtári felhasználója volt, számuk 2006 végére 883-ra, 2011 végére 1194-re nőtt.

A 2011-ben lezajlott fejlesztésekkel kapcsolatos igények felmérésére 2009 őszén került sor az ODR-ben regisztrált könyvtárak körében végzett kérdőíves vizsgálattal. A kérdőív szövege és az eredmények elemzését tartalmazó dokumentáció a http://www.lib.unideb.hu/sites/www.lib.unideb.hu/files/palyazatok/tamop_felmeres.php címen érhető el. A vizsgálat eredménye a fejlesztések jó kiinduló alapjaként szolgált, mivel a kérdőíves felmérés amellett, hogy feltérképezte a partnernkönyvtárak könyvtárközi kölcsönzési gyakorlatát és az ODR lelőhely-adatbázissal kapcsolatos tapasztalataikat, az egyes funkciók fejlesztésére vonatkozóan is kért és kapott javaslatokat, valamint néhány fejlesztési elképzelés előzetes véleményeztetésére is lehetőséget adott.

Honnan kezdjük az ismerkedést? A megújult portál

2012 januárjában elindult a szolgáltatás új felülete a <http://www.odrportal.hu> címmel. Ezt megelőzően az erre vállalkozó könyvtárak a tesztelési időszakban már ismerkedhettek a portállal, visszajelzéseikkel segítették a használatban eligazító sűgók elkészítését, az oktatások tematikájának összeállítását. Az ország több városában 2011. november és december folyamán tartott oktatásokon összesen több mint száz könyvtáros vett részt, valamennyi ODR-tagkönyvtárból és az ODR-ben legtöbbit kérő könyvtárakból egyaránt hívtunk katalogizáló és könyvtárközis kollégákat.

A honlap több funkciója – dokumentumkeresés a MOKKA–ODR-katalógusban és az ODR-keresőben, könyvtárak adatainak keresése a *Könyvtárnyilvántartóban* – bejelentkezés nélkül is használható, teljes funkcionalitású, így a megtalált dokumentumok megkérése és a könyvtárakatok javítása azonban csak regisztrált és bejelentkezett felhasználók számára érhető el. Fontos kiemelni, hogy a MOKKA és az ODR közös felhasználói adatbázist használ, az azonosítás így egypontos. A régi adatbázisból megtörtént a korábban már regisztrált felhasználók és jogosultságaik konvertálása, ezért számukra nem szükséges az újbóli regisztráció, régi felhasználónevükkel és jelszavukkal be tudnak lépni. Ha mégis bármilyen bejelentkezési gondot tapasztalának, az odrsegitseg@odrportal.hu címen kérjük azt jelezni.

A MOKKA–ODR katalógus és az ODR-kereső mellett a legfontosabb funkciók a *Szolgáltatások* menüpontban érhetők el: itt találjuk a *Kérésadminisztrációt*, a *Könyvtárnyilvántartót*, a *Regisztrációt* és az egyes funkciók leírásait tartalmazó *Hogyan használjam? ODR-wikit*. Az *ODR-ről* menüpontban a teljes rendszerrel kapcsolatos háttér-információkat, híreket, dokumentációkat olvashatjuk el.

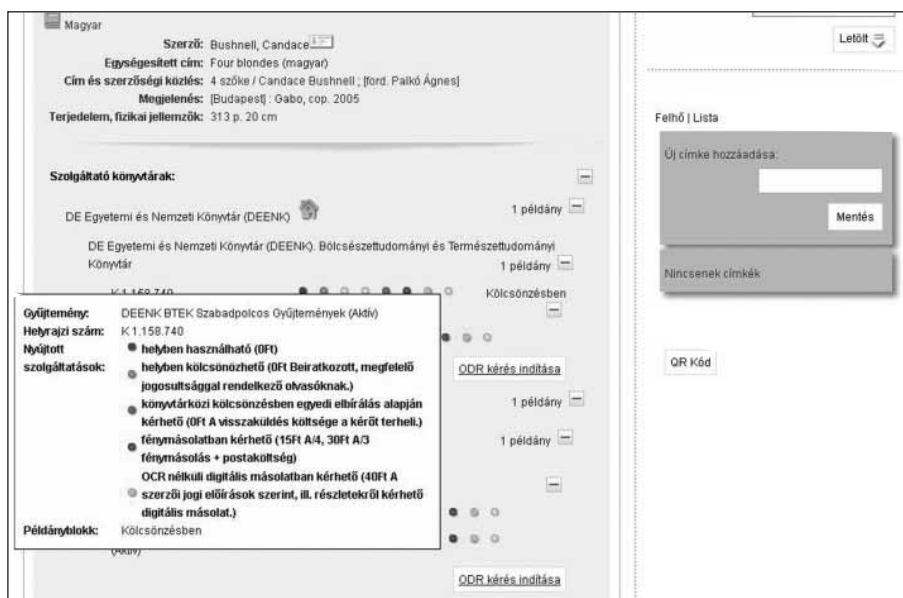
Keresési, kérésindítási lehetőségek

Az Országos Széchényi Könyvtár önálló pályázatában, az ODR-fejlesztésekkel összehangolva, a két projekt folyamatos egyeztetésével, szintén az e-Corvina Kft. és a Monguz Kft. munkájával valósult meg a Magyar Országos Közös Katalógus, azaz a MOKKA megújítása és az ODR-adatbázissal történő egyesítése. Megváltoztak a MOKKA betöltési mechanizmusai, megszűntek a betöltési és feldolgozási párhuzamosságok. A könyvtáraknak állományuk gyarapodását már csak egy ponton kell bejelenteniük, mivel az ODR számára szükséges példányinformációk is a közös katalógusba kerülnek be, egyetlen betöltési folyamatban (a bibliográfiai rekordba beágyazottan vagy önálló példányrekordban). Betöltésre kerültek a Nemzeti Periodika Adatbázis folyóiratrekordjai is, állományadataikkal együtt. A megjelenítés és a keresőfelület is megújult, a korábbinál több szempont és formátum érhető el a felhasználók számára, a felület web 2.0-s eszközökkel is gazdagodott. A közös MOKKA–ODR katalógust a <http://www.mokka.hu> MOKKA-portál mellett az ODR-portál felületén is használhatjuk, utóbbi helyen a példánykeresési funkcióval kiegészítve.

A katalógusban autocomplete funkcióval segített egyszerű, összetett, CCL (parancsnyelvi) keresés mellett böngészhetünk is, illetve szűkíthetjük keresésünket a kiadás dátuma és helye, illetve a dokumentum nyelve és típusa szerint. A *Példánykeresés*ben rákereshetünk egy dokumentum egy konkrét könyvtárban, illetve szolgáltatási ponton megtalálható példányaira is, ami különösen hasznos funkció ha könyvtárközi kéréseink teljesítésével elsősorban az adott könyvtárhoz szoktunk fordulni (pl. ha egy községi könyvtár egy adott megyei könyvtártól tud ingyenesen kérni). Kereséseinket a felület a kereséstörténetben tárolja, ezeket újra lefuttathatjuk változatlan, vagy módosított formában. A találati listát többféle formátumban és részletezettségben is megjeleníthetjük, rendezhetjük, valamint szűkíthetjük pontosítva keresésünk eredményeit a megfelelő facettával (kiadás dátuma, nyelv, szerző, dokumentumtípus, téma, tárgy szerint). A *Megnéz* oszlopban lévő kék négyzetre kattintva hívhatjuk elő a dokumentum leírását a kiválasztott formátumban (egyszerű, teljes, részletes, MARC, MARCXML, cédula, RIS), a leírás alatt pedig a *Szolgáltató könyvtárak* felirat melletti „+” jelre kattintva nyithatjuk le a szolgáltatók listáját. Itt a tulajdonos könyvtár neve jelenik meg, mellette a helyi katalógusrekordjához átlépést biztosító házikó ikonnal. A + jelekre kattintva lenyithatjuk a szolgáltatási pont, majd a gyűjtemény szintet, végül elérjük a példány szintet, ahol jelenleg a példányok két típusát találjuk meg.

Az ún. „valószínűsíthető” példányok valódi feltöltött példányinformációk hiányában a rekorddal felküldött lelőhelyadatból származnak, a könyvtáros által a *Könyvtárnyilvántartóban* megadott, a lelőhelyet tartalmazó gyűjteményre és szolgáltatási pontra érvényes szolgáltatási jellemzőkkel kiegészítve. Ebben az esetben nincs lehetőség az egy gyűjteményen belüli, különböző példánytípusok viselkedésének megkülönböztetésére. A bibliográfiai rekorddal beküldött valódi rekordok ezzel ellentétben tartalmazzák a helyrajzi számot, az ún. ODR-példánytípust és az esetleges példányblokkokat (pl. kölcsönzésben, törlés alatt). A kérdőíves felmérésben is igényként felmerült újdonság, hogy a megjelenített példányviselkedési adatok a kérések irányítása során korábban kizárólagosan használt katalógus-státusadatokkal szemben a könyvtárközi dokumentumellátásra vonatkozó információt

közölnek. A színes pöttyökkel jelzett elérhető szolgáltatások, azok igénybevétele feltételének és árának megadása segíti a pontos kérésirányítást, az aktívként jelölt szolgáltató gyűjtemények példányaira ezek alapján az ODR-kérés indítása linkre kattintva adhatjuk fel könyvtárközi kérésünket.

A WebLib Kft. által fejlesztett ODR-kereső a MOKKA-ODR-katalógust integrálja elektronikus dokumentumok közvetlen elérését lehetővé tevő forrásokkal, cikkadatbázisokkal és intézményi repozitóriumokkal (jelenleg az EPA, HUMANUS, MATARKA, NDA, Corvinus, DEA kereshető), valamint az egyik legnagyobb nemzetközi katalógussal, az OCLC WorldCattel. Ha nem található meg teljes szöveggel a forrás az interneten, az ODR-kereső találatából közvetlen linkkel eljuthatunk a *Példányadat* linkfelírra kattintva az ODR-kérés indításhoz. Szintén közvetlen átlépést tesz lehetővé a <http://www.mokka.hu> felületről a példányadatok ellenőrzéséhez és könyvtárközi kérés küldéséhez a leírások alatt megjelenő ODR-link.

Üres űrlapos kérés feladására a *Kérésadminisztráció* kezdőlapján van lehetőség azon szolgáltatási pontokhoz, amelyek ezt az opciót a *Könyvtárnyilvántartóban* megjelölték. A MOKKA-ODR-ből indított és *Üres űrlapon* kezdeményezett kérésfeladást lépésről lépésre bemutató leírásokat a *Szolgáltatások* menüpont *Hogyan használjam?* ODR-wiki menüpontjában találhatunk a http://hu.wiki.lib.unideb.hu/index.php/Kérésindítás_lépésről_lépésre címen.

A kérések kezelőfelülete: a Kérésadminisztráció

Az ODR-szolgáltatásokon belül a kérések nyilvántartása az a terület, amelyen a legnagyobb mértékű fejlesztések zajlottak. Az új kérésadminisztrációs alrendszer – elődjével ellentétben – képes a kérések teljes életciklusának végigkövetésére, a ké-

rő, a szolgáltató könyvtár, valamint a megrendelő olvasó számára is folyamatos tájékoztatói lehetőséget nyújtva. A teljes értékű könyvtárközi nyilvántartásként használható felület valamennyi regisztrált könyvtár számára elérhető bejelentkezés után az ODR-portál *Szolgáltatások* menüpontjában. Különösen jelentős ez az újdonság annak fényében, hogy a kérdőíves felmérés tanúsága szerint a megkérdezett könyvtárak 66 százaléka hagyományos, papíralapú nyilvántartást vezet könyvtárközi kéréseiről, és az országban az integrált könyvtári rendszerekben csak elvétve találunk a gyakorlatban is használatban lévő könyvtárközi kölcsönzési modult.

A felületen lehetőség lesz saját kérésszámozásra, sablonok és statisztika igénybevitelére, a használat teljessége is testre szabható (kötelező és opcionális státusokkal). Más rendszerekkel az összekapcsolódási lehetőséget az NCIP szabvány alkalmazása biztosítja. A kérések teljesülésének követése a felületen státusváltozások segítségével lehetséges a kérő és a szolgáltató számára egyaránt; a kommunikáció is egyszerűsödik a tranzakció résztvevői között a kérésekhez fűzhető üzenetek révén. A státusváltozásokról és üzenetek érkezéséről e-mail-es értesítést is kérhetünk majd, az üzenetek a kezdőlapra is kivezetésre kerülnek. Egy könyvtáros a *Könyvtárnyilvántartóban* beállított jogosultságai szerint akár több szolgáltatási pont kéréseit is kezelheti, egymástól különállóan, egyetlen belépéssel.

Az olvasói kérésindítás szintén új eleme a rendszernek: az olvasói nyilvántartásban regisztráló felhasználók kérést indíthatnak azokba a könyvtárakba, amelyek beiratkozott olvasói; kéréseiket a saját könyvtáruk fogja az általa kiválasztott szolgáltatóhoz továbbítani.

A MOKKA-ODR-ből vagy a *Kérésadminisztráció* kezdőlapjáról indított üres űrlapos kérések rögtön a feladás után kérésszámot kapnak, és megjelennek a kezdőlapon mind a kérőnél, mind a szolgáltatónál. Bizonyos státusváltozások a kérés másik félnek történő átadásával is járnak (pl. megkérés, elküldés); a státusok listája az

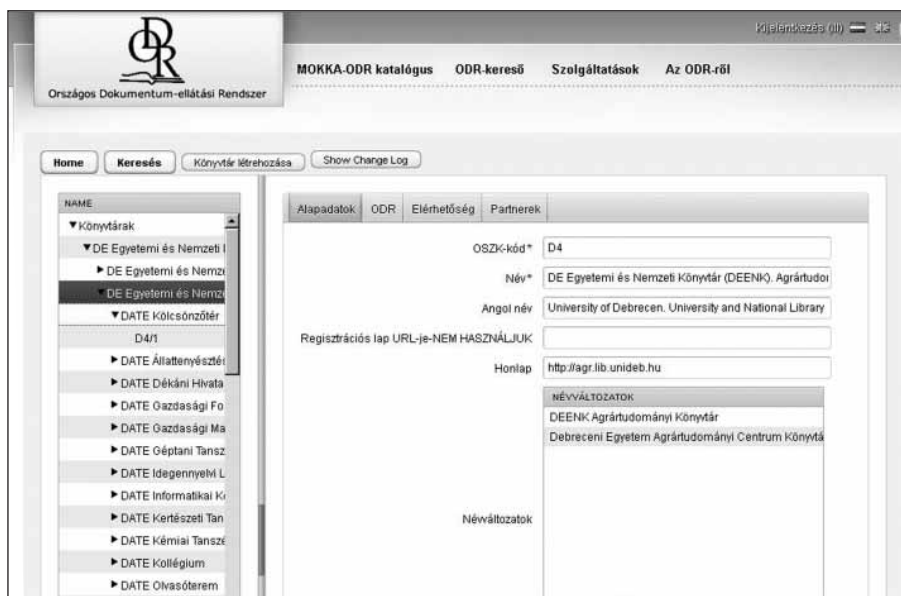
ODR-wikiben elérhető: http://hu.wiki.lib.unideb.hu/index.php/ODR_statuszok. A státusváltozásokat és azok időpontjait a rendszer naplózza, segítségükkel részletes statisztikai kimutatások készíthetők. A kérésekhez költségek kapcsolhatók, ezek alapján akár egyszerre több kéréshez is kiállíthatunk számla jellegű költségösszesítést, szállítólevelet, amelyek – csakúgy, mint a kérések – kinyomtathatóak.

A *Kérésadminisztrációs* modul kezdőlapján az adott szolgáltatási pont kérései státus és partnerkönyvtár szerinti csoportosításban jelennek meg az oda tartozó kérések számának megjelenítésével, alattuk találjuk a kérések több szempontú keresését lehetővé tevő panelt, valamint a szolgáltatási hely váltására, üres űrlapos kérés feladására szolgáló gombokat. A találati listában megjelölt kéréseken csoportos módosítást is végezhetünk (státusmódosítás, lejárat határidő beállítása), itt lesz lehetőség a kérések más szolgáltatási ponthoz történő átadására is (a *Könyvtárnyilvántartóban* előre megadott partnerek számára).

Könyvtárnyilvántartó

A könyvtárak nyilvántartásának jelentős átdolgozását az indokolta, hogy a régi rendszerben csak a szerkezet „megerősökölésével” lehetett a manapság oly gyakori szervezeti változásokat tükrözni. Új könyvtárak létrehozásakor, részlegek egyesítésekor, szétválasztásakor, megszűnésekor, állományok mozgásakor fontos, hogy a kérések irányítása és a felhasználók jogosultságai is leképezzék a módosult viszonyokat, a kérések mindig a megfelelő szolgáltatóhoz kerüljenek. A korábbi kétszintű (könyvtárak és gyűjtemények megkülönböztetése) helyett ezért négy-szintű nyilvántartás került kialakításra, amely a tájékoztató adatok közlésén túl a könyvtárosok beállításai és a jogosultságkezelés révén a kérésadminisztráció működését is irányítja, a lelőhelyek feloldását, valamint a MOKKA-feltöltés információit is tartalmazza. Bár a könyvtárak az előző felületen is maguk gondozták adataikat, az új felületen még fontosabbá vált az adatok figyelmes és naprakész karbantartása, mert a megadott, az eddig megszokottnál nagyobb részletettségű adatok a korábbinál is meghatározóbb mértékben befolyásolják a teljes rendszer működését. Itt adhatják meg a könyvtárak a partnerkönyvtárak, illetve felhasználók számára nyújtott szolgáltatásokban való részvételük módját, pl. hogy fogadnak-e üres űrlapos kérést, illetve mely gyűjteményeikből szolgáltatnak és milyen formában.

A régi rendszerből konvertálták a könyvtárak, valamint a felhasználók adatait és jogosultságaikat, kialakításra került mind a négy kötelező szint minden esetben: a könyvtár, a könyvtárközi kölcsönzést végző szolgáltatási pont, a gyűjtemény szint az alatta megadott lelőhellyel vagy lelőhelyekkel, valamint a katalógus (adatbáziskód). Lehetőség van komplett szolgáltatási pontok egy lépésben történő átmozgására is pl. fiókkönyvtári szerkezet tükrözése esetében. Mivel az adattartalom bővült (pl. a számlázási adatokkal), kérjük a könyvtárakat, hogy ellenőrizzék és egészítsék ki valamennyi szinten az adatlapjaikon tárolt információkat, hogy a partnerek munkáját megkönnyítsék. Ehhez segítséget szintén az ODR-wikiben találhatnak. A *Könyvtárnyilvántartóban* csak a megfelelő jogosultsággal rendelkező felhasználók tudják szerkeszteni intézményük adatait; azok az elemek, amelyek szerkesztésére nem jogosultak, elhalványítva jelennek meg.

A *Szolgáltatások* menüpontból megnyíló kezdőlapon láthatjuk a betöltött mintegy 1400 partnerkönyvtár betürendes listáját, kereshetünk autocomplete segítségével név-, hely- és OSZK-kód szerint, keresésünket könyvtártípusra és szolgáltatásokra szűkítve. A szintek lenyitása az adott név előtt megjelenő háromszögre történő kattintással lehetséges, a szint adatlapja a bal panelban szereplő névre kattintás után a jobb panelban jelenik meg. A használati tapasztalatok alapján a könyvtárnyilvántartó felületének további fejlesztése folyamatban van. Cél a még könnyebb áttekinthetőség.

A felülettel kapcsolatos észrevételeket várjuk az odrsegitseg@odrportal.hu címre; az ODR-wiki leírásait is folyamatosan bővítjük a beérkező visszajelzések alapján. Az igényektől függően további oktatások és tapasztalatcserék megrendezésére is van lehetőség. Bízunk benne, hogy az esetleges kezdeti nehézségek ellenére a megújult felület hasznos segítség lesz mind a könyvtárosok, mind a könyvtárhasználók számára és megelégedéssel fogják használni.

Dávid Boglárka

ONIX

(Online Information Exchange)

Az ONIX a könyvpiari termékek információinak bemutatására, leírására, valamint továbbításra alkalmas nemzetközi szabvány. Az XML (Extensible Markup Language) alapú szabvány a könyvek metaadatainak leírására szolgál, egységes módot biztosítva a kiadóknak és kereskedőknek, hogy bőséges információt adjanak a termékeikről. Nem adatbázis, hanem az adatbázisok közötti adatközlés egyik módja.

Az ONIX for Books volt az EDItEUR* ONIX család első tagja. Kezdetben együtt fejlesztették a Book Industry Communication-nel (Egyesült Királyság) és a Book Industry Study Group-pal (USA), ma már azonban egy nemzetközi vezetői tanács (International Steering Committee) felel ezért a területért. Az említett intézmény nemcsak a fenti szervezeteket foglalja magában, hanem további nemzetközi felhasználói csoportokat is bevon a munkába, többek között ausztrálokat, belgákat, hollandokat, oroszokat, svédeket.

A fejlesztés és a karbantartás az EDItEUR cég ONIX support csapatán, illetve a nemzeti felhasználói csoportokon keresztül történik. A stratégiafejlesztéseket a már említett nemzetközi vezetői tanács irányítja. A felhasználókat bátorítják arra, hogy vegyék fel a kapcsolatot a helyi csoportokkal és iratkozzanak fel az „ONIX megvalósítás” levelezőlistára, ahol felvethetik és megvitathatják a problémákat, valamint javaslatokat is tehetnek új funkciók bevezetésére.

Az ONIX-ot úgy tervezték, hogy globálisan használható legyen bármilyen nyelvre vagy karakterkódolásra. Széles körben alkalmazzák és alkalmazták papír alapú és e-könyvek esetében Európában, Észak-Amerikában, Ausztráliában és egyre inkább elfogadott a Csendes-óceáni térségben is.

Milyen információkat ad az ONIX a termékről?

Az ONIX szabvány meghatározza mind az adatmezők listáját, mind pedig azt, hogy ezeket az adatokat hogyan kell elküldeni egy ONIX üzenetben. Az ONIX több mint 200 elemet határoz meg, és ezek mindegyikének van egy szabványos definíciója, hogy mindenki biztos lehessen abban, hogy ugyanarra a dologra utalnak. Néhány adatelem, mint az ISBN, a szerző és a cím kötelező, míg például a könyv értékelése és a borítókép opcionális. A legtöbb adatelem szöveget tartalmaz, de van multimédiaifájl, képfájl és audiofájl is.

---

* Az EDItEUR egy 1991-ben alapított nemzetközi csoport 90 taggal 17 országból. A szervezet célja a kommunikáció megkönnyítése a könyvpiarban az ONIX XML szabvány segítségével.

AZ ONIX üzenet (ONIX for Books Product Information Message)

Az ONIX for Books egy szabványos adatformátum, amely XML alapú és elsősorban számítógépes rendszerek közötti, könyvekről és a könyvekhez kapcsolódó termékekről szóló információk közvetítésére alkalmas.

Az ONIX for Books Product Information Message (ONIX üzenet) négy alkotóelemmel rendelkezik:

- az üzenet eleje, aminek a formátumát és tartalmát az XML szabvány határozza meg,
- az üzenet fejléce,
- az üzenet teste, amelyekben leírja a terméket (könyvet),
- az üzenet vége.

A *fejléc* magában hordozza az adatelemek számát, meghatározza a küldőt, az üzenet dátumát (kötelező), a címzettet (opcionális), és feltételesen magában hordozza az alapértelmezett értékeket a nyelvről, az ár típusáról és a valutáról.

Az *üzenet teste* állhat egy vagy több termékből, ennek nincs mennyiségi határa. Egy termék állhat különböző azonosítókból, amelyek vonatkoznak a termékre és a rekordra egyaránt, valamint hat információs blokkból, amelyek opcionálisak. A blokkok a termékleírásokat, az értékesítési információkat, a kiadási részleteket, a területi jogokat stb. határozzák meg.

Annak érdekében, hogy az üzenetet feladó és fogadó fél akkor is megértse egymást, ha nincsenek közvetlen kapcsolatban, az ONIX for Books Product Information Message adatainak elemei a különböző kódlistákban és ellenőrzött szótárakban is megtalálhatóak. Ezek a kódlisták is fontos részét képezik az ONIX specifikációnak. A kódjegyzéket néha felülvizsgálják, és új kódokat adnak hozzá, de a régi kódokat soha nem törlik, csak érvénytelenítik őket.

Mivel XML alapú, ezért az ONIX minden kiadása egy XML Document Type Definition-ból (DTD) és/vagy XML Schema-ból áll, valamint egy hozzá rendelt dokumentációból, amely meghatározza a tartalmát egy szabványos ONIX üzenetnek vagy adatfájlnek. Az EDItEUR adja a specifikációkat, a különböző XML-eszközöket és az útmutatást az ONIX megvalósításához. Ezeknek az eszközöknek a használata mind ingyenes.

Az ONIX-nak meg kell felelnie az XML szabványnak. Az ONIX 3.0-s kiadásától kezdve három sémát támogat, amely az RNG, XSD és a DTD. Az RNG és az XSD abban különbözik a DTD formátumtól, hogy ezekben formális megkötéseket is meg lehet adni, tehát fel lehet sorolni egy adott mező lehetséges tartalmait. A DTD-vel való ellenőrzés nem elégséges, és nem javasolt, mert az adatelemek értékét nem tudja ellenőrizni. Az implementáló cégek szabadon megválaszthatják, hogy melyik ONIX sémát használják az ellenőrzéshez. Ha azonban a DTD formátumot választják, akkor a fentiek értelmében választaniuk kell egy másik módot az értékek érvényességének ellenőrzésére.

A sémáknak két fajtája van: az egyik a hivatkozási nevek (Reference names), a másik a rövid elemek (Short tags). Az előbbiben az üzenet fájlmérete nagyobb lesz, de könnyebben olvasható. A megvalósítóknak el kell dönteniük, melyik verziót választják. A fajtákat nem szabad keverni egy üzeneten belül. Egy XSLT script segítségével lehet az egyik és másik típus között konvertálni.

Miért az XML?

Az XML alkalmas összetett szövegek létrehozására és adatcserére a számítógépek között. Az XML a számítógép és az ember számára is olvasható és értelmezhető. Az XML-tagekben angol szavakat használnak, sokszor rövidítve, amivel elősegítik az átláthatóságot. Az XML szabványhoz kapcsolódó szoftverek olcsók, ami lehetővé teszi, hogy a kis kiadók is használják ezeket.

Az ONIX használatának gazdasági előnyei

A kiadók tapasztalatai azt mutatják, hogy két fontos gazdasági előnye van az ONIX-nak. Az egyik az, hogy mint kommunikációs formátum lehetővé tesz gazdag termékinformációs leírásokat a könyvpiar teljes ellátási láncában, szabványos formában. Továbbá nagyban csökkenti a költségeket az is, hogy a szabvány használatával a kiadóknak nem kell többé számos különböző formátumban közzétenni az adataikat.

Sok esetben egyetlen adatfolyam (egy ONIX-üzenet) elegendő a kiadó összes partnerének.

Az ONIX egy sablont nyújt a termék tartalmának és struktúrájának leírására, ezzel elősegítve olyan minőségi belső információs rendszerek kifejlesztését, amelyek képesek egy helyen, együtt kezelni az összes metaadatot, és amelyek alkalmasak az új és a backlist-es (régibb, de a kiadónál még elérhető) könyvek leírására.

A fentieket kiegészítve elmondható, hogy ugyanezt a metaadat-halmazt felhasználhatjuk bonyolultabb grafikonok, táblázatok, katalógusok, egyéb promóciós anyagok vagy akár weboldalak készítésére is.

IRODALOM

- Bíró Szabolcs: Szövegfeldolgozás XML alapokon. Bp., Neumann-ház, 2005. 208 p.
Book Industry Study Group [Honlap.] URL: <http://www.bisg.org/what-we-do-21-15-onix-for-books.php#FAQ> (Letöltés időpontja: 2012. 03. 01)
EDItEUR [Honlap.] URL: <http://www.editeur.org/> (Letöltés időpontja: 2012. 03. 16.)
MagdaEl-Sherbini–George Klim: Metaadatok és katalogizálási gyakorlatok. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2006. 2. sz. 77–88. p.
World Wide Web Consortium Magyar Iroda: XML 10 pontban [Honlap.] URL: http://www.w3c.hu/forditasok/XML_10_pontban.html (Letöltés időpontja: 2012. 03. 02.)

Mohay Anikó

Idegen nyelvű Petőfi-kötetek és versek Kiskőrösön

A gyűjteményről

Petőfi Sándor szülővárosának közkönyvtárában kiemelt fontosságú feladat a költő munkáinak gyűjtése, ideértve az idegen nyelvű Petőfi-köteteket is. Mára a könyvtár jelentős, közel 180 darabból álló idegen nyelvű Petőfi-gyűjteménnyel rendelkezik. A kötetek egy része helyben használható formában áll a könyvtárlátogatók rendelkezésére. A gyűjtemény néhány darabja a Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum tárlóiban tekinthető meg, letéti állományként a múzeum látogatóinak örömére.

A gyűjtemény gyarapítása gyakran ütközik nehézségekbe, hiszen nincs módunk köteles példányként kapni az újonnan megjelenő kötetekből. *(A különgyűjtemény gyarapításához ezért örömmel fogadunk el segítséget. A gyűjtőkörbe illő, de hiányzó köteteket ajándékként köszönettel vesszük.)*

A különgyűjtemény gyűjtőkörébe tartoznak az idegen nyelvű önálló Petőfi-kötetek, az idegen nyelvű antológiák, amelyek tartalmazzak Petőfi-verseket is. Gyűjtjük az idegen nyelvű ismeretközlő és tudományos műveket, amelyek Petőfi Sándor életét, munkáit dolgozzák fel, vagy bővebben érintik azt.

Világnyelvek

Német

A különgyűjtemény német nyelvű kötetekben a leggazdagabb, összesen 34 német nyelvű Petőfi-kötettel rendelkezünk. Legkorábbi közülük az 1864-ben megjelent, Theodor Opitz által fordított *Lyrische Gedichte* című munka, amelynek csak első kötetével rendelkezünk. Viszont a mű 1867-es 2. kiadásának mindkét köteté gyűjteményünk része. Még korábban, 1854-ben jelent meg az *Album Hundert Ungarischer Dichter (Száz magyar költő albuma)* című antológia első kiadása Kertbeny Károly gondozásában, amelyben 37 Petőfi-vers is megtalálható, több fordító közreműködésével. A kötetnek az 1850-es és 1860-as években több kiadása is megjelent. A könyvtár birtokában egy csonka példány van, így pontos kiadási adatokkal nem rendelkezünk.

Francia

Tizenhét francia nyelvű kötet található a gyűjteményben. Önálló kötettel is rendelkezünk; a Paul Chaulot és mások által fordított *Poemes* című kötettel, amelyet a Corvina Kiadó adott ki 1971-ben. Van *János vitézünk* is, 1937-ből: *Jean le Preux*. Paris, Ed. de la Sphere, 1937.

Több ismeretközlő kötet is része a gyűjteménynek: A legkorábbi az 1872-ben Párizsban megjelent, *La Hongrie son histoire sa langue et sa littérature* című munka, amelynek szerzői Ujfalvy Károly Jenő és Hyppolite Desbordes-Valmore. A XX. században jelent meg két birtokunkban levő kötet: Klaniczay Tibor, Szabolcsi Miklós és Szauder József által jegyzett *Kis magyar irodalomtörténet* az egyik, amelyet a Corvina jelentetett meg franciául 1962-ben, *Histoire abrégée de la littérature hongroise* címmel. A másik fontos munka a Petőfi születésének 150. évfordulójára, 1973-ban, a Corvina Kiadó által megjelentetett, Köpeczi Béla által jegyzett *Lázadó vagy forradalmár* című kötet, amely francián kívül németül és angolul is a birtokunkban van. (*Révolté ou révolutionnaire*, Corvina, 1973).

Számos, Petőfi-költeményt is tartalmazó francia nyelvű antológiánk közül az 1873-ban Párizsban megjelent *Poésies magyares*, Ujfalvy Károly Jenő és Hyppolite Desbordes-Valmore fordításait tartalmazó kötet a legkorábbi.

Orosz

Orosz nyelvűekből 13 címmel rendelkezik a könyvtár. A legtöbb orosz kötetünket 1945 után adták ki. Több példányunk van az 1952–1953-ban megjelent, négykötetes Petőfi válogatott művekből, de a költő születésének 150. évfordulója alkalmából, 1973-ban három kötetben megjelent válogatással is rendelkezünk. Két orosz nyelvű antológiánk van, amelyek Petőfi-verseket is tartalmaznak. Az *Antológiá vengerskoj poezii* című, 1952-ben kiadott kötetben 55 Petőfi-vers olvasható orosz nyelven, közülük 15-öt az irodalmi Nobel-díjas Boris Paszternak fordított. (Akinék a lánya, Lydia Pasternak Slater egy későbbi, angol nyelvű antológiában az *Itt van az ősz, itt van újra...* című vers fordítójaként szerepel.) A Nikolaj Zabolockij által gondozott, 1971-ben megjelent *Tri listnik* című kötetben kilenc Petőfi-vers található.

Angol

Gazdag a különgyűjtemény angol könyvekben is, 13 angol nyelvű kötet van a könyvtár birtokában. Közülük kettő még a XIX. században jelent meg. Az 1887-es kiadású, William N. Loew által válogatott és fordított *Magyar songs* című antológia a legkorábbi. Önálló, Petőfi összes verseit vagy válogatott műveit tartalmazó angol nyelvű kötetünk nincs, van viszont angol nyelvű *János vitézünk*, John Ridland fordításában. A könyv 1999-ben jelent meg, *John the Valiant* címmel.

Az 1908-as kiadású, szintén William N. Loew által jegyzett *Magyar poetry* című gyűjtemény 66 Petőfi-verset tartalmaz, valamint egy Petőfinek tulajdonított népdalt is. A kötet 132. oldalán, a *Poems of Life, Fancy and Sentiment* című fejezetben olvasható a *My wife is dead*¹ című vers, Alexander Petőfi szerzőséggel. A vers ténylegesen egy népdal, Erdélyi József *Népdalok és mondák* 2. (1847) kötetében adta közre, *Megholt feleségem*² címmel. A kötetet feldolgozta Demeter Tibor is, a *Bibliographia Hungarica, Magyar szépirodalom idegen nyelven* című bibliográfiájában, ahol helyesen, népköltésként szerepel a vers³. Ugyanakkor a kötet 286. oldalán, a népdalok között szerepel a *Rózsabokor a domboldalon...* című Petőfi-vers *A Rosebush on the hillside grows* címmel. (A mű korábbi, 1899-es kiadásában is a népdalok között található a vers, ugyanúgy szerzőség nélkül.)

További nyelvek

A világnyelveken kívül 17 további nyelven kiadott Petőfi-kötet is része a könyvtár gyűjteményének, nyelvenként néhány, legfeljebb öt kötettel: arab, baskír, bolgár, cseh, dán, eszperantó, horvát, kínai, lengyel, olasz, örmény, perzsa, román, ruszin, spanyol, szlovák, szlovén.

Többnyelvű kötetek

Különgyűjteményünk birtokol két többnyelvű Petőfi-kötetet is, amelyek a költő születésének 150. évfordulójának tiszteletére jelentek meg. Az egyik a *Petőfi a Dunatájon* című, amelyben a magyar mellett német, szerbhorvát, szlovák és eszperantó nyelveken olvashatunk Petőfi-verseket. A másik a *Votum Petőfianum* című díszkiadású minikönyv, amelyben a *Szabadság, szerelem* című vers olvasható 48 nyelven, éspedig angol, arab, azeri, baskír, belorusz, bolgár, cseh, dán, eszperantó, észt, finn, francia, grúz, héber, holland, izlandi, kazah, kínai, kirgiz, koreai, latin, lengyel, lett, macedón, magyar, mari (réti), mari (hegyi), mongol, német, norvég, ógörög, olasz, orosz, örmény, perzsa, portugál, provanszál, román, spanyol, svéd, szerbhorvát, szlovák, tádzsik, török, türkmén, újgörög, ukrán és vietnami nyelven.

Petőfi a világirodalomban

A gyűjteménybe válogattunk olyan magyar nyelvű munkákat is, amelyek Petőfi világirodalmi megjelenéseit dolgozzák fel. A legkorábbi ezek közül Lenkei Henrik *Petőfi a világirodalomban* című, 1911-ben, a *Petőfi Könyvtár* sorozatban megjelent kötete.

Kiemelkedően fontos számunkra itt, Kiskőrösön az a könyv, amelynek előzményei a városhoz kötődnek: 1993. március 15-én a kiskőrösi székhelyű Petőfi Sándor Társaság volt az egyik rendezője a *Petőfi a világ népei körében* című nemzetközi szimpóziumnak. A szimpózium előadásainak egy része megjelent 2000-ben a *Kisebbségkutatás könyvek* sorozatban, *Petőfi a szomszéd és rokon népek nyelvén* címmel.

A hozzáférés módja

A különgyűjtemény kötetei kizárólag helyben használhatók, sőt a Petőfi Szülőház és Emlékmúzeumban található kötetek csak a zárt kiállítási tárlókban tekinthetők meg.

Könyvtárközi kölcsönzés kereteiben, szkennelve vagy fénymásolatban, meghatározott díjazás ellenében szolgáltatjuk a kötetek részleteit az érdeklődők számára.

Keresési lehetőségek

A különgyűjtemény kötetei kereshetők a könyvtár weboldalán, a <http://www.psvkkiskoros.hu> Katalógus menüpontjában. Természetesen kereshetünk szerzőre,

kötetcímre, fordítóra, kiadási helyre, kiadóra, a kiadás idejére és nyelvére. A gyűjteményes kötetek analitikus feltárásának köszönhetően kereshetünk az egyes Petőfi-versek magyar címeire is.

A versek magyar nyelvű címeinek azonosításában sokat segített Demeter Tibor *Bibliographia Hungarica*⁴, *Magyar szépirodalom idegen nyelven* című kéziratos bibliográfiája alapján készült adatbázis, amely az Országos Széchényi Könyvtár honlapján érhető el. Munkám során naponta használtam a Kerényi Ferenc által gondozott, 2001-ben az Osiris Kiadónál megjelent *Petőfi Sándor összes versei* című kiadványt is.

A világnyelvek tekintetében a feltárás során a Magyar Elektronikus Könyvtár gyűjteményét is áttekintettem, amennyiben volt találat, azt is rögzítettem a katalógusban⁵. Ilyen esetben egy kattintással elérhető a vers vagy a kötet teljes szövege is⁶.

Dedikált kötetek

A különgyűjtemény kötetei között megtalálható néhány dedikált példány is:

1. Hungarian anthology: a collection of poems. Second Edition Revised and Enlarged. Translated by Joseph Grosz and W. Arthur Boggs. [Toronto]: [Pan- nonia Books], [1966]. 315 p.
Dedikáció: *to my dear friend Milton Smith New York 1968 Joseph Grosz [kedves barátomnak Milton Smithnek New York 1968 Joseph Grosz]*
2. Lossau, Norbert: Die deutschen Petőfi-Übersetzungen: ungarische Realien- bezeichnungen im sprachlich-kulturellen Vergleich. [Frankfurt a. M. etc.]: Lang, cop. 1993. 390 p. (Opuscula Fenno-Ugrica Gottingensia)
Dedikáció: *Kiskőrös, 1993. 03. 12. A kiskőrösi városi Petőfi Sándor könyv- tárnak szívelyes üdvözlettel átadom, a szerző Norbert Lossau*
3. Magyar poetry: Selections from Hungarian poets. Translated by William N. Loew. New York: Amerikai Magyar Népszava, 19[0]8. 510 p.
Dedikáció: *Igen tisztelt honfitársamnak, Szávay Gyula úrnak emlékül ame- rikai útjára. A fordító: Löw N. Vilmos h. ügyvéd, közjegyző. N. Y. nov. 16. 1899.*
4. Petőfi Sándor: Apostol. V slovenščino preved. Jože Hradil. Murska Sobota: Pomurska založba, 1973. 145 p.
Dedikáció: *Jože Hradil Petőfi Sándor Városi Könyvtárnak: barátsággal M. Sobota [Muraszombat], 23. VI. 1989*
5. Ruspanti, Roberto: Sicilia e Ungheria un amore corrisposto: Echi letterari della presenza magiara in Sicilia nell'ottocento. Messina: Samperi, 1991. 216 p.
[Petőfi Sándor versei a szerző, Salvatore Quasimodo és Giuseppe Cassone fordításában.]
Dedikáció: *Alla Biblioteca di Kiskőrös e alla sua gentile direttrice con viva simpatia Roberto Ruspanti Kiskőrös, 1992. /IV/ 6 [A Kiskőrösi könyvtárnak és kedves igazgatójának nagyon sok szeretettel, Roberto Ruspanti Kiskőrös, 1992. /IV/ 6.]*

JEGYZETEK

- 1 <http://mek.niif.hu/03900/03966/html/poetry2.htm#bm132> (letöltve: 2011. 11. 29.)
- 2 http://hu.wikisource.org/wiki/Megholt_feles%C3%A9gem (letöltve: 2011. 11. 29.)
- 3 http://demeter.oszk.hu/d.php?anywhere=&nyelv=angol&szerzo=&magyar_cim=megholt+feles%C3%A9gem&idegen_cim=&fordito=&megjelenes=&megjegyzes=&a=ds (letöltve: 2012. 01. 20.)
- 4 <http://demeter.oszk.hu/d.php?a=ix> (letöltve: 2012. 01. 10.)
- 5 <http://katalogus.psvkkiskoros.hu:8080/cgi-bin/tlwww.cgi?show=b100398> (letöltve: 2012. 01. 10.)
- 6 <http://mek.oszk.hu/08800/08801/pdf/petofi1.pdf> (letöltve: 2012. 01. 10.)

Turán Istvánné

**KÉPZÉSEK KÖNYVTÁROSOKNAK
ÉS FELHASZNÁLÓKNAK**
<http://konyvtaroskepzes.hu/>

A Könyvtári Intézet által fenntartott <http://konyvtaroskepzes.hu> cím alatt található **Moodle távoktatási keretrendszer** elsődleges célja, hogy támogatást nyújtson az OKJ-s segédkönyvtáros képzés képzőhelyeinek, az ECDL 4 moduljához kapcsolódó, saját fejlesztésű távoktatási tananyag kiajánlásával.

A rendszer **alkalmas** többek között **számítógépes oktatótermi foglalkozások támogatására, hagyományos tanórák tananyagainak** (letölthető prezentációk, dokumentumok) **internetes támogatására** és **távoktatásban zajló kurzusok vezetésére.**

Azok az intézmények, amelyek szeretnék igénybe venni a távoktatási felületet, jogosultságot igényelhetnek, kialakíthatják a saját távoktatási környezetüket, tananyagokat fejleszthetnek, valamint képzéseket indíthatnak.

A felület igénybevételeivel, használatával kapcsolatban érdeklődni a Könyvtári Intézet Oktatási és Humánerőforrás-fejlesztési osztályán lehet a következő elérhetőségek valamelyikén:

Payer Barbara: +36 1 224 3818, bara@oszk.hu

Mozgásban az információ

BOBCATSSS 2012 – Amszterdam

A BOBCATSSS – mint tudjuk – mozaikszó, betűi a kezdeményezést elindító egyetemi városok nevének kezdőbetűi: Budapest, Oslo, Barcelona, Copenhagen, Amsterdam, Tampere, Stuttgart, Sheffield, Szombathely. A legelső BOBCATSSS-konferencia Ruud Bruyns (Amszterdam) és Papp István (Budapest) kezdeményezésére ült össze húsz éve, Magyarországon.

A konferencia az EUCLID (European Association for Library and Information Education and Research: A Európai Könyvtár- és Információtudományi Oktatási és Kutatási Szövetség) szakmai fennhatósága alatt kerül megrendezésre. Megvitatják és meghatározzák az adott év konferenciájának témáit, költségvetést készítenek, valamint rendezvényszervezési feladatokat látnak el; a konferencia nyelve az angol.

A jubileumi 20. rendezvényre idén Amszterdamban került sor holland és német egyetemi hallgatók szervezésében. A BOBCATSSS 2012 fő témája az „e-fejlesztések” (*Information in e-motion: E-mozgásban az információ*) volt. Napjainkban felértékelődik a digitális média szerepe, a technológia rohamosan fejlődik, emiatt fontos, hogy képet kapjunk a jelenleg elérhető és fejlesztés alatt lévő eszközökről. A jubileumi eseményen több mint négyszáz résztvevő volt jelen, a világ 36 országából.

A fő témát négy altéma részletezi:

- ① *E-media in Motion* (E-média mozgásában): Nem sok információt találunk ma már analóg formában, egyre több adathoz csak a digitális média útján juthatunk hozzá. Ez új kihívás elé állítja a szakmát.
- ② *Organizations 2.0* (Szervezetek 2.0): A szervezeteknek alkalmazkodniuk kell a körülöttük levő világhoz. A globalizált világ megköveteli, hogy új utakat találjunk az együttműködésben, tanulásban, munkában. Ennek eredményeként alternatív megoldást kell találnunk az eszközeink és archív információink nyilvántartására.
- ③ *My Information* (Az adataim): Nagyon sok ember osztja meg mindennapi élete történéseit közösségi oldalakon. Azonban nem mindig tudhatjuk, hogy ki fér hozzá ezekhez az információkhoz. Vajon az ezeken a portálokon megadott személyes adataink biztonságban vannak-e, és ha nem, akkor kié a felelősség?
- ④ *Access to Public Information* (Közérdekű információkhoz való hozzáférés): Az emberek számára fontos, hogy hozzáférjenek azokhoz az adatokhoz, amelyekre szükségük van. Ugyanilyen fontos, hogy kritikus felhasználói legyünk az információknak. Vajon melyek azok a stratégiák, koncepciók, események, amelyek hatással vannak a nyilvános információhoz való hozzáféréshez?

Gondolatébresztő előadások

Mindhárom nap egy-egy hosszabb, nyilvános előadással kezdődött.

Karin Spaink *Privacy is a cornerstone of personal safety (A magánélet a személyes biztonság sarokköve)* címmel tartott előadást.

Az Amerikai Egyesült Államokat ért terrortámadás után a terrorizmus elleni harc világszerte központi kérdés lett. E harc legjobb fegyverének a megfigyelést és az általa nyert adatok elemzését tekintették a kormányok. Ha nyomon tudják követni az áru- és pénzforgalmat, az embereket és kommunikációjukat, akkor ezek közül ki lehet szűrni a gyanús elemeket, így megakadályozhatóak a terrorcselekmények.

Abba a hitbe ringattak minket, hogy a személyes szféránk apró morzsáinak feladása és annak elfogadása, hogy a mindennapi életünket folyamatosan figyelik és analizálják, majd megnöveli a személyes biztonságunkat. De ennek az ellenkezője látszik igazolódni. Orwell Nagy Testvére figyel minket, vagy mégsem? Igazából sok kis testvér figyel minket, akik nem működnek együtt egymással; az is előfordulhat, hogy nem is tudnak egymás létezéséről. A The Washington Post 2010-ben közölt egy cikket *Top Secret America* címmel, amelyben arra kereste a választ, hogy kik figyelik az amerikai állampolgárokat nap mint nap. Az adatok sokkolóak. Adatot nemcsak a kormányzati szervek gyűjtenek, hanem mindenki. Adatot gyűjt rólunk a bankunk, a Facebook, a Google, a boltokban és az utcán lévő biztonsági és térfigyelő kamerák, a tagsági és hűség programok, még a mozik és éttermek is. Azt állítják, azért kérik az adatainkat, hogy jobb szolgáltatást tudjanak nyújtani, valójában inkább azért, hogy ne kelljen külsős céget megbízniuk azért, hogy kiderüljön, kik a vásárlóik (piackutatás). A legtöbb ország – köztük Magyarország is – rendelkezik olyan törvénnyel, ami lehetővé teszi mindenki számára, hogy tájékoztatást kérjen arról, hogy az adott intézmény milyen adatokkal rendelkezik rólunk.

A 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról a következőképpen rendelkezik:

„Az érintett kérelmére az adatkezelő tájékoztatást ad az érintett általa kezelt, illetve az általa megbízott adatfeldolgozó által feldolgozott adatairól, azok forrásáról, az adatkezelés céljáról, jogalapjáról, időtartamáról, az adatfeldolgozó nevééről, címéről és az adatkezeléssel összefüggő tevékenységéről, továbbá – az érintett személyes adatainak továbbítása esetén – az adattovábbítás jogalapjáról és címzettjéről.”

De ez sem biztosítja számunkra, hogy teljességében fel tudjuk térképezni, ki milyen adatokkal rendelkezik rólunk. Ugyanis többször előfordul, hogy az intézmények az általuk begyűjtött adatok feldolgozására, megbíznak egy másik vállalatot. Így nekünk nincs tudomásunk erről a másik vállalatról, nincs vele kötött adatvédelmi szerződésünk, tehát még akkor sincs jogunk arra kérni őket, hogy számoljanak be arról, milyen adatokkal rendelkeznek rólunk, ha esetleg tudomást szerzünk a létezésükről.

Az adatvédelem legfőbb gondjai, hogy az adatok nincsenek megfelelően tárolva és védve, valamint, hogy a vállalatok nincsenek tisztában ezek fontosságával. Hiányoznak a bejáratott vállalaton belüli adatkezelési szabályzatok. Egy ügyfél

adataihoz a legtöbb dolgozó probléma nélkül hozzáfér, mindenféle kérdés nélkül, hogy mégis mire szeretné ezt az adatot használni. A gyenge adatvédelmi rendszer adatszivárgáshoz vezethet, aminek nagyon súlyos és kiszámíthatatlan következményei lehetnek.

Fontos hogy mindenkihez eljuttassuk az adathigénia fogalmát. Különböző ezek az összegyűjtött adathalmazok válnak a bűnözők új célpontjává, és a polgárok sebezhetőbbek lesznek mint valaha.

Lényeges, hogy ne használjunk pendrive-ot, CD-t vagy DVD-t munkahelyi számítógépeknél, mert ezeken gyakorta találhatunk vírusokat. Ne használjunk laptopokat a vállalati LAN-on. Fontos az adatbázisok elválasztása, elszigetelése egymástól, mert ha az egyikbe bejutnak, akkor ne tudjanak átmenni a másikba minden gond nélkül. Az adatokat kódoljuk. Minden helyre más jelszót használjunk, hogyha az egyiket sikerül is feltörni, más ne vesszen el vele. Természetesen ez sem történik magától, tenni kell érte, először és legjobbat az oktatással.

Az előadó néhány ötlete: a legjobban működő gyakorlatok publikálása; szabályok és büntetések; a vállalat köteles legyen jelenteni, ha adatszivárgás történt nála, illetve bírságok kivetése. Ha kellően magasak a bírságok, a vállalat el fog gondolkodni adattárolásának biztonságáról, így lehet az adatbiztonságot növelni.

Az előadó elmondta, hogy ők is feltörték egy kórház rendszerét. Egy nap alatt 1,2 millió beteg adataihoz fértek hozzá. Egy hétig csak feltúrták a rendszert várva, hogy valaki majd észreveszi, hogy bejutottak, de végül nem értesítették a kórházat. Nemcsak olvasni és másolni tudták az adatokat, hanem törölni és módosítani is.

Paul Sturges *The Brain and E-Information: Lessons from popular neuroscience* (Az agy és az e-információ: leckék az agykutatásból) című előadásában arról beszélt, hogy úgy tűnik, képesek vagyunk hozzáférni információhoz elektronikus úton olyan formában, ami nagymértékben különbözik attól, amit megszokhattunk a nyomtatás korában.

Az érzelmek szerepe nagyon elhanyagolt terület az információtudományban. Pedig a legtöbb döntésünket az életben nem tisztán racionálisan hozzuk. A terület annak ellenére elhanyagolt, hogy az ezzel foglalkozó népszerűsítő művek egyre szaporodnak. Az információtudomány intelligenciával is foglalkozó tudomány, mégis nélkülözte az agyat abban az értelemben, hogy az információ körül forogtak az elméletek és definíciók, mintha az információnak lenne értelme önmagában is.

Beszélünk szemantikai információról, genetikai információról, matematikai információról stb. De nem beszélünk az agyról. Az agy az a szerv, ami az információt észleli, feldolgozza, előállítja. Az előadó úgy fogalmazott: az agy olyan kontinens, amit még alig fedeztek fel.

Az információtudomány olyan információkeresővel foglalkozik, aki:

- Információs igénnyel rendelkezik.
- Megfogalmazza, hogy milyen információra van szüksége.
- Azonosítja és értékeli a potenciális információforrásokat.
- Keresési stratégiákat alakít ki.
- Eljut a kiválasztott információforrásokhoz.
- Kiválogatja és letölti a megtalált információkat.

Ez a felfogás alábecsüli a kompromisszumokat az információkeresésben, és figyelmen kívül hagyja mind a megérzéseket, intuíciókat, mind a váratlan felfedezé-

seket, amelyek a valóságban igen gyakoriak. Az információkeresés gyakran összeolvad az érzelmekkel. Az előadó szerint ideje volna lecserélni a Shannon–Weaver-modellt*.

Az információtudomány csak érintőlegesen foglalkozik az aggyal, de soha nem helyezte azt a középpontba. Ha ezt megtennénk – magát a létező, működő agyat tennénk a középpontba –, az új és érdekes nézőpontot hozna a humán- és társadalomtudományokba. Ez érvényes a pszichológiára, teológiára, pedagógiára, informatikára, ahogy az információtudományra és egyéb tudományterületekre is.

Ha e fajta paradigmaváltás eddig lehetetlen lett volna, most már lehetséges, egyrészt az agykutatás felfedezései miatt, másrészt az erről szóló tudománynépszerűsítő irodalom növekedése miatt. Az orvos-technológiai eszközök fejlődése (PET, fMRI, MEG) is lehetővé tette, hogy megfigyeljük az agyat különböző szituációkban. Követni tudjuk, hogy mikor, milyen agyterületek aktiválódtak. Az agy bizonyos területei specializálódtak, de a területek közti együttműködés még ennél is fontosabb.

A legtöbb fontos agyi aktivitás nem is tudatos, hanem automatikusan működik, ezeket „zombi rendszereknek” is hívják. Néha ezek a tudatalatti tevékenységek úgy jelennek meg, amit mi intuíciónak vagy megérzésnek hívunk.

Az agyterületek közti kapcsolatok rendkívül fontosak. Az agy megszervezi önmagát, hogy fel tudja dolgozni a kapott információkat.

Az agy feldolgoz:

- nagy mennyiségű információt,
- mélyen vagy kevésbé kódoltakat egyaránt,
- mindezt lenyűgöző sebességgel teszi,
- nagyon kevés tudatos ráfordítással.

Az információs szakembereknek az információkeresés modellezésénél figyelembe kellene venniük ezeket is, hogy a tudatalatti információfeldolgozást a súlyának és jelentőségének megfelelően tudják kezelni.

Egy példa – ami kívül esik mind az információtudomány, mind az agykutatás vizsgálati körén – kínál olyan megoldásokat, ami segíthet abban, hogy a tudatalatti tevékenységek fontosságát megérthessük. Példánk a gyors és lassú gondolkodás.

Ez a kettős feldolgozásmódel megkülönböztet két rendszert:

- I. rendszer: Gyors, intuitív, asszociatív, metaforikus, benyomások alapján működő és lehetetlen kikapcsolni.
- II. rendszer: Lassú, nehézkes, figyelmet kívánó, amihez akkor fordulunk, ha a dolgok elkezdene bonyolulttá válni.

Szeretjük magunkat II. rendszerű lényeknek látni, de valójában egyszerre vagyunk I. és II. rendszerű lények. Képzeljük el a kutatót a könyvtárban, aki valószínűleg beszélget a könyvtárossal, bibliográfiákat és katalógust használ, böngész a polcokon, megnézi a könyvek irodalomjegyzékét, a nap végén raklapnyi könyvvel lesz körülvéve.

---

* Claude Shannon és Warren Weaver 1949-ben dolgozta ki az információ matematikai modelljét, amely szerint a kommunikáció két félen (küldő és befogadó) alapszik, közöttük a csatorna létesít kapcsolatot.

A kutató lehet, hogy nyomokat követve keresett, lehet, hogy a megérzéseire hagyatkozott, és lehet, hogy véletlen felfedezései is voltak. És ezek legalább annyiszor fordultak elő vele, mint a szisztematikus keresés folyamata.

Vegyünk egy másik példát, az e-információ keresését. Megfontolt stratégia szerinti keresés: szörfölés. Miért csak itt használjuk a kifejezést? Itt hiperlinkeket követve dolgozunk, előre megjósolhatatlan utakat járunk be azon a struktúrán keresztül, ami rendelkezésünkre áll. Ilyenkor az I. rendszer szerint cselekszünk, a II. rendszert csak akkor hívjuk segítségül, ha szükség van rá.

Az elméletek, az információs termékek és a tradicionális információtudományi szolgáltatások most már nem férnek meg azzal, amit működésükről megtanulhatunk, valamint amit az információról megismerhettünk. Új elméletek kellene ahhoz, hogy új és jobb szolgáltatásokat és termékeket lehessen kialakítani. Ez a szükséges változás lehet az is, hogy állítsuk az agyat és az e-információt az új információtudományi paradigma középpontjába.

További előadások, poszter prezentációk

Az idén 85 prezentációt, 60 posztert, 15 workshopot mutattak be oktatók, hallgatók és gyakorló könyvtárosok. Magyarországról négy felsőoktatási intézmény képviseltette magát.

A Nyugat-Magyarországi Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Könyvtár- és Információtudományi Intézeti Tanszék vezetője Murányi Péter és Bogárné Lovász Katalin tanársegéd öt hallgatóval vett részt a konferencián, valamint az ELTE Bölcsészettudományi Kar, Informatikai és Könyvtártudományi Intézetből Nemes László PhD-hallgató képviselte az intézményét. A Debreceni Egyetem Informatikai Kar, Könyvtár Informatikai Tanszékéről Müller Zsuzsanna és Takács Margit a *Könyvtár 2.0 Magyarországon, Könyvtár 2.0 alkalmazások használata a magyar könyvtárakban (Library 2.0 in Hungary, Using Web 2.0 tools in hungarian libraries)* című előadását hallhattuk. A Pécsi Tudományegyetemről három javaslatot poszter előadásként, egy hallgató munkáját pedig előadásként fogadta el a diákokból álló szakmai bizottság. A Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karról Tóth Máté egyetemi adjunktus és Németh Márton könyvtáros *K2 projekt digitális könyvtári technológiák kísérleti műhelye a magyar könyvtárosok közösségének* címmel mutatták be poszterüket. A Könyvtár 2.0 kísérleti műhely (K2 projekt) 2010 márciusában indult el (<http://blog.konyvtar.hu/>). Célja az új technológiáktól idegenkedő könyvtárosok félelmeik eloszlatása, valamint az informatikával már közelebbi barátságot ápolóknak felhívni a figyelmét az új ötletekre, módszerekre, megoldásokra.

A Pécsi Tudományegyetem informatikus-könyvtáros szakos, mesterképzéses hallgatói közül Ilácsa Szabina, Fazekas Mária, Herkó Zsanett és Kovács Ramóna kutatásának témája *A közérdekű információhoz való hozzáférés az egyetemi hallgatók körében* volt. Arra keresték a választ, hogy a hallgatók milyen forrásból szerzik be a számukra szükséges közérdekű információkat. A kutatás kérdőíves formában történt, amelyet elektronikusan küldtek el a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar hallgatói számára. Az adatokból arra következtettek, hogy az ügyintézésrel kapcsolatos információkat a hallga-

tók elsősorban a családtól és az ismerősöktől szerzik, valamint ezek mellett a legnépszerűbbek az internetes keresőmotorok.

A kutatás során arra voltak kíváncsiak, hogy a közérdekű információkat tartalmazó weboldalak közül a hallgatók ismerik-e és használják-e a *magyarország.hu* (<https://magyarország.hu/>) honlapot, illetve az oldal egyik speciális szolgáltatását az ügyfélkaput (<https://ugyfelkapu.magyarország.hu/>). A megkérdezettek többsége alig ismeri és nem is használja a honlap által felkínált lehetőségeket. Aki pedig használja is, nem biztos, hogy teljeskörűen ismeri az összes szolgáltatást. Ugyanakkor a vizsgálatból az is kiderült, hogy lenne igény egy ilyen honlapra. Ezt a kérdőívben szereplő egyik kérdésre kapott válaszok is megerősítik, miszerint, ha lenne egy közérdekű információkat összegyűjtő tematikus oldal, azon a használók jogszabálygyűjteményt látnának szívesen, emellett pedig online ügyintézésre is használnák (adóbevallás, okmányirodai ügyintézés). Mint a válaszokból is kiderült, a használók olyan szolgáltatásokat említettek, amelyek a *magyarország.hu* honlapon megtalálhatóak. Vagyis a fő cél az említett weboldal minél szélesebb körben való népszerűvé tétele, nemcsak a hallgatók, hanem mások körében is.

Herkó Piroska, Herkó Zsanett, Horváth Alíz, Szabó Tamás és Busz Bernadett előadásuknak *Az olvasói vélemények a jövő könyvtáráról a legújabb és legmodernebb magyar könyvtárban* címet adták. Azt fejtették ki, hogy a könyvtárak egyik alapvető célja, hogy az információk eljussanak a felhasználókhoz, ám az információhordozók egyre kisebb mértékben lesznek maguk a könyvek.

A digitális korszak több formában is átalakítja a könyvekhez és információhoz fűződő viszonyunkat. Azzal, hogy az elektronikus dokumentumok egyre inkább elterjednek, a könyvek háttérbe szorulnak: Magyarországon 2010-ben a könyvpiac forgalma 4,5 százalékkal csökkent. Ezzel a tendenciával kell felvennie a harcot a könyvtáraknak, és ennek során elkerülhetlenné vált, hogy maga a könyvtár szerepe, szintere és a szolgáltatási profilja átalakuljon, modernizálódjék. Kutatásuk természetesen sok kérdést felvetett. Elsősorban arra voltak kíváncsiak, hogy maguk a közvetlen érintettek (hallgatók, olvasók, könyvtári dolgozók) miként vélekednek a jelenlegi helyzetben a könyvtárak jövőéről. Kérdésükre a *Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont* dolgozóitól és felhasználóitól kértek választ. A dolgozók egyetértettek abban, hogy a jelenlegi helyzetben sem maga a Tudásközpont, sem pedig más könyvtár nincs veszélyben. Arról viszont, hogy pár évtized múlva mi lesz az intézmények sorsa, már eltérőek a vélemények. Természetesen a fiatalabb korosztály (a 40 év alattiak) sokkal nyitottabban állt a kérdéshez, míg az idősebbek sokkal óvatosabbnak bizonyultak, igyekeztek hangsúlyozni, hogy ők már megélték jó néhány technikai fejlesztést, változást.

A megkérdezett olvasók szintén pozitívan állnak a helyzethez: számukra az informatika már beépült a könyvtárak életébe. A „Könyvek nélküli könyvtár” gondolatára többnyire kényelemmel és inkább kíváncsisággal gondoltak, mintsem aggodva. Persze az igazi könyvszeretők – függetlenül attól, hogyan viszonyulnak amúgy a modern technikákhoz – nem feltétlenül költenének e-book olvasókra, még akkor sem, ha minden digitalizálva lenne, mondván, semmilyen új műszaki kütyü nem tud felülmúlni egy jó könyvet.

Összességében az intézmények sorsa nem az e-bookok elterjedésétől, hanem az egyén és az ország gazdasági helyzetétől is függ. A mostani kilátások szerint nem

kell attól félni, hogy tömegek elektronikus könyv olvasót, bár tény, hogy hosszú távon olcsóbb, mint könyvet venni, de pont ennek a problémának az orvoslására jó megoldás a könyvtár.

Az előző kutatás tehát arra kereste a választ, hogy a digitális korszakban a könyvtár iránt érdeklődők hogyan vélekednek a könyvtárak jövőjéről. Szalacsi Alexandra könyvtáros hallgató viszont már nem az intézményre, a könyvtárak jövőjére helyezte a hangsúlyt, hanem a tartalomra, a könyvekre. Kutatásának célja, hogy pillanatfelvételt adjon arról, hogy miképp viszonyulnak az egyetemi hallgatók az e-könyvekhez. Kutatásának címe *Az egyetemi hallgatók attitűdje az e-könyvekhez: tapasztalatok Magyarországról* volt. Ehhez az alapot a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karán végzett 100 főre kiterjedő kérdőíves felmérés adta. A kérdőívben olyan kérdésekre kereste a választ, mint például mit nevezünk e-könyvnek; milyen gyakran olvasunk e-könyvet; milyen eszközön olvassuk őket; milyen forrásból, elektronikus könyvtárból szerezzük meg a tartalmakat. Az eredmények azt mutatják, hogy a válaszadók többsége nincs tisztában az elektronikus könyv fogalmával, olykor össze is keverik az e-könyv olvasó eszközzel. Továbbá a vizsgálatból az is kiderült, hogy az egyetemi hallgatók az elektronikus dokumentumokat elsősorban a tanulmányi és kutatási célokra használják. A többségük, 67 százalékkal a hagyományos papíralapú könyvek elektronikus változatát olvassa, majd ezt követik 48 és 34 százalékkal a tankönyvek, az órai jegyzetek és a szépirodalom. Kérdőívében a kutató kitért az elektronikus könyvtárakra is, arra keresve a választ, honnan szerzik be a hallgatók az elektronikus tartalmakat. A felsoroltak között nemcsak magyar, hanem angol nyelvű elektronikus könyvtárak is szerepeltek. Az élen 60 százalékkal a Magyar Elektronikus Könyvtár áll, majd azt követi 40 százalékkal a Google Books, tehát elmondható, hogy hallgatók mindkét nyelven szívesen olvasnak elektronikus könyveket.

Mindezek ellenére a kutatás eredménye azt tükrözi, hogy a már több száz éve létező papíralapú könyveket sokkal többen olvassák, mint a néhány évtizede terjedő elektronikus változatukat.

Közösségi programok

Az előadásokat követően lehetőségünk volt részt venni különböző szabadidős programokon.

Az első nap Amszterdam négy legfontosabb csatornáján – Prinsengracht, Herengracht, Keizersgracht és a Singel – tettünk másfél órás hajókirándulást. A hajón végig angol nyelvű idegenvezetés folyt. A csatornák mentén megismerkedtünk a holland főváros nevezetességeivel, kulturális sokszínűségével és nyüzsgésével. A kikötőhöz közel eső helyen, Amszterdam központjában, a Nyugat-indiai Társaság egykori székhelyéül szolgáló elegáns házban (West-Indisch Huis) kaptunk egy fenséges vacsorát. A több emelet magas épületben, négy különböző szinten négy nemzetiség ételeit tálalták. A vacsorát követően mindenkire egy ismerkedős, nyitóparti várt.

A második nap a város szívében fekvő Városi Levéltárba (City Archive) látogattunk. A levéltár épülete Hollandia egykori legnagyobb bankjának az épületé-

ben található, ezért az elrendezése is különleges. Az alagsorban a mai napig láthatók a bankfiókok és a hatalmas méretű trezorok, amelyekben napjainkban már több száz éves könyveket tárolnak. Állománya 32 km hosszan van elhelyezve az épületben lévő könyvespolcokon. A kényes dokumentumok védelme miatt és a mai technológia fejlettségének köszönhetően bárki kérheti az állomány bármely dokumentumának a digitalizálását. Látogatásunk során voltunk a holland királyok portréival díszített előadóteremben; azután egy hatalmas kristály csillárral, festményekkel díszített konferenciateremben és a raktárban.

A levéltár az év minden szakában mindenki számára nyitott. Időszakos kiállításokkal, filmvetítésekkel is várják a látogatókat.

A konferencia harmadik napján jutottunk el a számunkra legizgalmasabbnak ígérkező helyre, a fővárosi közkönyvtárába. Ahogy a hollandok emlegetni szokták, „az OBA” (Openbare Bibliotheek Amsterdam) egy nagyon modern, letisztult architektúrájú épületben található a város egyik legnagyobb terétől, a Dam tértől nem messze. Egy központi könyvtárral és 27 fiókkönyvtárral rendelkezik. Gyűjteménye 1,8 millió dokumentumból áll, 110 számítógépről férhetünk hozzá a könyvtár katalógusához, és további 490 gépen tudunk böngészni az interneten. A könyvtárat évente több mint négymillióan látogatják.

Kirándulásunk során a hat emelet magas könyvtár minden zegét-zugát egy QR-kód játék során fedeztük fel. Ez a játék egy könyvtári projekt keretén belül valósult meg. Célja, hogy a könyvtárba látogató gyerekek játékos formában ismerjék meg a könyvtárat. A játék során kétfős csoportokat kellett alkotnunk, a csapatok más-más emeletről indultak. Minden csapat kapott egy Apple iPad-ot, rajta a könyvtár egyes szintjeit bemutató térképpel és a QR-kódok körülbelüli elhelyezkedésével. Emeletenként három QR-kód volt elrejtve, minden kód megtalálása után egy talalós kérdéssel találtuk szemben magunkat, és addig „nem léphettünk a következő szintre”, amíg meg nem találtunk az adott emeleten az összes QR-kódot. A játék időtartama 45 perc volt, de sajnos, ez az idő nem volt elég számunkra, mert csak a harmadik emeletig sikerült eljutnunk. Ennek ellenére nagyon jó volt ilyen játékos módon megismerni a könyvtárat.

Amszterdam elbűvölően szép, szabadszellemű, bohém város, a szabadság fővárosa. Élő, színes, mégis hagyománytisztelő város, ezer arccal. Egy hely, ahol mindenki maga lehet, és felfedezheti azt, amit leginkább szeret.

Végezetül szeretnénk köszönetet mondani a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar dolgozóinak. Tóth Máté egyetemi adjunktusnak a munkánk, kutatásunk segítéséért; Husz Mária egyetemi docensnek és Egervári Dóra tanársegédnek az utazásunk megszervezéséért és a gazdasági ügyek lebonyolításáért. A BOBCATSSS 2012 konferencia által lehetőségünk volt szakmai tapasztalatok szerzésére, az angol nyelv gyakorlására, külföldi szakmai kapcsolatok kialakítására.

**Fazekas Mária–Herkó Zsanett–
Ilácsa Szabina–Kovács Ramóna–Szalacsi Alexandra**

Száz éve született Sebestyén Géza

A Sebestyén Gézáról írott emlékezések szinte kötelezővé vált kezdő mondatainak egyike annak kiemelése, hogy 1958-ban érkezett az Országos Széchényi Könyvtárba mint főigazgató-helyettes. Előtte, 1957-ben – politikai okokból – az OSZK teljes vezetőségét leváltották, az irányítást átmenetileg miniszteri biztos vette át. Ugyanebben az évben a minisztérium teljes felülvizsgálatot rendelt el. A tabula rasa teremtésén túl a felülvizsgálat ki nem mondott célja a vezetés leváltásának utólagos szakmai igazolása volt. A könyvtár akkori munkatársai közül alig páran élünk, ezért Sebestyén Géza alakjának megidézése mellett tanúként fel kell vázolnom a könyvtár akkori állapotát is.

A II. világháborúból még alig felocsúdó könyvtárra valósággal rázúdultak az új meg új kihívások. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány már 1945-ben elrendelte a fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus kiadványok kivonását a közgyűjteményekből. Mivel a dokumentációs célra megtartandó példányok őrzési helyeként az OSZK-t csak 1946-ban jelölték ki, a rohammunkában kivont anyag zöme zúzdába került. A nemzeti könyvtárra hirtelenjében két új feladat hárult: saját állományából ki kellett vonnia az indexre került kiadványokat, ezzel egyidejűleg ki kellett gyomlálnia katalógusait, a megtartandó példányokat és ezek belső nyilvántartásait „Z”-jellel megkülönböztetnie, ugyanakkor fogadnia kellett a más könyvtárakból kiselejtezt – részben óvatosságból, részben túlbuzgóságból eredően – hatalmas anyagot. Az új feladat végrehajtására – modern különgyűjteményként – meg kellett szervezni a Zárolt kiadványok táráát. A közgyűjtemények defaszálásával párhuzamosan folyt a főúri kastélyok, az ottani értékes gyűjtemények, majd a felosztott szerzetesrendek kolostori könyvtárainak kifosztása. Köztulajdonná nyilvánításuk csak nagy késéssel történt meg. A begyűjtéssel, újrahasznosítással az akkor még önálló Népkönyvtári Központot bízták meg. A rendelkezés enyhén szólva hiányos végrehajtása pótolhatatlan veszteségeket okozott, de még így is hatalmas mennyiségű anyagot sikerült begyűjteni. 1952-ben a Népkönyvtári Központot az OSZK-ba olvasztották, így mind e dokumentumok, mind a könyvtárakból kiselejteztettek begyűjtése, jegyzékbe foglalása, az ezek alapján igényelték megküldése stb. a nemzeti könyvtár feladata lett. A széthordástól csupán egyetlen főúri könyvtár (a keszthelyi Festetics-gyűjtemény) és két egyházi könyvtár (a zirci ciszterciták és a gyöngyösi ferencesek gyűjteménye) menekült meg. Ezeket 1953-ban műemlék könyvtárakká nyilvánították, és ilyenekként az OSZK kötelékébe sorolták.

1948-ban megkezdődött a magánszínházak államosítása, így ezek gazdátlaná vált dokumentumait (műsorfüzeteit, plakátjait, díszlet- és jelmezterveit, rendezői példányait, képgyűjteményét stb.) szintén a megsemmisülés, az elkallódás réme fenyegette. Jóllehet, az OSZK hagyományos alapfeladataival is nehezen birkózott meg, és mint láthattuk, új meg új feladatok hárultak rá, főigazgatója, Varjas Béla számára az értékmentés erkölcsi parancsa mindent felülírt. Közben, csak úgy „melleslegesen”, 1946-ban megindult az első hazai kurrens *Magyar Nemzeti Bibliográfia*

és társalapja, a *Magyar Folyóiratok Repertórium*a. A magyar könyvtárügy reformjaként nemcsak a Népkönyvtári Központot szüntették meg, hanem az Országos Könyvtári Központot és funkcióit is az OSZK-ba olvasztották. E csupán vázlatosan felsorolt változások szükségszerű következménye volt a már évtizedek óta helyhiánnyal küszködő könyvtár bizonyos részlegeinek kitelepítése a főváros gyakran egymástól is távol eső, számszerűen tizenhárom pontjára. Az ebből adódó irányítási problémákat tetézte, hogy az 1952-ig önálló, országos hatáskörű intézmények beolvasztásakor a könyvtár létszámát lecsökkentették, így az átvett feladatokhoz mérten kevés, de a „régigárdához” képest jelentős számú, más munkastílusú ember érkezett a könyvtárba.

A sok probléma mellett pozitív fejlemény volt, hogy 1948-ban a könyvtár kivált a Magyar Nemzeti Múzeum szervezetéből, és a frissen önállósult intézményt hivatalosan is nemzeti könyvtárrá nyilvánították. A felsorolt változások mintegy lezárásaként 1952-ben a minisztérium felülvizsgálatot rendelt el. A bizottság javaslatainak megvalósítását azonban késleltette a főigazgató hosszú betegsége. Visszatérte szerencsésen egybeesett az 1955-ben már megindult szellemi pezsgéssel, így megkezdődött az egyre sürgetőbb reformtervek kidolgozása. 1956 után azonban épp e tervek kidolgozóit eltávolították, a tervezetek fiókba kerültek. Az 1957-es felülvizsgálat korrektil méltányolta a szinte hektikus iramú változásokat, és rámutatott arra, hogy ezek feltételeinek biztosítása rendre elmaradt. Mégis súlyos elmarasztalásként fogalmazódott meg a részlegek közötti munkamegosztás tisztázatlansága, a funkcionális kapcsolatok hiánya, röviden: a szervezetlenség, az anarchia. Amiről a jelentés nem beszélt és nem is beszélhetett, az az 1956-os tragédiát követő, az egész könyvtárat szinte megbénító szellemi-érzelmi letargia volt.

E nem könnyű helyzetben a jobb munkaszervezés és a hatékonyabb irányítás érdekében a funkciók alapján összetartozó osztályokból (pl. gyarapítás-feldolgozás-raktározás-olvasószolgálat) főosztályokat alakítottak ki, a nagyobb osztályokat pedig munkacsoportokra tagolták.

Közben szívós küzdelem kezdődött a széttagoaltságot megszüntető új épület megszerzéséért. E küzdelem felemás sikereként az OSZK új épületéül a még romos királyi palota „F” épületét jelölték ki. E hatalmas, mégis viszonylag kevés hasznosítható teret nyújtó, csak nagyon jelentős üzemeltetési költséggel fenntartható, nehezen megközelíthető palotaszárny miben sem hasonlított az akkoriban Európa-szerte megépített, funkcionálisan megtervezett, a későbbi változásokhoz rugalmasan igazítható és az állománynövekedésnek megfelelően bővíthető épületekhez. Tetejében a könyvtári célú átépítésnél nem lehetett figyelmen kívül hagyni a műemlékvédelmi szempontokat sem. Az igényekről sok feljegyzés készült, a könyvtárnak azonban igazi választási lehetősége nem volt. 1959-ben végleges döntés született az OSZK Várba költöztetéséről, azzal a reménnyel kecsegtetve, hogy az épület már 1968-ra elkészül, sőt a szomszédságában tartalék épület is épülhet. Így Sebestyén Géza és az építészekkel való együttműködéssel megbízott munkatársa, Farkas László késedelem nélkül kidolgozta az OSZK várbeli elhelyezésének koncepcióját. Négyzetméterre pontosan számba vették az akkori, és majd csak a Várban létesítendő új részlegek helyszükségletét. A héjszerű épület jobb térkihasználása érdekében, a munkaszobák esetében a nagy belmagasságú helyiségek vertikális megosztását javasolták. A hatalmas állomány elhelyezésére egyetlen megoldásként a belső udvar raktáronyszerű beépítése kínálkozott, ez esetben a munkaszobák belmagasságánál ala-

csonyabb szintek kiképzésével. Az optimális helykihasználás mellett fontos szempont volt az állomány biztonsága, így a legértékesebb állományrészek földalatti, bunkerszerűen kiképzett raktárakban való elhelyezése. Ami végképp lenyűgöző, az az, hogy nem egyetlen merev terv készült, hanem mindig az élő, dinamikusan működő intézmény szükségleteire gondolva, több változatot is kidolgoztak. Nagy hangsúlyt kapott a belső közlekedés, a szállítási útvonalak és a belső kapcsolattartási lehetőségek megtervezése. Különösen fontos szempont volt az olvasói és a szolgálati útvonalak szétválasztása, a külső ügyfélforgalom figyelembevétele. A Vár nehéz megközelíthetősége miatt kiemelt kérdésként kezelték a főbejárat helyét. Elengedhetetlennek tartották a Krisztinaváros felőli részen gyorslift megépítését. Nehéz e sorok szerzőjének önmérsékletet gyakorolnia, és nem részletekbe menően ismertetni a budavári koncepciót.

Sebestyén Géza egyszerre analizáló, ugyanakkor szintézisreteremtő gondolkodásmódjára jellemző, ahogyan felvázolta a megújuló nemzeti könyvtár koncepcióját, és minden részletre kiterjedően kidolgozta annak működési feltételeit. Egész koncepciója középpontjában az olvasó állt! Az általános és szakosított olvasótermek egész hálózatát álmodta meg, szabadpolcos kézikönyvtárakkal, hatalmas segédkönyvtárakkal, kényelmesen hozzáférhető katalógusokkal, gyors kiszolgálással, olvasó- és tájékoztatószolgálattal, reprográfiai és gépelési lehetőségekkel. Sőt, ez a rendkívül puritán ember hangsúlyosan fontosnak tartotta az olvasói terek reprezentatív kialakítását, valamint az olvasók kényelmét. Olyan könyvtárat álmodott meg, ami egyszerre munkahely, tanulóhely, ugyanakkor második otthon, sőt az értelmiségi társas érintkezés színtere. Így a hagyományos olvasótermeken kívül kutatói fülkék kiképzésére, külön újságolvasó helyiségre, klubszobára, büfére és – *horribile dictu* – dohányzóra is gondolt. Ez a hatalmas tervezői munka – a napi teendők mellett – rekordidő alatt készült el, és a *Magyar Könyvszemle* 1960. évi 2. számában meg is jelenhetett.

Közhely, hogy a II. világháborút követő években felgyorsult az oktatás, a tudományok specializálódása, ennek következtében a könyvtárak szakosodása, új típusú szolgáltatások megindulása. Úgy látszott, az általános gyűjtőkörű nagy tudományos könyvtárak kora leáldozóban van. E könyvtárak, köztük a nemzeti könyvtárak is keresték helyüket a megváltozott és változó világban. Így szervezte meg az UNESCO 1958-ban, Bécsben az európai országok nemzeti könyvtárainak tanácskozását. Világossá vált, hogy az országok eltérő viszonyai, a könyvtárak alapításának eltérő körülményei miatt a nemzeti könyvtárak funkciói még Európán belül sem azonosak, tehát mindenekelőtt meg kellett határozni közös jellemzőiket, a mindegyikük számára kötelező funkciókat, amelyek a közöttük kiépítendő együttműködés alapjai lehetnek. A hosszúra nyúlt tanácskozáson sikerült felfedezni az evidenciát: a nemzeti könyvtárak alapfeladata az adott országban megjelent és az adott országra vonatkozó külföldi irodalom teljességre törekvő gyűjtése. A konferencián nagy hangsúlyt kapott a nemzeti bibliográfiák szerkesztésének fontossága, továbbá a nemzeti könyvtáraknak az ország könyvtári életében betöltött központi, közvetítő, koordináló szerepe, a központi szolgáltatások nyújtása. Ezek az ajánlások szerencsésen egybeestek az OSZK hagyományaival, illetve az '50-es évek elején átvett központi feladatokkal. Sebestyén Géza nem egyszerűen befogadta ezeket az ajánlásokat, hanem tovább is gondolta. Felismerte, hogy a hungaricumok gyűjtése azt is jelenti, hogy az OSZK az ún. nemzeti tudományok (elsőrendűen magyar

történet- és irodalomtudomány) területén országos szakkönyvtár is. Ennek jegyében a Várba külön történettudományi és irodalomtudományi szakolvasótermet tervezett. A felkészülés során megkezdődött ezek kézikönyvtári és segédkönyvtári anyagának összegyűjtése. A kurrens nemzeti szakbibliográfiák közül a történettudományi bibliográfia szerkesztése az MTA Történettudományi Intézetében jó kezekben volt; a kurrens irodalomtudományi bibliográfia kiadására viszont az OSZK vállalkozott.

Közben a Vár újjáépítése a krónikus pénzhiány miatt lefékeződött, így az eredetileg 1968-as beköltözés helyett csak 1985 elején kerülhetett sor az ünnepélyes megnyitóra. Tragikus, hogy Sebestyén Géza az általa oly nagy gonddal tervezett és sokszor áttervezett budavári épületben nem dolgozhatott, de még a „Nébó hegyi látomás” sem adatott meg neki: a beköltözésre váró épületet sem pillanthatta meg.

A hitegetés, a halogatás, az időleges leállás éveit azonban számára nem jelentettek tétlen várakozást. Több mint másfél évtized alatt jelentős változásokat vezetett be az OSZK-ban. Amit a kedvezőtlen körülmények, szűkös viszonyok között is korszerűsíteni, javítani lehetett, azt megtette. Kovács András találóan adta a '60-as évek magyar értelmiségéről szóló filmjének a *Falak* címet. A terveknek, tetteknek mindig szinte áthatolhatatlan határokat szabtak a pénztelenségből, bürokratikus akadályokból, értetlenségből, közönyből rakott falak. Sebestyén Géza sorsa a Kádár-korszak értelmiségének tipikus sorsa volt. Mindig az „amit lehet, ahogy lehet, amikor lehet” szorításában dolgozott. Néha – kiszámíthatatlanul – a falakon rések támadtak, lehetőség nyílt egy-egy terv megvalósítására, nem okvetlenül a legfontosabbra és szinte sohasem az optimális feltételekkel. De időnként mégis valami elindulhatott, és azután önjáróan, jól-rosszul haladt tovább. Életének drámája volt, hogy tévedhetetlenül rangsorolta a feladatokat, tudatában volt az optimális megoldásoknak, a mércét mindig magasra tette, mégis munkájában rendszerint kompromisszumokra kényszerült.

Első feladatának a könyvtári törzsgyűjteményhez kapcsolódó munkák lehetőség szerinti korszerűsítését tekintette. A főléspéldány-jegyzékek és a külföldi nemzeti bibliográfiák szisztematikus figyelése alapján jelentősen javult a hiánypótlás és a külföldi hungaricumok beszerzése. A katalógusok esetében súlyos problémát jelentett, hogy az ún. müncheni rendszerben feldolgozott, 1936 előtti állománynak csak körülbelül a felét sikerült 1958-ig rekatalogizálni. Így Sebestyén Géza kezdeményezésére megkezdődött a kéziratos müncheni katalógus másolható tétéleinek fotózása (és a több mint 113 ezer karton nemzetközi méretre kicsinyítése, a besorolási adatok korszerűsítése, az olvasói és a szolgálati katalógusokba történő besorolása). Ezt követően jelentős ésszerűsítés volt – a kiadványok jelentőségétől függően – a feldolgozási szintek (teljes, egyszerűsített, csoportos) megkülönböztetése, a könyv, illetve a kisnyomtatvány közötti gyűjteményhatár pontos meghatározása. A szűkös helyviszonyok ellenére az olvasóterem melletti folyosókon sikerült elhelyezni mind a teljes olvasói betűrendes katalógust, mind pedig az addig távoli, munkaszobákban lévő, alig hozzáférhető szakkatalógust. Az olvasószolgálatban szétválasztotta a technikai jellegű felvilágosítást és az állományra vonatkozó tájékoztatást. Végül – nem kis belső ellenállást legyőzve – munkahely-átcsoportosításokkal helyet szorított egy külön kutatói olvasóteremnek is.

A Népkönyvtári Központ beolvasztásakor a könyvtártudományi és módszertani részleg az OSZK egyik osztálya lett. 1957-re de jure továbbra is az OSZK kötelé-

kében maradt, de facto azonban önállósult, és a szaktárca közvetlen irányításával, annak döntés-előkészítő, tanácsadó intézménye lett. Ilyenként a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) feladata lett a szakmai tanácskozások szervezése is. Így tartották meg 1961-ben Gödöllőn az I. Országos Bibliográfiai Munkaértekezletet, ahol külön szekció foglalkozott a nemzeti bibliográfia problémáival. Az OSZK munkatársai referátumokat dolgoztak ki mind a kurrens, mind a retrospektív, mind pedig a patriotika-bibliográfia problémáiról. Az elfogadott ajánlásokat Sebestyén Géza cselekvési tervnek minősítette, így megkezdődhetett a nemzeti bibliográfiai rendszer kiépítése. A kurrens magyar nemzeti szakbibliográfia részletesebb szakbontásban, az összetett tartalmú kiadványok többszörös besorolásával, félhavasokként jelent meg. Bővült a betűrendes mutató, és a füzetek némileg szűkített anyagát éves kötetekben is összesítették, továbbá megkezdődött a kottákat és hanglemezeket regisztráló kurrens bibliográfia (*Magyar Nemzeti Bibliográfia, Zeneművek*) megjelenése. A külföldön magyar nyelven megjelent, illetve magyar vonatkozású kiadványokat regisztráló kurrens bibliográfiák megindítása Sebestyén Géza életének utolsó nagy sikerélménye volt.

E vállalkozásokkal párhuzamosan lendületet kaptak a retrospektív nemzeti bibliográfiai munkák is. Szabó Károly munkáját erősen kiegészítve, 1971-ben megjelent a *Régi magyarországi nyomtatványok* I. kötete. E valóban tudományos igényű bibliográfia nemcsak a kiadványok, hanem példányaik autopszián alapuló, részletes leírásait is tartalmazta. Sebestyén Géza a retrospektív bibliográfiák kiadását rangsorolva úgy vélte, hogy ha a kezdeteket feldolgozó bibliográfiával párhuzamosan elkészül a kortárs, majd a közelmúlt hiányzó bibliográfiája és a Petrik-féle kötetek kiegészítése, szükség szerinti reprint kiadása, korszakonként ugyan eltérő módszerekkel szerkesztett bibliográfiákkal, de mégis teljes retrospektív áttekintésünk lesz. Ezért a XX. századra vonatkozóan többszöri módosítás után elsőként az 1945–1960 között, hazánkban megjelent könyvek bibliográfiájának megjelenetetését tűzte napirendre. A szerkesztési szabályzat kidolgozásánál szakított retrospektív bibliográfiáink hagyományával, és a betűrend helyett az ETO alapján kidolgozott szakcsoportok szerinti rendezés mellett döntött, az összetett tartalmú kiadványok esetében a másodlagosnak minősített szakcsoportokban utalókkal. A sokszerzős tanulmánykötetekről analitikus leírások készültek; az időben változó katalógizálási gyakorlat szerint készült tételeket is egységesítették. Sebestyén Géza nemcsak megtervezője, hanem főszerkesztője is volt a kiadványnak. Ez nem pozíciójából adódó névleges szerep volt, hanem valós szerkesztői tevékenység, sőt, ha kellett, még a technikai munkákban is tevőlegesen részt vett, amint erről Kéglí Ferenc cikke is megemlékezik (*Könyvtári Figyelő*, 1977. 2. sz.). A bibliográfia öt vasos kötete 1964 és 1970 között jelent meg. A térképeket, zeneműveket leíró kiegészítő kötetek ezt követően készültek el, az iskolai értesítők számbavételére pedig az OPKM vállalkozott.

Első modern ciklusbibliográfiánk szerkesztésével párhuzamosan folyt a Horthy-korszak (1921–1944) bibliográfiájának előszerkesztése, e nyolckötetes mű azonban csak a halála után jelenhetett meg.

Ha a '60-as, '70-es évek fordulóján valaki az OSZK-ban közvélemény-kutatást végzett volna arról, hogy a feladatok toplistáján Sebestyén Gézánál mi a sorrend, a válaszadók többsége a központi szolgáltatásokra, köztük a nemzeti bibliográfiára szavazott volna. Ha az OSZK-ról írtak, a szakajtóban is főképp e feladatokkal fog-

lalkoztak, mégis a látszat hamis volt. Valójában erőteljesen haladt az állomány hiányainak pótlása, a leendő budavári kézi- és segédkönyvtárak viszonylag drága anyagainak beszerzése. Sőt, 1969-ben megindult a nagyszabású hírlapvédelmi mikrofilmezési program is. Célja a rossz papírminőség miatt szétporladó újságok legalább mikrofilmen való megmentése volt. Első szakaszában a mikrofilmezést kiterjesztették az 1952. évi kötelezpéldány-rendelet előtt kiadott, tehát csak egy példányban gyűjtött összes periodikumra. Az anyag filmezéséhez való előkészítéséhez állományrevízió, hiánypótlás, sőt restaurálás is kapcsolódott, még a könyvtárközi kölcsönzés igényeinek mikrofilmen való kielégítésére is gondoltak, mint erről Tremkóné Meszlény Mária cikkében (*Könyvtári Figyelő*, 1982. 6. sz.) olvashatunk. Azt talán mondanunk sem kell, hogy a budavári épület tervezésekor Sebestyén Géza külön mikrofilm-olvasóteremről sem feledkezett meg.

Ami a központi szolgáltatásokat illeti, a nemzetközi csere valóban „szívügye” volt. Mivel a csere nem az adok-kapok pénzügyi egyenlegén alapult, lehetőséget adott a külföldi – főképp a Kárpát-medencében működő – intézmények, sőt, a magyar tudósok, írók, művészek, közéleti személyiségek magyar könyvekkel történő támogatására. Noha akkor az országimázs építése még nem volt divatos fogalom. Sebestyén Géza nagy súlyt helyezett a kiküldendő anyag minőségére. Kiemelt feladatnak tekintette, hogy a magyar történelmet hitelesen bemutató, a magyar tudományosság eredményeit, irodalmunkat, művészetünket jól reprezentáló kiadványokat küldjünk partnereinknek. Így a kiadványcsere csendesesen nemzeti üggyé nőtt.

Még a klebelsbergi kultúrpolitika hozta létre 1923-ban Európa egyik legelső központi katalógusát az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központban (OKBK), amit 1946-ban átkereszteltek Országos Könyvtári Központra, és mint említettem, beolvasztották az OSZK-ba. Sebestyén Géza könyvtáros pályája az OKBK-ban indult, talán ezért is nagy figyelmet szentelt a központi katalógusoknak. A '70-es évek közepén mind a könyvek, mind az időszak kiadványok központi katalógusaiban jelentős változások következtek be. Az új katalógizálási szabályok szellemében megkezdődött a katalógusrevízió, az időszak kiadványok esetében megindult az 1970 előtt megjelent periodikumok retrospektív lelőhelyjegyzékének szerkesztése. Mivel a külföldi folyóiratok kurrens lelőhelyjegyzékai a Posta Központi Hírlapiroda folyamatos megrendelésein alapultak, és így a megíúsult beszerzések esetében megtévesztőek voltak, a csereként érkező címekeket pedig nem tartalmazták, áttértek a könyvtári bejelentések regisztrálásán alapuló közlésre. A külföldi könyvek nagy késéssel megjelenő, kurrensnek aligha nevezhető lelőhelyjegyzékeinek kiadása helyett kliring-szolgáltatást szerveztek. Ennek keretében a lelőhely-tájékoztatóban önkéntesen partneri kapcsolatot vállaló szakkönyvtáraknak cédulamásolatban megküldték az adott szakterületre vonatkozó összes friss bejelentést. Így az OSZK általános betűrendes központi katalógusával párhuzamosan e könyvtárakban szakterületi központi katalógusok építése kezdődött meg. Végül sikeres vállalkozásként megindították a korszerűen szerkesztett *Külföldi társadalomtudományi kézikönyvek* című kurrens lelőhelyjegyzék kiadását.

Mind a központi katalógusok problémái, mind a kurrens nemzeti bibliográfiára építhető központi szolgáltatások (pl. céduellaállítás) miatt Sebestyén Géza elodázhatatlannak tartotta az '50-es évek elavult katalógizálási szabványának korszerűsítését. 1961-ben az UNESCO megszervezte a Nemzetközi Katalógizálási Konfe-

renciát, ezen a szakértők megegyeztek a betűrendes katalógus alapelveiben és a besorolási adatok megválasztásának, alakjának legfőbb szabályaiban. Az ún. Párizsi Ajánlások hatására megkezdődött az angol nyelvterület közös szabályzatának revíziója; a németek szakítani kívántak a porosz instrukciókkal, és megkezdtek a német nyelvterület új közös szabályainak kidolgozását. Nálunk első lépésként – Sebestyén Géza ösztönzésére – a *Könyvtári Figyelő* teljes terjedelmében közölte az ajánlások magyar fordítását, de adaptálásuk csak lassan haladt. A Grenoble-ban 1973-ban megrendezett IFLA-konferencián meghirdették az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel (UBC) programot. Ennek lényege: a világ dokumentumtermésére vonatkozó bibliográfiai adatok hozzáférhetővé tétele a nemzeti bibliográfiák által készített, nemzetközileg egységesített leírások, illetve rekordok világméretű cseréje alapján. E program nagy lökést adott a számítástechnika könyvtári bevezetésének, illetve alkalmazásának. Az is világossá vált, hogy az egységesítéshez a Párizsi Ajánlások önmagukban elégtelenek, nemzetközi megegyezésre van szükség a tételek (rekordok) leíró részének szabályozásában, a regisztrált dokumentumok csak így azonosíthatók. Ekként kezdődött meg a különböző dokumentumtípusok – elsőként a könyvek – bibliográfiai leírásának nemzetközileg egységesített szabályozása, az ISBD-k kidolgozása. Grenoble-ban a magyar delegáció vezetője Sebestyén Géza volt, akinek meggyőződésévé vált, hogy az UBC-program főképp a kis országok számára előnyös, tehát a felkészülést haladéktalanul meg kell kezdeni. A szabályzatokat honosítani kell, és meg kell kezdeni a kurrens nemzeti bibliográfia számítógépesítésének előkészületeit. Az ISBD/M első tervezetét Sebestyén Géza adta a kezünkbe, sürgetve annak mielőbbi adaptálását. 1975-ben Vajda Erik kidolgozta a könyvtári és dokumentációs szabványosítás távlati tervét. A koncepció megvitatásában – elnökségi tagként – részt vett Sebestyén Géza is. A tervezett szabványok közül azonban csak az ISBN-re és az ISSN-re vonatkozók megjelenését érhetette meg. A nemzeti bibliográfia számítógépesítésénél a MARC formátum mellett döntött; a MARC-II alkalmazásának alapproblémáit tanfolyamszerű megbeszélés-sorozaton vitatta meg velünk, és az előkészületeket mindvégig támogatta. A kísérleti füzeteket még láthatta, de az átállás már nélküle valósult meg. (Milyen fájdalmasan visszatérő mondatok! Diófákat ültetett, de a termést már nem takaríthatta be.)

Nemcsak a szabványok, szabályzatok kidolgozásánál, hanem egyéb megoldandó feladatainknál is nagyon fontosnak tartotta a nemzetközi trendekhez való igazodást, a nemzetközi programokhoz történő kapcsolódást. Különösen nagy jelentőséget tulajdonított a regionális kapcsolatoknak, pl. a szocialista országok nemzeti könyvtárai közötti együttműködésnek, valamint a KGST-tagországok közös információs rendszerében (NTMIR) végzendő munkának. Ez azonban sohasem jelentette a nemzeti érdekek feladását. Számos esetben voltam tanúja annak, hogyan győzte meg partnereinket a magyar álláspont elfogadásáról.

A Sebestyén Gézáról írott emlékezések szerzői rendre felsorolják a különböző szakmai bizottságokban betöltött funkcióit is. Jószerevével nem volt olyan országos szakmai grémium, amely a részvételét ne igényelte volna. Manapság talán sokan úgy vélik, ezek jól honorált tisztségek voltak, akkoriban azonban „csak” megtiszteltetés, gyakorta a testület tekintélyét növelő gesztus volt. Sebestyén Géza számára pedig mindenkor szolgálat. Tudását mindig önzetlenül osztotta meg másokkal; kötelességének tartotta, hogy a döntéseket jó irányba befolyásolja; gyakorta köz-

vetítő szerepe volt a nemzetközi eredmények hazai átvételében. Például tagja volt mind a Nemzetközi Információs és Dokumentációs Szövetség (FID) Osztályozó Bizottságának, mind a magyar ETO-bizottságnak, így közvetve szerepe volt az ETO-táblázatok magyar szabványként való kiadásában.

Napi teendői mellett napra készen követte mind a hazai, mind a külföldi szakirodalmat. Tanulmányai, cikkei ma is érvényes gondolatokat fogalmaznak meg. Sajnálatos, hogy ezek száma a '70-es években meggyérült. Szakmánk vesztesége, hogy több témájának megírására már nem maradt ideje. Sallai Istvánnal közösen írott fő művét, *A könyvtáros kézikönyvét* sokan és számos alkalommal méltatták. Közülük hadd idézzem Bereczky László szavait: „*Sebestyén Géza szintézisteremtő akarata és Sallai István tanítói megszállottsága hozta létre 1956-ban A könyvtáros kézikönyvét, a szocialista világ könyvtárügyének első európai szintű könyvtártani monográfiáját*” (*Könyvtáros*, 1986. 9. sz.).

Írásait a szigorú belső logika, a tömör megfogalmazás jellemezte, magvas mondanivalója nem szorult stiláris cicomára. A magyar könyvtárosi szaknyelv megújítója is volt. A nemzetközi szakirodalomból átvett új fogalmak esetében nem piszkította feleslegesen idegen kifejezésekkel nyelvünket, szellemi restségből nem fordította le azokat tükörszavakkal sem, hanem mindig az új fogalom lényegét megragadó magyar kifejezés képzésére törekedett. Ilyen telitalálata volt például az Universal Bibliographic Controll „Egyetemes Bibliográfiai Számbavételként” történő magyarítása.

Karizmatikus személyiség volt, kisugárzása meghatározta nemzedékem szakmai pályafutását, sőt életstílusát is. Alakjának megidézésére szóljanak Pajkossy György szavai (*Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1974/1975*):

„Ideálokban hívő, a személytelenségig puritán ember volt, elveihez, eszméihez mindig meggyőződéssel és szívósan ragaszkodott. Tervei előtt nem ismert akadályt. (...) Mindig a jövő érdekelt, Hitt benne, legfontosabb dolognak azt tartotta, hogy a nemzeti művelődés jövőjének építésében részt vállalhasson.”

Fügedi Péterné

Emlékeim Sebestyén Gézáról

Egyetemi katedrán láttam először Sebestyén Gézát. Elnéztem a magas, szikár férfit, a csontos arcot, a szemüveg mögött a szürkés-kék szempárt. Ezek a szemek élénken csillogtak, amikor lelkesülten beszélt a könyvtárról és a jövő könyvtári rendszeréről. Hálózati elvről és rendszerről beszélt akkor, amikor ez még itthon csírájában is alig létezett.

Az ötvenes évek elejét írtuk, és az ELTE egyik szűk, szegényes berendezésű tantermében hallgattuk az előadót. Én a húszas éveim elején jártam, Sebestyén Géza életéből már csak alig valamivel több, mint húsz év volt hátra. Körülbelül

harmincan voltunk, akik az ország minden tájáról sereglettünk össze azzal a homályos szándékkal, hogy valaha könyvtárosok legyünk. Kísérleti évfolyam voltunk, egyszakos könyvtáros-hallgatók, soha azelőtt és azután ilyen évfolyamot nem indítottak. A szervezők úgy gondolták, hogy egy könyvtárosnak mindenhez kell értenie, ezért a szaktárgyakon kívül tanultunk irodalmat, történelmet, filozófiát és pedagógiát, és kötelezően két idegen nyelvet. A szaktárgyak tanítására külső előadóként az egész akkori könyvtáros szakma összefogott: Sebestyén Gézá-
n kívül Köhalmi Béla, Goriupp Aliz, Varjas Béla, Szentmihályi János, Dezsényi Béla, Mezey László, Kéki Béla és Haraszthy Gyula. Elképesztően gazdag névsor!

Sebestyén Gézá-t évekkel később meghívták a Könyvtártudományi tanszék vezetőjéül, de feltételei voltak. Egyszer elmesélte nekem, mi volt a háttérben. Első és legfontosabb feltétele volt a modern angol és amerikai könyvtári szakkönyvek magyarra fordítása, az oktatásba való beépítése. Az elvtársak erről természetesen hallani sem akartak. A többi feltétel – munkatársak szabad megválasztása stb. – ezután már szóba sem került. Ezért nem lett egyetemi professzor Sebestyén Gézá-ból, de más módon, például *A könyvtáros kézikönyvének* megírásával mégiscsak mindnyájunk professzora lett.

Élete utolsó évtizedében közvetlen munkatársai közé tartoztam, és tanúja lehettem hihetetlen munkaszeretetének, széles körű szakmai tudásának és műveltségének, félelmetes logikájának. Szigorú csak önmagával szemben volt, a másik ember tisztelete, megbecsülése természetes volt számára. Az igaz ügyért mindig kiállt, egyéni sikerével nem törődött. A korra egyáltalán nem jellemző nemzeti elkötelezettségét és a rá jellemző határtalan jóhiszeműségét bizonyítja a következő eset. A hetvenes évek elején mély aggodalmat érzett a határon túli magyarságért, és érdekükben hosszú magánlevelet írt Kádár Jánosnak. Indoka az a feltételezés volt, hogy Kádár János a kérdésről nincs kellőképpen informálva, és ő kötelességének érzi a helyzet súlyosságának feltárását. A levélhez még xerox-másolatot is mellékelte, megjelölt cikkekből. A levelet ajánlott küldeményként, postai úton küldte el. Nincs tudomásom arról, hogy a levél eljutott volna Kádár Jánoshoz, a felső szervek mindenesetre tudomást szereztek róla. Sebestyén Géza szigorú megrovást kapott, és közölték vele, hogy kizárólag érdemeire való tekintettel nem lesz az ügynek komolyabb következménye. (Ez 1974-ben történt, a levél másolati példányát Sebestyén Géza halála után elhelyeztem az OSZK Kézirattárába.)

Sebestyén Géza hazafiúi érzelmeire még egy személyes élmény egy korabeli március 15-éről, a hatvanas évekből. Akkoriban ez nem volt munkaszüneti nap, csak az iskolai tanítás szünetelt. A Nemzeti Múzeum épületét már kora reggel megszállta a titkosrendőrség, a környező utcákat lezárták. A Nemzeti Múzeum és a Széchényi Könyvtár dolgozói csak igazolás után léphettek be a területre és foglalhatták el munkahelyüket. Délelőtt a múzeum lépcsőin lezajlott a hivatalos ünnepség, a meghívott elvtársak és kivezényelt iskolás gyerekek részvételével. Kimentem a Múzeumkertbe, és tisztes távoból hallgattam a beszédeket és a Talpra magyart. Egyszer csak Sebestyén Géza ott állt mellettem, felöltőjén nemzeti színű kokárdával. Csodálattal vegyes büszkeséggel néztem rá. Akkoriban csak az iskolás gyerekek tűzhettek ki kokárdát, felnőtt ember ritkán merészkedett erre. Sebestyén Géza akkor is nyíltan vállalta a márciusi eszmét és jelvényét.

Végzetes betegsége után már lábadozott, amikor a Tétényi úti kórházban meglátogattam. A könyvtárban már azt rebesgették, hogy Sebestyén Géza nem tér vissza,

hanem nyugalomba vonul. Nem tudom, hogy ez a híresztelés hogyan jutott el hozzá, mert búcsúzól ezt mondta nekem: „*Senki ne higgye azt a könyvtárban, hogy én már nem térek vissza. Vissza fogok menni, és úgy formálom át a Széchényi Könyvtárat, hogy ne lehessen többé változtatni rajta.*”

A várba való költözés felkészülésének korszakát éltük akkor, és Sebestyén Gézát betegágyán is az foglalkoztatta, hogyan készíti fel, szervezi át az Országos Széchényi Könyvtárat a nagyobb lehetőségek birtokában. Ha ezekre a szavakra gondolok, eszembe jut az elmúlt évtizedek megannyi, sokszor szükségszerű és indokolt, más-kor indokolatlan átszervezése. Változnak a korok és változnak az intézmények, és a fejlődést előre meghatározni még a legnagyobb elmék sem mindig képesek.

Milyen volt Sebestyén Géza mint főnök? Igazságos és méltányos, barátságos és közvetlen. Természetesen maximalista is volt, de ennek súlyát sohasem éreztük, mert az ő közelében természetes volt, hogy mindnyájan maximálisan igyekeztünk teljesíteni. Őt a legkisebb szakmai részlet is érdekelte, és ezeket azonnal a dolgok nagyobb összefüggésébe helyezte. Szeretett magyarázni, bármilyen kis ügygel is mentem be hozzá referálni, mindig új ismeretekkel gazdagodva jöttem ki tőle. Egyetlen egyszer kerültem szembe a véleményével egy vezetői tanácsülésen. Mikor ezt utólag, majdnem bocsánatkérően, de véleményemet továbbra is fenntartva, szóba hoztam, így válaszolt: „*Nagyon megvetném magam, ha munkatársaimat a velem szemben való opportunizmusra neveltem volna.*”

Halála váratlanul következett be, éppen akkor, amikor már gyógyultan újra a munkába állásra készült. A második szívinfarktus otthonában érte és ez végzetes volt. Az OSZK akkori főigazgatója, Jóború Magda megbízásából még aznap délután a lakására mentem, hogy özvegyével, Klárával, akit jól ismertem, a további teendőket megbeszéljem. Életem egyik legmegrázóbb pillanata volt találkozásom a feleséggel és a halott Sebestyén Gézával. A fehér szegfüket, amiket még útközben vettem, melléhelyeztem és végső búcsút vettem tőle.

A hajdani néhány szál fehér szegfű mellé most ezeket a sorokat teszem le, virágait az emlékezésnek és a tiszteletnek.

Somkuti Gabriella

„Az egész országnak egy nagy olvasótáborra lenne szüksége”

Beszélgetés

Kocsis István ny. könyvtárigazgatóval Ratkó Józsefről
és az olvasótábori mozgalomról

A hatvani Ratkó József Egyesület és a Magyar Garabonciás Szövetség 2011. szeptember 2-án Nagykökényesen emlékezett Ratkó József költő, drámaíró, műfordító és könyvtáros, az olvasótábori mozgalom egyik alapítója születésének hetvenötödik évfordulójára. Ennek apropójából kértem meg Kocsis Istvánt, a hatvani Ady Endre Könyvtár nyugalmazott igazgatóját, hogy elevenítse fel a Ratkó Józsefről, valamint az olvasótáborokról őrzött emlékeit.

– *Kedves István, mikor és hol ismerkedtél meg Ratkó Józseffel?*

– 1972 júniusában Felsőtárkányban, az ország első olvasótáborában. Ekkor még nem könyvtáros voltam, hanem városi népművelési felügyelő Hatvanban. Jóska ebben a táborban kiscsoportvezetőként vett részt. Itt ismerkedtünk meg, ettől kezdve etalonemberként tekintettem fel rá.

– *Hogy került Ratkó ebbe a táborba?*

– A Magyar Írók Szövetségében működött a Fiala Írók József Attila Köre. Varga Csaba¹, a fiatal író, aki Hatvanban volt sorkatona, kitalálta, hogy szervezzünk egy olvasótáborot. A terv az volt, hogy a gyerekekkel könyveket olvastatunk el, és azokat fogjuk megbeszélni szabad légkörben, nem úgy, mint az iskolában. Csabának sikerült az ügynek megnyernie néhány kortársát: Kovács István² költőt és polonistát, Mócsi Ferenc³ költőt, Vasy Géza⁴ kritikust, irodalomtörténészt, Szentmihályi Szabó Péter⁵ költőt és Ratkó Józsefet⁶. Ők akkor a fiatal magyar irodalom reménységei voltak. Jóska, ennek a csapatnak a „költőfejedelme” már befutott, három kötettel rendelkező jó költőnek számított. Persze, mi nem úgy kezeltük őket, hogy itt vannak a „zsenik”, a „költők”, hanem: ők azok a rokonszenves partnerek, akikkel közösen csináljuk az olvasótáborot.

– *Kik vettek részt az olvasótáborban?*

– Harminchét környékbeli általános iskolás tanuló. A tábor színhelyének kiválasztása rossz volt, mert mi a 150 fős KISZ vezetőképző tábor altáboraként kaptunk helyet, ingyen szállást és kosztot. Így a hivatalos táborvezetőséggel állandósultak a konfliktusok, mert a mi kis közösségünk – két nap után már az volt – nem jelent meg a kötelező reggeli zászlófelvonáson, nem vettünk részt tábori életükben. Ráadásul egész nap bömböltek a hangszórók alkalmi üzeneteket és zenét harsogva, s

ez minket nagyon zavart. Ratkó volt a legkimagaslóbb konfliktuskereső közöttünk, mert szép szóval, felemelt hanggal – mikor hogy – próbálta ezeket a napi „horzsolásokat” megszüntetni egy olyan közegben, amelyben nem értették problémáinkat.

A gyerekeket kiscsoportokra osztottuk, így tartottunk nekik előadásokat. Jóskát a nyolc-tíz fős kiscsoportja rajongásig szerette. Ebéd után már egybegyűlve várták, hogy egy üveg sörrel a kezében – a tábori zajártalmak hallótávolságán kívül – a közeli erdőbe, a tisztásra elvonuljanak. Előadott, verseket mondott, de sohasem a magáét, vitatkozott és öhönt főzött, amit Kovács István a Vasy Gézának ajánlott *Olvasótábor-émlékeztető* című humoros versében meg is örökített. Mi már akkor „Atyácskaként”⁷ tiszteltük és néztünk fel Jóskára, pedig nem sokkal volt idősebb nálunk. Az egyik kellemetlen szituációnak Jóska volt a szenvedő alanya. Szeretett volna a tábor kávéházában venni egy üveg sört, de nem szolgálták ki, mert a Heves megyei KISZ-bizottság fociversenyt rendezett, oda kellett vinni a teljes készletet, ezért azt mondták neki, hogy nincs. Miért nincs? – kérdezte. Csak – válaszolták, miközben ott vitték az orra előtt a sörösládákat. Látjátok – mondta Jóska a gyerekeknek –, az ilyen hazugságot ne tanuljátok meg, ez az, ami tönkreteszi a hétköznapokat. A baj csak az volt, hogy ennek szem- és fültanúja volt a hatvani városi tanácselnök-helyettes, és a tábor után behívták a tanácsra és jól leteremtettek: ez a demokrácia tanítása? A tábori konfliktusok miatt igen megharagudott rám a helyi hatalom, így 1979-ig nem gondolhattam arra, hogy Hatvanban olvasótábort szervezzek.

– *Mindezek ellenére a korabeli sajtóban néhány kiscsoportvezető tollából jelentek meg beszámolók az első táborról, amelyet sokan az alapjában poroszos mentalitású magyar pedagógiai szemlélethez képest jó, újszerű kezdeményezésnek tartottak. De például az Élet és Irodalomban volt, aki megkérdőjelezte az értelmét s a táborok szabadabb légkörét.*

– Igen, de ettől függetlenül az olvasótábori mozgalom a Hazafias Népfront támogatásával elindult és szépen fejlődött. Az ugyancsak akkoriban szárba szökkenő „olvasó népert” országos mozgalom – Fábrián Zoltán⁸ írószövegségi titkárral az élén – szintén felkarolta az olvasótáborokat. Persze, ha az aczéli „három T-re” gondolunk, akkor soha nem tartozott az agyontámogatott kategóriába, inkább a megtűrtbe sorolnám.

Nekem az első tábor azért is volt fontos, mert Ratkó Jóskától tanultam meg tisztelni Buda Ferenc⁹ költőt, aki az olvasótábori mozgalomban ugyan rendszeresen nem vett részt, de Jóska ajánlotta, hogy jegyezzem meg jól a nevét, mert nem mindenki tud ilyet írni, hogy „*Foganni könnyű. Világra jöttem, / suhogó kések között születtem, / s felnőttem én is, mint más, dologra, / akár az apám s az anyám: / a gondra*” (*Lennék kisgyermek*). Jóska „csipanyitogatásai”, mert így kell hívnom, nagyon sokat jelentettek számomra, hiszen sok mindenre rányitotta a szememet. Huszonévesen elég naivul álltam a világban és Jóska, valamint korosztálya költészete előtt is. Ő kellett ahhoz, hogy rájőjjenek: van egy igen magas színvonalú, izgalmas kortárs magyar líra. Ettől kezdve elkezdtem őket olvasni.

– *A tábor után hogyan folytatódott a kapcsolatotok?*

– Eljárogattam a drága emlékü Békés Gyuri¹⁰ bácsihoz, aki fantasztikusan jó könyvtáros szakember volt, és elkezdtük meghívogatni ezeket a fiatal írókat, köl-

tőket a hatvani könyvtárba. Többek között Ratkó Jóskát is. Soha nem feledem, mert döbbenetes élményben részesültünk, amikor az egyik író-olvasó találkozón felolvasta a *Halott halottaim* című hosszúversét. Tapintható volt a feszültség a teremben. Utána egy hétig szaladgáltam a pártbizottságra magyarázkodni. Ez jóval 1975 előtt lehetett, mert még nem jelent meg a *Törvénytelen halottaim* című kötet, amelyben ez a vers is helyet kapott.

– *Mikor kerültél a hatvani könyvtárba?*

– 1975 őszén kezdtem el a munkámat igazgatóként. A könyvtár vendégkönyvének tanúsága szerint 1976 áprilisában Jóska Czine Mihállyal¹¹ és Fábíán Zoltánnal közösen vett részt író-olvasó találkozón, és utána is volt nálunk, de igazán szoros kapcsolatba a következő évtizedben kerültünk. Ekkor Jóska sokat járt Hatvanba – szívbeli elkötelezettsége okán is. Az olvasótáboraimat szinte minden évben megtisztelte, az ünnepi könyvhetek rendezvényein is rendszeresen szerepelt és persze az író-olvasó találkozókön.

– *Mi fogott meg a személyiségében és a költészetében?*

– Nem lehet a kettőt szétválasztani. Verseiben olyan tisztességet, emberi nagyságot mutatott fel, amit életével, hétköznapijaival igazolt vissza. Egy hiteles világot jelenített meg számomra, számunkra, tehát az olvasótáboríták számára is. Egyértelmű volt, hogy ki ez a személyiség, akivel lényegi kérdésekben nem lehetett vitatkozni, mert mindenben igaza volt. Vele arról lehetett beszélgetni, hogy a világ mitől válhat jobbá. Jóska tisztában volt vele, hogy az a magyar társadalom, ami körülvesz bennünket, megérett a változásra. Egyszerűen élte – s ne értsél félre – a Kádár-rendszer alattvalóinak az életét. Egy józan normális életet élt a kívülállók szempontjából, ugyanakkor nem bírta elviselni – s itt jön az ő kettős élete – ezt a rendszert, a rendszer igazságtalanságait. Ha fel kellett lázadni az utolsó villanyszámlát befizetni nem tudó ember miatt, akkor Jóska abban a pillanatban úgy viselkedett, mint egy bulldog. Persze ezt könnyű mondani, de tudnunk kell, hogy honnan jött Jóska. A lencsorból, a megalázottak közül, az „alulsó Magyarországról” érkezett meg abba az új társadalomba, ahol el akarták hitetni vele, hogy megérkezett, hogy övé is lesz ez az új világ. Hát ide nem érkezett meg. Egy borzalmas, diszharmonikus magyar társadalomba érkezett meg, ami őt megalázta, fizikailag is bántalmazta.

Nemcsak gyerekként élt meg kemény korszakot, hanem diákként, fiatal költőként is. Megintették a József Attiláról szóló verse miatt, holott csak az igazságot kérte számon a hatalmon, de a nagynénjéről, Ratkó Annáról írott verse se tetszett a hivatalosságnak.

Jóskában volt egy – ezt nem tudom másként nevezni – „etikai iránytű”, ami beállt benne kicsi gyerekkorában és azután pontosan működött. Enélkül nem tudta volna megírni a verseit és többi művét, gyönyörű prózáját, de ez irányította őt a számos közéleti cselekedetében is. „*Hiszek az idő Szent- Háromságában, múlt, jelen és jövő egylényegűségében, abban, hogy egyik a másik nélkül csonka, értelmetlen és értelmezhetetlen*” – mondta. Ezt a gyönyörű gondolatot nem tudom, hogy van-e még író vagy költőember, aki így tudta megfogalmazni. Ez az ország annál többet vesz, minél később veszi észre, hogy mekkora súlya van ezeknek a gondolatoknak. Beleérezékenyülök ezekbe a sorokba. A mai napig nincs ember, aki ennyire mélyen tud szántani a lelkemben, a nemzettudatomban. Teljesen egyetér-

tek a magyar sorskérdésekkel kapcsolatban kifejtett gondolataival, azzal, amit megírt a *Halott halottaimban* és a *Törvénytelen halottaimban* és a többi művében. Kitalált egy gyönyörű fogalmat, egy gyönyörű megnevezést a „törvénytelenül”, tehát időnek előtte elholt emberek megszakadt munkájával kapcsolatban. Azt kérdezte, hogy kire marad a „megözvegyült munka”. A halálról szóló versei is nagyon mélyen megérintettek.

Egyszer az 1980-as években író-olvasó találkozót tartottunk a mosonmagyaróvári könyvtárban, ahol Tuba Laci¹² barátom volt az igazgató. Az ütött-kopott kék Zsigulijával mentünk, amivel Jóska bejárta az egész országot. Elkezdődött a műsor, Jóska feláll és elkezd mondani Nagy László¹³ *Elhúllt bolondok nyomán* című versét, aminek az ihletője az úgynevezett Béres-ügy volt. Béres Józsefnek¹⁴, a Béres-cseppek feltalálójának kálváriája. Nézek rá meglepődve, és Jóska azt mondja, hogy a „Gyémánt-tekintetű” nélkül – mert így nevezte Nagy Lászlót – nem lehet egy író-olvasó találkozót elkezdni. Ebben is az általa szeretett és fontosnak tartott alkotók iránti mélyeséges tisztelete nyilvánult meg. Az, hogy a saját író-olvasó találkozóját másnak a versével kezdi. Később rájöttem: Jóska ettől a verstől nem tud szabadulni, sokszor hallottam még tőle. Egyébként fantasztikus módon tudta a kortárs és a korábbi magyar költészetet kívülről, és nagyon jól tudta mondani a verseket.

– *Milyen emlékeket őrzöl az „olvasótáborita” Ratkóról?*

– Jóska tudta rólam, hogy olvasótáborokat szervezek, és tudta, hogy ha hívom, akkor jönnie kell. Nem azért kell jönnie, mert én hívom, hanem mert maximálisan elkötelezett volt az ügy iránt a kezdetektől fogva. Emlékek jutnak eszembe. A hatvani olvasótáborba Jóska egyszer elhozta magával barátját, a többszörös olimpiikon Balczó András¹⁵, aki előadást tartott a gyerekeknek. De fociztunk is: Balczó, Ratkó, Zombori Ottó¹⁶, a fiatal Kovács Gábor¹⁷, aki aztán neves filozófiatörténész lett, Bibó-szakértő és én. Ezekben az években mások mellett a nyelvész Montágh Imre¹⁸, Czine Mihály irodalomtörténész, Vekerdí László¹⁹ könyvtáros, tudománytörténész tartott nálunk előadásokat. Zombori Ottó egy műszaki hibás autón (nem működött jól a fék) hozta le Kányádi Sándort²⁰ Budapestről. Ratkó és Kányádi kölcsönösen becsülték egymást. Szóval, ezek a nyári olvasótáborok egyfajta szellemi műhelyek voltak, ahol kultúránk és tudományos életünk jelesei tartottak előadást a gyerekeknek a magyar történelemről, irodalomról, csillagászatról, népzeneről és egyéb fontos dolgokról. Jóska jól érezte magát körünkben és mindig szívesen jött.

– *Hogy bánt Ratkó a gyerekekkel?*

– Szerette őket. Soha nem a megközelíthetetlen „tanár úr” volt, hanem egy tudást közvetítő, gondolkodni tanító személy, akinek bármikor bele lehetett szólni a beszédébe, de természetesen soha nem szóltak bele. Egy végtelenül nagy műveltségű, okos ember volt, aki a bonyolult problémákat jól tudta egyszerűen, a gyerekek számára is érthető módon elmagyarázni. Nagyszerű előadásokat tartott, képes volt hatni a gyerekekre. Bármiről beszélt, a mondandóját mindig összekapcsolta a magyar nyelvről vallott nézeteivel. Felhívta a figyelmet nyelvünk nagyszerűségére, logikájára. Nagyon fontosnak tartotta a helyes és szép beszédet, s azt hogy pontosan kell fogalmazni, tehát nem lehet mellébeszélni. Mindig partnere volt mindenkinek, a gyerekeknek, a táborvezetőknek.

– *Az 1984-es olvasótáborodban bemutattátok Ratkó Segítsd a királyt! című örök érvényű művét, amely máig talán a legjobb Szent Istvánról írt dráma.*

– Jóska említette, hogy drámát ír Szent István királyunkról *Segítsd a királyt!* címmel, amit a nyíregyházi színház mutat majd be hamarosan. Kitaláltam, hogy a tábor adja elő a drámát, még az ősbemutató előtt. Megkérdeztem tőle, Jóska ideadod a drámát az olvasótábornak? Persze, csak még nincs teljesen kész – mondta. Mennyit sikerült megírnod? – kérdeztem. A második felvonás közepéig – válaszolta. Elmentem érte Nagykállóba. Útközben egy Jóskát jól jellemző eset történt meg velem a nyíregyházi pályaudvaron. A jegypénztárnál kérek egy jegyet Kállóba. Mögöttem áll egy cigányember. Kérdi, hogy jól hallja-e, hogy Kállóba utazom? Mondom neki, igen. És kihez? Ratkó Józsefhez. Maga ismeri Ratkó Józsefet? – csodálkozik. Miért ne ismerhetném? – feleltem. S elkezdte mondani a maga egyszerű életét. Jóska beszélte rá, hogy tanuljon, hogy több legyen. Sok ilyen emberrel találkozhatnánk még, akivel Jóska így vagy úgy, jót tett. Persze az volna az érdekes, hogy ha részletesen tudnánk ezekről a kapcsolatokról. De hát Jóskának az életéhez, hétköznapi mivoltához miért ne tartozott volna hozzá, hogy ezt vagy azt az embert segítette.

Tehát megérkezem Nagykállóba, Jóska hol a szöveg? – kérdem. Még nincs kész, nincs leírva. Ideges volt, zaklatott. Elmentünk a kocsmába, és ott előttem leírta az első felvonást. Ez meglepő volt.

– *Igen, mert előtte már „fejben” részletesen kidolgozta majdnem a teljes művet.*

– Mondtam neki, hogy ez persze kevés egy előadáshoz. Jó, gyere el néhány nap múlva, s kész lesz a többi is. Amikor újra elmentem, akkor Nyíregyházán elvitt a Művész presszóba, és ott egy hártypapírra legépelve ideadta a többit is. Jóska felszabadult a nyomasztó teher alól, én pedig nagyon boldogan vittem az anyagot az olvasótáborba. Mondtam neki, ha nem írja tovább, akkor így is bemutatjuk. Csináljátok nyugodtan! – felelte. Tehát mi nem az egészséget mutattuk be. Meghívtuk Jóskát az egyik próbára. Eljött. Tudta, hogy hol tartunk. Végighallgatta a próbát, és szokása szerint kemény kritikát mondott. Úgy kell felfogni a darabot, hogy az istváni rangot senki sem veheti később magára – magyarázta. A történelmi helyzet pedig nem aktualizálható a mára. Arról szól a mese, ami a színpadon történik.

– *Persze ez csak részben igaz, mert minden jelentős mű a saját korához is szól. Ratkó darabja pedig ilyen.*

– Igen, de mi igyekeztünk Jóska instrukcióit betartani. A díszleteket és a jelmezeket a gyerekek készítették felnőttek segítségével, a rendezést pedig Bacsa Tibor²¹ vállalta magára. Készítettünk plakátokat is, amit a faluban kiragasztgattunk. A nagykökényesiek jelen voltak a bemutatón (az 1980-as évek elején a hatvani úttörő- és ifjúsági táborból áttevődött a telephelyünk Nagykökényesre, az általános iskola udvarára). A meghívóra rágéptük, hogy belépődíj természetben, például két tojás. Szóval hoztak tojást, gyümölcsöt, süteményt, volt egy kis fogadóbizottság, amely átvette ezeket az adományokat.

Amikor 1985 januárjában bemutatta a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház megérdemelt országos sikert aratva a művet, ott voltam, ott voltunk Nyíregyházán is, Jóska meghívására. Nagyon örültünk a sikernek, és Jóska a tábor valamennyi je-

lenlévőjének dedikálta az alkalomra füzetformában megjelent drámát. Később, a rendszerváltozás után, Erdélyben, a csernátoni olvasótáborban is előadtuk a művet.

– 1987-ben *A kő alól című új, egyszerű, de igen szép kiállítású Ratkó-könyv – a szerző kézírásával – a hatvani Ady Endre Városi Könyvtár közreműködésével látott napvilágot.*

– Egyszer hárman söröztünk Budapesten: Ratkó, Arató Antal²² barátunk – aki ekkor az OSZK-ban dolgozott és az olvasótáboraim állandó vendége volt mint kiscsoportvezető – és én. Tóni dobta be az ötletet, hogy „*Jóska, neked olyan szép a kézírásod, össze kellene válogatni egy kötetet a kézírásoddal*”. Jóska belelkesegett, egy hónap alatt megcsinálta, a régi és új verseiből válogatott anyagot, a hatvani könyvtár meg kiadta. A borítót Antall István²³ tervezte és rajzolta, aki ma a Magyar Rádió jól ismert irodalmi szerkesztő-riportere, a bevezetőt Bíró Zoltán²⁴ írta, a kötet végén pedig Görömbei András²⁵ Jóskaival készített interjúja kapott helyet, ami előtte az *Életünk* című szombathelyi folyóiratban látott napvilágot. *A Kő alól*-nak sikere lett, 1987 áprilisában a hatvani könyvtárban volt a bemutatója.

– *Az olvasótáborokról éreztétek, hogy ha nem is nyíltan kimondva, de a hatalom ellenében is működtek?*

– Tudtuk, hogy valami mellett és valami ellen van. Ugyanis az óhatatlanul benne volt a táborok levegőjében, legalábbis a sajátomében, hogy nem vagyunk valami jólfésült gyerekek a hatalom szempontjából.

– *Hogy fogadtattátok el azt, hogy engedélyezzék a táborokat?*

– Azt mondtuk, hogy a táborok a „szocialista demokrácia iskolái”, vagy a „szocialista hazafiság gyakorlótelepei”. Szóval a kor üres lózungjaival adtuk el a hivatalosságnak. Erre ugyanis nem mondhatták azt, hogy ne csináljátok. Az 1970-es években kétkedve fogadta a táborokat a hatalom, de hozzá kell tenni, hogy ez sem volt egységes és teljesen egyértelmű, mert az ország más és más helyein, különbözőképpen viszonyult hozzá. Voltak balos, még balosabb, illetve kevésbé balos megyék. Mindig az aktuális pártvezetők személyétől függött, hogyan viszonyulnak hozzá. Az 1980-as években viszont már nem foglalkozott vele a hatalom annyira.

– *Bár tudjuk, hogy az utolsó pillanatig mindent ellenőrzésük alatt tartottak.*

– Igen, de én mégis szerencsésnek mondhatom magam, hogy túléltem ezeket a hatalmi összefüggéseket, és el tudtam hitetni a felső vezetéssel az előbb mondottakat. A kellemetlenségek mindig akkor adódtak, amikor a gyerekek hazamentek, és elkezdték visszamondani történelem órán a táborban hallottakat, mondjuk, Trianonról. S akkor jött nekem a gyerek, mert a pedagógus leszólta, hogy rosszul mondja. Akkor buktunk le, amikor „téglák”, tehát besúgók is voltak a táborokban, és beszámoltak a történelekről a belügyi szerveknek.

– *Honnan jöttél rá, hogy figyelnek?*

– Engem nemcsak a táborok miatt figyeltek, hanem a könyvtárban tartott rendezvényeim miatt is. Csoóri Sándort²⁶ többször hívtam meg író-olvasó találkozókra, Kósa Ferenc²⁷ filmrendezőt és sok más jeles értelmiségit, akiről köztudott volt, hogy milyen világnézetet képviselnek a hatalommal szemben. Persze ilyenkor min-

dig a pártszervek engedélyezték, hogy jöhet-e az adott személy vagy sem. Elmondok egy konkrét és nagyon nevetséges esetet. Az időpont a '80-as évek eleje, amikor a diktatúra elkezdett a maga sajátos módján „puhulni”. Beállított hozzám két belügyes fickó, s kérdőre vontak, hogy ki hívta meg Csoórit – akkoriban Sándor nálam is, a Hatvani Galériában is többször megfordult –, meg mi volt akkor, amikor itt volt ez és az az előadó. Uraim – mondtam miközben kávéért kértem nekik, hagyjuk ezt abba, adjátok meg a postai elérhetőségeket – mert tegeződünk –, és minden alkalommal küldök nektek meghívót. Gyertek el, és nézzétek meg, hallgassátok meg az előadásokat. Nem, nem, erről szó sem lehet – mondták –, mert ők áttételesen akarnak információt az elhangzottakról. Mondtam nekik, hogy ez nem megy, mert én nem vagyok hajlandó információkat adni. Gyertek el, és hallgassátok meg. Így ment ez a huzavona és hirtelen kinyílik a szobám ajtaja, bejön egy jó magas, tagbaszakadt férfi azzal, hogy meghozta Szanyból azt két katalógus szekrényt, amit nemrég rendeltem. Egy pillanatra mindenki meglepődött, majd kivágtam magam azzal, hogy megkértem a két fickót, segítsenek felcipelni a két szekrényt, mivel rajtam kívül csak hölgyek dolgoztak a könyvtárban. Néztek rám, mint a hülyére, de segítettek, aztán elmentek, és soha többé nem kerestek. Ebből tudtam, hogy valaki más jelenti a dolgokat rólam, rólunk. Később a hasamat fogtam a nevetéstől, ha erre gondoltam. Egyébként félre ne érts, én jelentéktelen kis hal voltam a szemükben, Kamarás István²⁸ bakonyoszlopi táboraira sokkal jobban figyeltek a belügyi szervek.

– *Hogy látod az olvasótáborok szerepét a '70-es '80-as években?*

– Szerintem a táboroknak rendkívül fontos szerepük volt, mert mi a magunk lehetőségeivel küzdöttünk a hatalom nemzettudat-rombolása ellen. Az akkori évek arról szóltak, hogy nem kellett, nem lehetett megismerni a teljes és a valódi magyar történelmet. A diákok nem tudhatták pontosan miről is szólt a trianoni békediktátum; hogy miért van az, ha átmegyünk a határainkon, mindenütt magyarokkal találkozunk, akik „furcsa módon” magyarul beszélnek, ezen néha meg is lepődtek. Elterveztük, hogy szisztematikusan körbejárjuk a trianoni diktátum előtti Magyarországot. Szerencsére szövetségesekre találtam a középiskolai tanárok között, akik az iskolában javasolták a gyerekeknek, hogy nyáron jöjjenek olvasótáborba. Mindig összejött egy 35-40 fős létszám. Például Farkas Kálmánét kell megemlítenem, aki a hatvani Bajza József Gimnázium igazgatója volt. A vajdasági utunkon ő és a férje hozta utánunk kis Trabantjukkal a konzerveket. És persze szövetségesek voltak azok az írók, költők, történészek és művészettörténészek, akik eljöttek előadásokat tartani a táborokba, vagy fogadtak minket az otthonukban. Erdélyben Sütő András²⁹ kalauzolt bennünket szülőfalujában, Pusztakamaráson. Ebben Kulcsár Kati segített, aki a Magyar Rádió szerkesztő-riportere volt. Sütő előtt Kányádi Sándort látogattuk meg néhányan Kolozsváron.

– *Ez mikor történt?*

– Első alkalommal Márton Áron³⁰ halálának évében, tehát 1980-ban. Ugyanis Kányádi Sándor rávett minket, hogy kísérvük el őt Márton Áron püspök úr temetésére. Útközben elmesélte, hogyan eskette meg őt és a feleségét a gyulafehérvári bazilikában Márton Áron.

1988-ban, a gorbacsovi peresztrojka idején az olvasótábort kivittem Kárpátaljára. Fel kellett utaznom Budapestre a Magyar–Szovjet Baráti Társasághoz, hogy

pénzt kérjek a táborozáshoz. Azzal magyaráztam, hogy a magyar–szovjet barátság legszebb megnyilvánulását szeretnénk megtapasztalni akkor, amikor a kárpátaljai magyar irodalmat és alkotóit kívánjuk megismerni. Egyes kollégák kérdezték is, hogy volt bőr a képeken pont tőlük pénzt kérni, de én mindenkitől kértem. Addig csak egy irodalmi antológia jelent meg a kárpátaljai irodalomról, a *Sugaras utakon*. A nevicsei táborban ott voltak a kárpátaljai magyar írók. Tudod, hogy mennyire szerette Fodor Géza³¹ Ratkót?

– *Feltételezem, hogy fontos volt neki, hiszen Ratkó halála után az Emlékvers Ratkó Józsefnek című költeményével állított neki emléket, amit a Kállai kettős dal-lamára írt meg.*

– De Vári Fábrián László³² is tisztelte Jóskát, ő pedig fontosnak tartotta a kárpátaljai magyar költők és írók munkásságát. Gyakran idézte az akkor már nem élő Kovács Vilmost³³ is.

– *Emlékszel az utolsó találkozásotokra?*

– Egyik utolsó emlékem az, hogy Nagykökényesen, a táborban kislányának, Borcsának leveszi a sapkáját, megtörli vele az izzadt homlokát, aztán visszateszi a gyerek fejére. Ebben volt valami – nem tudom másképp mondani – „ösbőlényszerű” megnyilvánulás, amit Jóska magából fakadó szeretettel és vadsággal csinált. Mert egyszerre tudott vad és nagyon szeretettel teli lenni. Nekem ez a búcsúemlékem Jóskáról, holott nem ekkor láttam őt utoljára, hanem 1989 szeptember elején Nagykállóban, a harangodi Téka táborban, mert ott tartottuk meg a *Garabonciás Szövetség* alakuló ülését. A Szövetség megalakulásának ötletét Lukács László³⁴ vetette fel 1989 nyarán a nagykökényesi olvasótáborban. Jóska ezt támogatta és bábáskodott a szövetség megszületése körül, továbbá meghívott minket, hogy az alakuló gyűlést tartsuk meg a harangodi Téka-táborban. Jóska szeptemberben már nem volt jó egészségi állapotban. Amikor Kállóban elköszöntünk egymástól, azt mondta, hogy ő most elmegy Tiszadobra meghalni vagy meggyógyulni. Persze ezt nem vettem komolyan, gondolni se mertem rá, hogy ez megtörténhet. Néhány nap múlva hívott fel Maróti István³⁵ barátom (szintén olvasótáboros) a Hazafias Népfőnt Országos Titkárságáról, hogy Jóska meghalt, most mondta be a rádió. Tiszadob után bekerült a debreceni klinikára és meghalt. A mából visszatekintve már azt mondhatjuk, hogy megérezte a halálát.

– *Miként látod az 1990 utáni helyzetet? Kívülálló úgy gondolná, hogy okafo-gyott lett az olvasótábor.*

– A rendszerváltozás után, bár más aspektusból, de ugyanúgy szükség van rá. Talán még jobban, hiszen a gyerekeket érő hatalmas információáradat ellenére, sajnos, kórosan terjed a történelmi tudatlanság és a közöny. Az egész országnak egy nagy olvasótáborra lenne szüksége. Félelmetes a világ ebben a pillanatban. Az olvasótáborok mindig a történelmi, irodalmi, zenei, művészettörténeti értékek mentén szerveződtek, és ezt látom ma is az egyetlen kiútnak. Az értékek átörökítésére kell törekednünk az óvodától az egyetemekig. Minden felnövekedő fiatalnak el kellene tudnia igazodni saját történelmünkben, irodalmunkban. Ha magyarságtudatot akarunk teremteni, akkor ezek mentén teremtsük meg. Ebben az értelemben hiányt pótolnak az olvasó táborok – ahol még működnek.

JEGYZETEK

- 1 Varga Csaba (1946–) író, szociográfus, stratégiakutató. Vö.: Mezey László Miklós: A mércével szembesítsük önmagunkat! Interjú Varga Csabával olvasótáborokról, tudástársadalomról és tudatfejlesztő jövőmodellről. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2008. 9. sz. 3–11. p.
- 2 Kovács István (1945–) költő, műfordító, polonista, történész.
- 3 Mózsi Ferenc (1947–2007) költő, lapszerkesztő, az észak-amerikai magyar irodalmi élet szervezője.
- 4 Vasy Géza (1942–) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár.
- 5 Szentmihályi Szabó Péter (1945–) költő, író, irodalomtörténész, amerikanista.
- 6 Ratkó József (1936–1989) költő, drámaíró.
- 7 Atyácskának nevezi Ratkó József Segítsd a királyt! című drámájában az István királyt gyermekkorában nevelő és tanító „óbéli embert”, az Öreget.
- 8 Fábíán Zoltán (1926–1983) író, szociográfus, irodalomszervező.
- 9 Buda Ferenc (1936–) költő, műfordító.
- 10 Békés György (1926–1995) könyvtáros.
- 11 Czine Mihály (1929–1999) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár.
- 12 Tuba László (1942–) könyvtáros, helytörténész.
- 13 Nagy László (1925–1978) költő, műfordító, szerkesztő.
- 14 Béres József (1920–2005) agrobiokémikus, gyógyszerkutató.
- 15 Balczó András (1938–) öttusázó, olimpikon.
- 16 Zombori Ottó (1945–) csillagász.
- 17 Kovács Gábor (1959) filozófus.
- 18 Montágh Imre (1935–1986) nyelvész, logopédus.
- 19 Vekerdí László (1924–2009) irodalom-, tudomány-, és művelődéstörténész, könyvtáros.
- 20 Kányádi Sándor (1924–) erdélyi költő, műfordító, szerkesztő.
- 21 Bacsa Tibor (1961–) újságíró, szerkesztő, nyomdász.
- 22 Arató Antal (1942–) könyvtáros, műgyűjtő, művelődésszervező.
- 23 Antall István (1953–) rádiós újságíró, szerkesztő.
- 24 Bíró Zoltán (1941–) irodalomtörténész, művelődéspolitikus, egyetemi tanár.
- 25 Görömbei András (1945–) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár.
- 26 Csoóri Sándor (1930–) költő, író.
- 27 Kósa Ferenc (1937–) filmrendező.
- 28 Kamarás István (1941–) író, szociológus, valláskutató, könyvtáros.
- 29 Sütő András (1927–2006) erdélyi író, drámaíró.
- 30 Márton Áron (1896–1980) erdélyi római katolikus püspök.
- 31 Fodor Géza (1950–) kárpátaljai költő.
- 32 Vári Fábíán László (1951–) kárpátaljai költő, kritikus, etnográfus.
- 33 Kovács Vilmos (1927–1977) kárpátaljai költő, író, egyetemi tanár.
- 34 Lukács László (1963–) a Magyar Garabonciás Szövetség alapító tagja, politikus.
- 35 Maróti István (1945–) irodalomtörténész, muzeológus, művelődésszervező.

Babosi László

A hatvani Ady Endre Könyvtár jubileumi évkönyve

A hatvani Ady Endre könyvtár sokszínű tevékenységét tanúsítják többek között a talán kevésbé közismert kiadványai. A *Hatvani lexikon* (1996), *A Délsziget repertórium*, 1986–1996 (2001) és az immár tizenharmadik alkalommal évente megjelenő *Hatvani kalendárium* (nem szólva most egyéb kiadványaikról) után ezúttal a könyvtár alapításának hatvanadik évfordulójára adtak ki egy terjedelmes tanulmánykötetet. A hat évtizedet átfogó évkönyvben – jól tagolt, egymásra épülő fejezetekben – mintegy hatvan rövidebb-hosszabb tanulmányt, dokumentumot, emlékezést, a könyvtári munka egy-egy területére kitekintő és az intézmény tágabb értelemben vett közművelődési tevékenységéhez kapcsolódó elemzést, tudósítást olvashatunk. Köztük az olvasók, a könyvtárhasználók méltatásait, eszmefuttatásait is.

Az első, a könyvtár történetével foglalkozó fejezetben Sinkovics Erika igazgató bemutatja, hogy a helyi művelődési ház húsz négyzetméteres helyiségében, 1950-ben elhelyezett 150 kötetes „gyűjteményből” az évtizedek nyomán hogyan jött létre az egyik legkorszerűbb városi könyvtárunk. Mindezt jól egészíti ki *A könyvtár történeti kronológiája* című összeállítás, valamint a korábbi igazgatók írásai: Békés György (aki 1952-től 1975-ig volt a könyvtár igazgatója) egykori szakdolgozata (*A hatvani járási könyvtár fejlődése 1964-ig*), Kocsis István (aki huszonkilenc éven át követte őt e tisztségben) és Jellinek János (ő a művelődési központtal hat évig összevont könyvtár élén állt) visszaemlékezései. Különösen érdekesek Kocsis István írásából azok a részletek, amelyekben az intézmény régi épületének konok következetességével és leleményességgel megvalósított bővítéseit, az MSZMP városi székháza megszerzésének (a tanácsülésen egyetlen szavazaton múlt), átépítésének változatos mozzanatait idézik fel. A gyermekkönyvtár múltját és jelenét idéző hangulatos írások, az európai uniós támogatások számbavétele (*A jövő könyvtára a jelenben*) után a könyvtári állományról, a zenei és a helytörténeti gyűjteményről, illetve az újhatvani fiókkönyvtárról olvashatunk a múltba is tekintő helyzetképeket. Újabb fejezet mutatja be a könyvtárban őrzött értékes hagyatékot, egyedülálló „különgyűjteményeket”, és az adományozók munkásságát, köztük a városhoz: Kocsis István hegedűművész életútjának teljes dokumentációját, személyes tárgyait; Chikán Bálint művészettörténész portrégyűjteményét; Gódor Kálmán festőművész alkotásait; Perei Zoltán grafikusművész szinte teljes életművét magában foglaló mintegy kétezer fametszetét és a Sulyok Dezső Archivumot, a neves kisgazda politikusnak a tengerentúlról áthozott könyveit, levelezését és egyéb emigráns sajtótermékeket. (Az előbbiekből válogatott gazdag anyagot négy állandó kiállításon tekinthet meg az érdeklődők.)

A könyvtár „mindennapjairól” szóló részben – a múltat is felelevenítve – az általános iskolai könyvtárak ellátásáról (Fazakas Zsigmondné), majd a könyvtár kiadványairól olvashatunk. Bacsza Tibor szemléjéből a bevezetőben említett kiadványokon túl számosat felsorol, példaként arra, hogy „*pezsgő miliőben, elkötele-*

zett vezetés mellett” mire képes a könyvtár. Csak a legfontosabbakat említem meg: eddig harminckét olvasókönyv és népdalgyűjtemény az olvasótáborok résztvevőinek, a település közéleti kérdésével is foglalkozó *Hatvani Hírmondó* című újság, a gyermekkönyvtár *Hatvani Fűrész* újsága, 150 rejtvényfüzete, a *Hatvani Füzetek* című helytörténeti kiadványsorozat stb. Az olvasótáborokról sokat és sokan – köztük Kocsis István is – írtak. Elvi és módszertani kérdéseket is taglaló „visszatekintése” a hatvani olvasótáborokra azért is tanulságos, mert feltehetően ez az egyetlen az országban, amelyet 1972 óta folyamatosan megszerveznek. A középiskolások részére szervezett határon túli és hazai táborozások programjainak, eseményeinek leírása a közösségteremtés és -megőrzés sajátos dokumentuma. Ezt teszi még hitelesebbé az egykori táborlakóiból kiscsoportvezetővé előlépett Nagy Nándor szociológus, történész visszaemlékezése és Fehér Ágnes pedagógusnak, az új táborvezetőnek az olvasótáborba invitáló, ugyanakkor meditatív hangulatú írása.

Azt, hogy akár olvasótáborok szervezéséhez vagy számos könyvtári rendezvényhez miként nyújtottak és nyújtanak megfelelő háttérrel az intézményben tevékenykedő civil szervezetek (Ratkó József Közművelődési Egyesület, Hatvan Közművelődéséért Alapítvány, Bugát Pál TIT Egyesület stb.) vázolja fel Monori Zoltán adatgazdag írása, amelyet a könyvtárban tevékenykedő egyéb közösségekről (Sakk Kör, Díszítőművészeti Kör stb.) szóló színes tudósítások követnek. Közöttük kapott helyet Nagy Zoltánnak, a „Királyi Főszakács” cím birtokosának a könyvtár kertjében szervezett főzőversenyekről – a szó szoros értelmében vett – jóízű sorai.

A változatos tartalmú *Függelék* előtt könyvtárosi visszaemlékezések, a könyvtárhasználóknak az intézményt (és a munkatárait is) méltató, élményszerű, jól érezhetően nem a feladat nehézségeivel küszködő, meleg hangvételű írásai zárják a kötetet.

Talán e teljességet jócskán nélkülöző mustrából is kiderül, hogy az évkönyv nemcsak a könyvtári szolgáltatások változásainak, fejlődésének bemutatására, hanem jóval többre vállalkozik. A tárgyilagos, ám szubjektív hangulatú írások azt is reprezentálják, hogyan vált az intézmény a helyi közélet, a társasági élet, a közművelődés meghatározó helyszínévé. Nem szólva széles körű közönségkapcsolatairól, amiket jól tanúsítanak az évkönyv külső – újságíró, lelkész, rádióriporter, képzőművész, fuvolaművész, zenetanár, helytörténész, filozófus és mások – munkatársai is. Akárcsak a könyvtárosoké, az ő írásaik is az önkifejezés örömét, a kollegialitást, az együvé tartozás jó érzését sugallva elevenítik fel a könyvtár szellemiségét, meghitt, sajátos légkörét, szellemi auráját. Ehhez járul hozzá a kiválóan tipografizált kiadványban közölt több mint 200 fekete-fehér és színes fotó, illusztráció.

Az emlékkönyv megkerülhetetlen forrásmunka a hazai könyvtárügy és könyvtártörténet tanulmányozóinak. Mint Szabó Zsolt polgármester beköszöntőjében olvashatjuk: „*emléket állít azoknak, akik évtizedeken keresztül meghatározták az intézmény működését, és sokat tettek a magyar könyvtárügyért helyben és országos szinten egyaránt*”. Ám mindenekelőtt a város polgárainak jogos önbecsülését növelő olvasmánya, amely a múltat idézve mutat példát akár újabb közösségi értékű feladatok kollektív megvalósításához.

(A hatvani Ady Endre Könyvtár emlékkönyve 1951–2011. Főszerk. Bacsa Tibor, Hatvan, 2011. 256 p.)

Arató Antal

Mindaz, amit évszázadokon át alkotott az ember, itt van

„Tizenöt éven át nem láttam a földet és az embereket, mégis teljes életet éltem, mindenütt jártam, asszonyokat szerettem, láttam erdőket, folyókat, városokat, az egész világot láttam és izleltem. És bejártam magamat, lelkem legmélyebb zugait, gyilkoltam és bűnhődtem, hittem Istenben, és megtagadtam, mint anyámat, apámat, és újra visszatértem hozzájuk, megtisztulva. Mindaz, amit évszázadokon át alkotott az ember, itt van, a fejemben. Én ezt a tizenöt évet nem adnám semmiért.”¹ Az utóbbi évtizedek egyik legemlékezetesebb, budapesti stúdiósínházi előadásának jelenetében a halálbüntetés–börtönbüntetés kérdésében vitakozók egyike, huszonöt éves korában fogadásból börtönbe vonul 15 évre, és szenvedélyesen próbál meggyőzni arról, hogy a sok-sok, világtól elzárta töltött esztendő alatt ő bizony bejárta a Földet, sok-sok mindent tapasztalt, tehát élt, méghozzá a kitűnő könyveknek köszönhetően, amelyeknek olvasásával elütötte az egyébként igencsak nehezen múló időt. Nem véletlenül jutottak eszembe ezek a gondolatok az időutazásra invitáló, impozáns kiadványt lapozgatva, hiszen mindaz, amit évszázadokon át alkotott az ember, ha képletesen is, de itt van a szemem előtt.

450 éves fennállását méltó módon ünnepli az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára az igényes kivitelű, magyar–angol nyelvű kötettel, amellyel emléket állít a nagy elődöknek, ugyanakkor bepillantást enged ennek a gazdag gyűjteménynek a kincseibe. Szögi László – aki 1995-től a könyvtár főigazgatója – a kötet első felében rövid történeti áttekintést ad az intézményről, Knapp Éva főtanácsos pedig a második részben a könyvtár törzsgyűjteményeit mutatja be.

Szögi László öt nagy korszakra bontja a nagy múltú intézmény történetét. Minden időszakot az adott éveknek – a könyvtár szempontjából meghatározó – személyisége portréjával vezet be. Az adatokkal ellátott történeti leírások lényegre törőek, s az azokat kísérő szemléltető anyagok is rendkívül sok, az összképet még teljesebbé formáló–árnyaló információt hordoznak.

A kötetet felütve az olvasót rögtön Oláh Miklós esztergomi érsek portréja köszönti, aki a nagyszombati jezsuita kollégium könyvtárának alapítója is volt. A jezsuita rend 1561-ben telepedett meg Magyarországon, és ez egyben az Egyetemi Könyvtár őséneke alapítási ideje is. A rend következő évtizedekbeli hányatott sorsa a gyűjteményre is rányomta bélyegét, s az igazából a nagyszombati egyetem 1635-ös alapítását követően indult fejlődésnek. Ez főként mennyiségi változást jelentett, hiszen tartalmát tekintve addig is egyedi volt a gyűjtemény. 1690-ben már az ország legjelentősebb könyvtárának számított több mint ötezer kötettel, a legkülönbözőbb tudományágak legmodernebb irodalmával. A jezsuita rend 1773-as feloszlásával az egyetem és könyvtára állami intézménnyé vált. Az első részt kísérő – tartalmában is – színes illusztrációs anyagban vethetünk egy pillantást az intézmény 1561-es alapítólevelére, a könyvtár első, kéziratos katalógusának egy lapjára, az első nyomtatott katalógus címlapjára 1690-ből, sőt a nagyszombati egyetem

épületének fotóiban is gyönyörködhetünk, de ha kíváncsiak vagyunk, milyen lehetett Nagyszombat látképe a XVII. században, nos, akkor sem csalódunk.

A következő nagy korszak 1778 és 1874 közé tehető. Mária Terézia 1777-ben Budára költöztette az egyetemet, és még ebben az esztendőben a könyvtár első őrét Pray György jezsuita szerzetest, történetírót nevezte ki. Az ő vezetése alatt költözött a könyvtár Budáról Pestre, ő jelentette meg a gyűjtemény háromezer, ritkaságnak számító kötetének bibliográfiai leírását. 1779-ben készült el a könyvtár első ismert szervezeti szabályzata. 1780 óta köteles példány joggal bírt az Egyetemi Könyvtár, sőt egy ideig a nemzeti könyvtár szerepét is betöltötte. A könyvtár fejlődése a XIX. század első felében ugyan akadozott, de a szabadságharcot közvetlenül megelőző évekre az állomány már 70 ezer kötetesre nőtt. Ebben az időszakban Toldy Ferenc töltötte be az igazgatói posztot, méghozzá nagy tervekkel érkezve, s ezek eredménye az 1860-as évekre 150 ezres állomány, évi 35 ezres olvasóforgalom, s egy nemzetközileg is elismert tudományos könyvtár lett. Kik fordultak meg akkoriban e könyvtár falai között? A vendégkönyvi bejegyzések között a királyi családot éppúgy megtalálhatjuk, mint később Bolyai Jánosét. Hogy mennyire élő volt a könyvtár, az is mutatja, hogy 1846-ban az egyetemisták levélben kérték Toldytól, hogy a könyvtár a tanítási szünnapok alatt is tartson nyitva.² Álljon itt egy korabeli szubjektív beszámoló a könyvtárról az akkoriban diákoskodó Vámbéry Ármin tollából, aki imigyen ír: „Az egyetemi könyvtár! Kedves otthonom volt... Olvasótermének kellemesen langyos melegében kétszeres örömmel szedtem magamba a tudományokat... én rendszeren az elsők közt voltam, kik elfoglalták helyüket az olvasó asztalnál...” (212. p.) Nemcsak az olvasók, hanem a munkatársak között is találunk neves személyiségeket, az olvasók – maga Vámbéry is – találkozhattak itt többek között Garay János költővel, újságíróval, aki ebben az időben az Egyetemi Könyvtárban dolgozott.

A következő nagy korszakot az 1875 és 1944 közötti évek jelentik, ekkoriban olyan neveket találunk a könyvtár vezetői között, mint Színnyei József vagy Ferenczi Zoltán. Az új neoreneszánsz könyvtárpalota felépítése erre az időszakra esett. Az ország és a főváros első nagy nyilvános könyvtára a kiegyezés után már nem kapott köteles példányokat, de nagy előrelépést jelentett, hogy megkezdődött az – egyébként 1995-ig vezetett – alapkatalógus elkészítése. A dualizmus első fele virágzó periódust jelentett a könyvtár történetében. Az Egyetemi Könyvtár az 1870-es évek közepén a *Borsszem Jankó* című satirikus lap szerzőit is megihlette, több humoros írás is megjelent az Egyetemi Könyvtárról. Az 1870-es évek prominens látogatói között megemlíthetjük Ferenc József császárt, illetve a szultán döntése nyomán 36 középkori kódexet visszaszolgáltató török küldöttséget is. Az I. világháború idején számos gonddal kellett megküzdenie az intézménynek. Égetővé vált a bővítés kérdése; az általános gyűjtőkör fenntartását már nem tették lehetővé a beszerzési keretek, s a megnövekedett olvasói igényeket is egyre kevésbé volt képes kielégíteni az intézmény. A két háború közti időszak aztán némi átmeneti javulást hozott a könyvtár életében, amelyet azonban megakasztott a II. világháború.

Az ostrom során a könyvtár szerencsésen megmenekült a nagyobb pusztulástól. 1945-től egyetlen személy, Mátrai László töltötte be a főigazgatói posztot 35 éven át. Igazgatása alatt vezette be az ETO-t a könyvtár, amely ekkor már ismét részesült a köteles példányokból; a gyűjtőkör szűkült, a humán tudományok egy részének

lett az alapkönyvtára, ugyanakkor tudományos műhelyként is működött. Sokaknak jelentett menedéket ebben az időben, az 1950-es években Bibó István is a munkatársa volt. A '80-as évekhez köthető az épület rekonstrukciója, 1994-hez pedig az első integrált könyvtári rendszer megvásárlása. Tanulságos ennek a rendszerváltozásig tartó, félévszázados korszaknak a bemutatását kísérő illusztrációs anyag tanulmányozása. Utóbbi meglehetősen széles spektrumú: a könyvtár életéből, vidám farsangi ünnepségekből vett pillanatképek fekete-fehér fotóitól egészen a munkatársak krumpli- és hagymaigénylése ügyében eljáró hivatalos burgonyafelelős ki-nevezését tartalmazó hivatalos iratig terjedően.

A rendszerváltozást követően a XXI. századi technikai követelményeknek való megfelelés volt a legnagyobb kihívás, a retrospektív konverzió, a digitalizálás megkezdése, a csökkenő anyagi források szorításában lépést tartani a tudományos fejlődéssel, a változó olvasói igényeknek megfelelő, korszerű szolgáltatásokat nyújtó könyvtár kialakításával. Szögi László vezetése alatt az is fontos céllá vált, hogy a könyvtár a hazai és nemzetközi tudományos kutatás képviselőinél szélesebb körben, a nagyközönséggel is megismertesse kincseit különféle kiállítások keretében.

Az Egyetemi Könyvtár sokrétű állományának áttekintésével folytatódik a kötet második fele. Knapp Éva végigkalauzol a törzsgyűjteményeken; természetesen lehetetlen mindent bemutatni, de a legértékesebb, legérdekesebb dokumentumok jó érzékű kiragadásával olyan ízelítőt kapunk, hogy megérezzük ennek a könyvtárnak a nagyságát, jelentőségét. A gazdag illusztrációs anyagot kísérő képaláírások nem csupán az adott dokumentumra vonatkozó alapadatokat tartalmazzák, attól jóval többet adnak az olvasónak, hiszen számos érdekességgel, művelődéstörténeti adalékkal is szolgálnak.

A *Kódextár* különféle nyelvű kódexeket, köztük korvinákat és mintegy négy-száz latin nyelvű kódextöredéket őriz. Ezekből a kincsekből közel húsz oldalon át kapunk ízelítőt színes fotók és informatív képaláírások segítségével. Betekintést nyerünk hazánk harmadik legjelentősebb *Ősnyomtatvány-gyűjteményébe* is, amely 1051 művet tartalmaz. Az *Újkori kéziratok, egyleveles metszetek és térképek* fejezetben a szerző többek közt kiemeli Káldi György Biblia-fordítását és Pray György kézirat forrásgyűjteményét, bemutatja a céhlevelek gyűjteményét is, valamint a kéziratok térképek közül olyan érdekességekre hívja fel a figyelmet, mint az az 1767-es színezett térképra, amely a jezsuiták perui missziós területét ábrázolja. A *Régi Magyar Könyvtár – Régi Magyar Nyomtatványok* című fejezet a könyvtár hungaricum nyomtatványait tárgyalja, ezek között több országos unikum is található. Az *Antikva gyűjteményt* XVI. századi nyomtatványok alkotják, még hozzá 7481 kötetben 10330 önálló mű³. A nevezetes tulajdonosi bejegyzéseket őrző XVI. századi nyomtatványok között találjuk többek között a Nádasdy-család könyvtárából azt a Bibliát, amelyben Philipp Melanchthon autográf bejegyzése olvasható. A *XVII. századi nyomtatványok – Barokk gyűjteményében* éppúgy rábukkanhatunk a korabeli színezett Stonehenge-ábrázolásra, mint az egzotikus papayára, utóbbi a Kína iránt rendkívüli módon érdeklődő Athanasius Kircher munkájában megörökítve⁴. Az *1800 előtt indult időszak kiadványok* gyűjteménye is gazdag, hiszen a XIX. század előtt megjelent folyóiratokból mintegy négyszáz került be az állományba, ezekből közel ötven Magyarországon jelent meg. Az angol, német tudományos folyóiratok mellett például a *Magyar Hírmondó* vagy *A magyar játékszín* is képviselteti itt magát. A *Modern gyűjtemény* több százezer, 1800 után kiadott

nyomatványból áll, ritka vagy különösen értékes magyar és nem hungaricum nyomatványokból egyaránt, köztük Széchenyi Istvántól a *Balatoni gőzhajózás* 1846. évi, vagy Ady Endrétől *Az Illés szekerén* első kiadása, utóbbi 1909-ből.

A kötet végén található *Függelék* a könyvtár vezetőinek, főigazgatóinak felsorolását tartalmazza a kezdetektől napjainkig. Végül tartalomjegyzék zárja az igényes kivitelű, fekete-fehér és színes – a szöveghez azzal hasonló súllyal illeszkedő – illusztrációs anyaggal ellátott, informatív képalírásokban bővelkedő, két nyelvű kiadványt. Tartalmát, jellegét tekintve is rendkívül színes az illusztrációs anyag, hiszen az állomány egyes darabjainak bemutatása mellett korabeli könyvtári formanyomatványokat, épületábrázolásokat, városi látképeket, neves személyiségek portréit, szabályzatokat, levelezéseket éppúgy találunk benne, mint a könyvtár életének jellegzetes pillanatképeit. Elolvashatjuk, hogy 1848-ban az olvasótermi szabályok miként írták le a nyitva tartást, a könyvtárban ajánlatos viselkedést, hogyan hívták fel a figyelmet a dokumentumok használatának módjára vonatkozó tudnivalókra, illetve az esetleges károkozással kapcsolatos teendőkre. Ízelítőként, érdekességként egy elgondolkodtató részlet: „*Hasonlóképp megengedtetik, hogy azon egy nap egymás után több különböző munkák is kiszolgáltassanak valamely olvasónak. Ha mindazonáltal a kívánatok tökéletes tervtelenséget és pusztá kapkodást árulnának el, a könyvtártiszt fel van jogosítva vagy alkalmas utasítást adni, vagy az ily követeléseket vissza is igazítani.*” (23. p.)

A kötet a szakmának „kötelező” irodalom, ám a könyvtárosok, kutatók mellett a nem szakmabeli, de könyvszerető embereknek is rendkívül érdekes lehet. Szakszerű, ugyanakkor élvezetes, tartalmas, sok-sok felfedeznivalót kínáló olvasmány, amely mindenképpen arra sarkallja olvasóját, hogy ha eddig még nem tette, látogasson el az Egyetemi Könyvtárba, vagy ha már járt ott, hát mihamarabb térjen vissza.

(Knapp Éva–Szögi László: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára. University Library of Eötvös Loránd University. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára, 2012. 224 p.)

JEGYZETEK

- 1 Csehov-Kiss Csaba: De mi lett a nővel? Szövegkönyv (Színház, 1998. február)
http://szinhaz.net/index.php?option=com_docman&Itemid=14&limitstart=140
- 2 Az 1848. évi olvasótermi szabályzat tanúsága szerint hétfő, vasárnap és egyéb ünnepnapok kivételével a könyvtár naponta de. 9-től 12-ig és du. 2-től 4-ig tartott nyitva.
- 3 Előfordult, hogy az egykori tulajdonosok több, önálló nyomatványként megjelent művet sajátos szempontok alapján egy köteté köttettek.
- 4 E gyűjteményekről bővebben lásd: Knapp Éva: XVI–XVII. századi nem hungaricum nyomatványok a budapesti Egyetemi Könyvtárban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2012. 4. sz. 48–52. p.

Tóth Andrea